

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Rigorózní práce

Trestní odpovědnost právnických osob

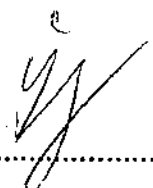
Konzultant: Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Zpracovatel: Mgr. Petr Šťastný

Září, 2008

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 23.9.2008

.....
Podpis

„Korporační organizace jsou více zkorumpované a zhýralé než jednotlivci, protože mají více moci k páčání škod a jsou méně přístupné morálnímu odsouzení či potrestání. Necítí hanbu, výčitky svědomí, vděčnost ani dobrou vůli“

W. Hazlitt, Table Talk (World Classic, poprvé publikováno 1821 - 22)

Děkuji svému konzultantovi rigorózní práce Prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc. za cenné připomínky a podněty .

1. Obsah

1.	Obsah	4
2.	Úvod	6
3.	Základní pojmy a zásady českého trestního práva	11
3.1.	Pojmosloví trestního práva hmotného	11
3.2.	Základní trestněprávní zásady	13
4.	Právnícké osoby	15
4.1.	Pojetí právníckých osob v intencích civilního práva	15
4.2.	Způsobilst právníckých osob	18
4.2.1.	Právní subjektivita, způsobilst k právním úkonům	18
4.2.2.	Jednání právníckých osob	18
4.2.3.	Právnícké osoby - podnikatelé	22
4.2.4.	Deliktlní způsobilst právníckých osob	26
5.	Správní trestání	27
5.1.	Historický vývoj právní úpravy	27
5.2.	Současná podoba správního trestání	28
6.	Trestní odpovědnost právníckých osob	33
6.1.	Krátké shrnutí právního stavu de lege lata	33
6.2.	Jednání za jiného	34
6.3.	Jak nahlížet na trestní odpovědnost právníckých osob? – pojmosloví, modely v mezinárodním měřítku	36
7.	Historie deliktlní odpovědnosti kolektivních subjektů	39
8.	Podrobnější pohled na vybrané zahraniční právní úpravy	44
8.1.	Nizozemsko	44
8.2.	Francie	46
8.3.	Švýcarsko	47
8.4.	Polsko	48
8.5.	Rakousko	49
8.6.	Velká Británie	50
8.7.	USA	52
8.8.	Německo	54
9.	Mezinárodní dokumenty	58
9.1.	Evropské právní prostředí	60
9.1.1.	Rada Evropy	60
9.1.2.	EU	62
10.	Zavést či nezavést trestní odpovědnost právníckých osob do právního řádu České republiky?	71
10.1.	Proč vůbec uvažovat o zavedení pravé trestní odpovědnosti právníckých osob?	71
10.2.	Argumenty proti zavedení pravé trestní odpovědnosti	76
11.	Správní sankcionování ca. trestní právo	88
12.	Návrh zákona o trestní odpovědnosti právníckých osob	96
12.1.	Historický kontext	96
12.2.	Návrh zákona	98
12.2.1.	Které právnícké osoby mají být trestně odpovědné?	99
12.2.2.	Rozsah kriminalizace	100
12.2.3.	Vztah mezi trestněprávní odpovědností právníckých osob a individuální trestněprávní odpovědností osob fyzických	103
12.2.4.	Změna právnícké osoby a účinná lítost	109
12.2.5.	Sankcionování právníckých osob	109

12.2.6.	Procesní úprava	113
13.	Nejsme sami, kdo si láme hlavu, jak dále.....	117
14.	Závěr.....	122
15.	Seznam použité literatury	127
15.1.	Monografie a komentáře.....	127
15.2.	Odborné články	128

2. Úvod

V této práci bych chtěl nastínit jedno z nejdiskutovanějších témat tuzemské teorie trestního práva několika posledních let - problematiku trestní odpovědnosti právnických osob. Ony nejednou vášnivé diskuse na toto téma vyplývají především z faktu, že soudobý český právník odchovaný evropskou kontinentální tradicí pokládá za naprosto samozřejmou ideu individuální trestní odpovědnosti fyzických osob, kterou tak mnohdy považuje za jedinou možnou. Utvvrzuje ho v tom nejen platný trestní zákon v ustanovení o pachatelství a o zavinění, přestože otázku odpovědnosti právnických osob výslovně neřeší, ale též trestněprávní nauka. Vždyť všichni čelní představitelé české hmotně právní teorie minulého století, z nichž příkladmo jmenujme Kallaba, Solnaře, Nezkusila, Kratochvíla nebo Novotného, stojí jednoznačně na pozici individuální trestní odpovědnosti fyzických osob.¹

Česká trestněprávní nauka i praxe vycházely dosud většinou z názoru, že právnická osoba je fikcí, umělou konstrukcí bez reálného podkladu, nemá vůli, bez vůle není viny, a tedy ani trestní odpovědnosti. Právnické osoby nejsou způsobilé jednat v trestněprávním smyslu, jak to vyžaduje objektivní stránka skutkové podstaty trestného činu. Trestní odpovědnost právnických osob není slučitelná s pojetím trestního práva budujícím na individuálním zavinění (tradiční trestní právo je spjato s psychickými stavy, které mají svůj smysl jenom ve vztahu k fyzické osobě) a s koncepcí trestu, která vedle účelu ochrany obsahuje i prvek odplaty. Individuální preventivní působení na pachatele je nezastupitelným prostředkem generální prevence. Trestní odpovědnost právnických osob stírá osobní diferenciaci této odpovědnosti, a tedy oslabuje výchovnou funkci trestního práva.²

V poslední době se však vzhledem ke společenským (a ekonomickým) změnám stále silněji ozývají hlasy požadující zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, která by se uplatňovala kumulativně s trestní odpovědností osob fyzických. Důvodů je více. V první řadě je třeba si přiznat, že individuální trestní odpovědnost v prostředí překotného nárůstu faktického vlivu právnických osob především v ekonomické sféře

¹ Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo, 2000, č. 7-8.

² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2. aktualizované vydání. Linde Praha, a.s. Praha 2006, str. 180.

již není schopna zabránit stále častěji se vyskytujícím negativním důsledkům jejich činnosti. Jsou to totiž právě právnické osoby, které dnes ovládají většinu světového obchodu, a odvrácenou stranou tohoto vlivu je pak kriminalita páchaná za účelem dalšího navýšení zisků těchto ekonomických gigantů. Mnohdy tak u nich dochází k prorůstání kriminálních aktivit do vlastního legálního předmětu jejich podnikatelské činnosti.

Následky jejich protiprávní činnosti – nezdá se, že kdy rozsáhlé a těžko napravitelné – se ovšem neprojeví jen v ryze hospodářské sféře v podobě za příklad často dávaných rozsáhlých hospodářských machinací, ale často také v rovině ochrany životního prostředí kupř. haváriemi výrobních provozů, ropných tankerů apod. Velmi výstižné je resumé Wellse: „Velké firmy jsou výrobci, poskytovateli služeb, manipulátory médií, politickými agitátory, zaměstnavateli, spotřebiteli, znečišťovateli... a také zločinci.“³

Dalším důvodem pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je fakt, že tyto jsou často využívány „jen“ jako nástroje ke spáchání trestných činů, přičemž k některým jednáním (například podvodné vylákání subvencí či dotací) jsou dokonce nezbytné.

Výskyt všech těchto jevů lze pochopitelně zaznamenat v celém „vyspělém“ světě. Mnoho zahraničních právních úprav proto reagovalo na výše uvedené nebezpečné trendy zavedením trestní odpovědnosti právnických osob. Tyto tendence však zjevně přesahují rámec národních jurisdikcí a i na Českou republiku je vyvíjen tlak ze strany Evropské unie a mezinárodních organizací, jichž je členem, na dostatečný postih právnických osob za delikty páchané v jejich prospěch. Uvážíme-li, že na straně jedné dochází k mezinárodnímu či lépe nadnárodnímu tlaku na zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, a na straně druhé je případné zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu v příkrém rozporu s elementární zásadou platného trestního práva, zásadou individuální odpovědnosti fyzických osob za spáchaný trestný čin, pak je mimořádná kontroverze tohoto tématu zcela pochopitelná. Navíc je ještě umocněna faktem, že i přes nezpochybnitelný

³ Wells, C.: *Corporations and Criminal Responsibility*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 164.

mezinárodní rozměr a význam otázky zavedení trestní odpovědnosti právnických osob znějí mezinárodní závazky a doporučení doposud pouze na výsledek, tedy žádný z těchto dokumentů **striktně nepožaduje** postih právnických osob instrumenty trestního práva. Ve většině těchto dokumentů zaznívá pouze nekompromisní požadavek na kvalitu sankcí ukládaných právnickým osobám, jež mají být **účinné, přiměřené a odstrašující**. Tato skutečnost pochopitelně vyvolává další diskuse.

Dnes již není sporu o tom, že právnické osoby, ač výsledky pouhé právní fikce, jsou plně způsobilé být nositeli práv a povinností, stejně jako svými úkony těchto práv nabývat a k povinnostem se zavazovat. Český právní řád stanoví, že tyto subjekty mohou vedle jednání po právu jednat i protiprávně – doposud v rovině civilních a administrativně právních předpisů.

„Právnické osoby nejsou z masa a kostí, a přesto mají orgány. Neznají pocity, přesto mají vůli. Jsou neviditelné, a přece jednají a mohou být volané k odpovědnosti za své činy. Nemají bydliště, avšak mají sídlo. Již více než století jiná právní odvětví než trestní právo uznávají právní existenci těchto osob, které nejsou lidmi. Trestní právo reagovalo pomaleji, a když už jejich trestní odpovědnost připustilo, učinilo tak v omezeném rozsahu a v návaznosti na splnění zvláštních podmínek.“⁴

Jestliže správní právo zcela běžně normuje deliktní odpovědnost právnických osob, měla by se naše pozornost soustředit především na zvážení, zda soudobá právní úprava správního trestání jako doposud jediného veřejnoprávního mechanismu postihu právnických osob je či není postačující, zda plně vyhovuje všem mezinárodním závazkům a doporučením, či zda je naopak na místě zvažovat průlom do současného pojetí individuální trestní odpovědnosti fyzických osob zavedením zcela nového institutu právě trestní odpovědnosti právnických osob. Pravou trestní odpovědností pak máme na mysli právní odpovědnost upravenou buď samotným trestním zákonem, anebo ve zvláštních zákonech o trestní odpovědnosti právnických osob, jsou-li právnickým osobám ukládány trestní sankce v trestním řízení.

Za předpokladu, že si otázku vhodnosti zakotvení právě trestní odpovědnosti právnických osob do našeho právního řádu *de lege ferenda* zodpovíme kladně, musíme zvážit i další konsekvence, které by tento průlom do současného pojetí trestního práva

⁴ Dreyer, E.: *Droit pénal général*. Champs Université, Flammarion 2002, s. 78.

vyvolal: „V jaké podobě a šíři by měla být zavedena? Kterých subjektů by se měla týkat? Jaké sankce a v jakém řízení jim uložit, budou-li tyto subjekty shledány odpovědnými?“ V roce 2001 se Legislativní rada vlády České republiky přiklonila k zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, čehož výsledkem bylo vypracování vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který byl dne 21. 7. 2004 předložen Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. Tento byl však již dne 2. 11. 2004 v prvním čtení **zamítnut**. Pro jeho zamítnutí se vyslovilo 69 poslanců a proti zamítnutí 49 poslanců.

Po dalších diskuzích je nejaktuálnějším stanoviskem České republiky odklon od myšlenky zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, neboť návrh trestního zákoníku (§ 12) nepočítá vedle klasické trestní odpovědnosti osob fyzických se zavedením trestní odpovědnost právnických osob. Na základě dohody ministrů spravedlnosti a vnitra se úprava odpovědnosti právnických osob, včetně účinných, přiměřených a odstrašujících sankcí, upraví v návrhu správního trestání, který připravuje Ministerstvo vnitra. V mezinárodních dokumentech se požaduje odpovědnost právnických osob za jejich deliktní jednání, avšak není bezpodmínečně požadována trestní odpovědnost, proto také v některých státech Evropské unie (např. Německo) není zavedena trestní odpovědnost, ani se s jejím zavedením v budoucnu nepočítá. V rámci správního trestání bude zajištěno i naplnění katalogu doporučených sankcí pro právnické osoby, jako např. zbavení nároku na veřejné dávky a subvence, peněžité pokuty, dočasné, či trvalé vyloučení z komerčních aktivit, dohled, likvidace právnické osoby apod.⁵

K obtížnosti a kontroverzi tématiky přispívá i fakt, že těžiště trestní odpovědnosti právnických osob spočívá převážně v oblasti ekonomiky. Česká trestněprávní nauka, legislativní i aplikační praxe zpravidla znají tuto oblast jen zprostředkovaně, bez vlastní zkušenosti s účastí na běžném životě hospodářských institucí. Proto se na této půdě orientují jen s velkými obtížemi, jak se můžeme přesvědčit z řady případů projednávané hospodářské kriminality. Navíc v oblasti trestní odpovědnosti právnických osob se střetávají dvě roviny zájmů, a to preventivní působení trestního práva a liberální zásady tržního systému. Úskalí tkví v tom, že

⁵ Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákoníku.

přílišná rigidita v oblasti právní úpravy by mohla negativně limitovat svobodné rozhodování právnických osob v oblasti jejich hospodářských zájmů.⁶

Dříve než se pokusím zformulovat vlastní postoj k případnému zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob do našeho právního řádu, a již nyní jsem přesvědčen, že mé stanovisko nebude pro kontroverzi problematiky a množství protichůdných leč pádných argumentů zdaleka jednoznačné, rád bych tuto práci započal nástinem pojmosloví současného trestního práva, s nímž je nutno v rámci této problematiky pracovat. Stejně tak vnímám jako vhodné pro správné uchopení diskutovaného tématu zabývat se základními zásadami trestního práva hmotného i procesního, neboť ty tvoří páteř celého právního odvětví. Dle mého soudu je rovněž nezbytné věnovat pozornost vymezení samotného pojmu právnické osoby dle civilně právních norem a v jejich rámci také úpravě právní odpovědnosti. V práci učiním také, byť alespoň stručný, přehled právní úpravy deliktní odpovědnosti právnických osob administrativně právními předpisy.

Jak již bylo řečeno, ačkoli je institut pravé trestní odpovědnosti právnických osob doposud naprosto cizí našemu právnímu řádu, v mezinárodním rámci naopak sílí tendence sankcionovat protiprávní jednání právnických osob. Považuji proto za nanejvýš důležité objasnit mezinárodní závazky České republiky týkající se této problematiky - „pouhá“ doporučení nevyjímaje. I o to budu co nejpřehlednější formou v této práci usilovat. V té souvislosti se pak rovněž pokusím předestřít možné zdroje inspirace českého zákonodárce v zahraničních právních úpravách. Mezinárodním dokumentům i stručnému přehledu a charakteristice profilujících zahraničních právních úprav proto v této práci náleží nemalá pozornost.

Ač byl návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob zamítnut již v prvním čtení, jsem přesvědčen, že jako výsledek několikaletého úsilí velkého počtu špičkových právních teoretiků si zaslouží naši pozornost. Návrh sám stejně jako reakce odborné veřejnosti nám mohou být nejen poučením při zvažování dalšího postupu České republiky v rámci této problematiky, ale mohou být také hodnotným inspiračním zdrojem i pro přípravu právní úpravy deliktní odpovědnosti právnických osob administrativně právními nástroji, s níž se nyní počítá.

⁶ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 29.

3. Základní pojmy a zásady českého trestního práva

3.1. *Pojmosloví trestního práva hmotného*

Pro správné uchopení problematiky považuji za vhodné ponejprve vysvětlit základní pojmy trestního práva hmotného používané v souvislosti s trestní odpovědností právnických osob stejně jako základní zásady, na nichž současné české trestní právo spočívá.

Právní odpovědnost je zvláštním druhem právního vztahu vznikajícího v důsledku porušení právní povinnosti a spočívajícího ve vzniku nové (sekundární) povinnosti sankční povahy.⁷

Základem trestní odpovědnosti podle platného trestního práva je spáchání trestného činu.

Trestný čin je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v (trestním) zákoně. Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá *provinění*. Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu. Čin spáchaný mladistvým, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně, není proviněním, jestliže stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost je malý. *Mladistvým* je ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Vyšší než malý stupeň nebezpečnosti činu pro společnost se vyžaduje mimo provinění ještě k trestnosti trestného činu „nenastoupení služby v ozbrojených silách“ podle § 270 TZ nebo trestného činu vojenského, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta (dle § 294 TZ – zvláštní ustanovení o trestní odpovědnosti).

Výše uvedené vymezení trestného činu je odrazem tzv. **materiálního pojetí trestného činu** (někdy označováno také jako materiálně-formální). Podstatou tohoto pojetí trestného činu je skutečnost, že aby se jednalo o trestný čin, musí být naplněny nejen znaky uvedené v zákoně (formální stránka) ale současně také znak materiální, kterým je nebezpečnost činu pro společnost.

Pojmovými znaky trestného činu (u mladistvých pachatelů provinění) jsou tedy vedle sebe znaky skutkové podstaty trestného činu, znaky obecné (věk a přičetnost), k nimž u mladistvých pachatelů ještě obligatorně přistupuje požadavek na dostatečnou

⁷ Gerloch, A.: Teorie práva, Plzeň 2004, str. 156.

rozumovou a mravní vyspělost, a znak materiální – nebezpečnost činu pro společnost dosahující určité minimální míry, jak bylo popsáno výše.

Skutkovou podstatou je právní forma vyjadřující typové znaky trestného činu uvedené v trestním zákoně.

Obligatorní znaky skutkové podstaty trestného činu představují objekt, objektivní stránka, pachatel, subjektivní stránka a protiprávnost. Tyto znaky existují u každé skutkové podstaty trestného činu. K nim pak mohou přistoupit fakultativní znaky, jakými jsou např. místo či čas jednání a jiné.

Objektem trestného činu jsou společenské vztahy, zájmy a hodnoty chráněné trestním zákonem.

Objektivní stránku trestného činu charakterizuje způsob spáchání trestného činu a jeho následky. Obligatorními znaky charakterizujícími objektivní stránku trestného činu jsou jednání, následek a příčinný vztah mezi nimi. Fakultativními znaky objektivní stránky jsou zejména místo a čas jednání, účinek, hmotný předmět útoku či prostředek použitý ke spáchání trestného činu.

Jednáním ve smyslu trestního práva je projev vůle ve vnějším světě. Hovoříme o jednotě psychické a fyzické stránky jednání. Jednáním může být jak konání, tak opomenutí.

Pachatelem trestného činu je trestně odpovědná fyzická osoba, která svým jednáním naplnila všechny znaky trestného činu.

V tomto smyslu je pachatelem i osoba, kterou podle trestního zákona kvalifikujeme jako spolupachatele nebo účastníka. Pachatelem je nikoli pouze pachatel dokonatého trestného činu, ale i přípravy a pokusu.⁸

Subjektivní stránka trestného činu obsahuje soubor znaků, které charakterizují psychiku pachatele ve vztahu k trestnému činu. Jediným obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu je zavinění, které má formu úmyslu nebo nedbalosti. *Zavinění* je vnitřní (psychický) vztah člověka k určitým skutečnostem, jež zakládají trestný čin.

Protiprávnost trestného činu se dovozuje z právního řádu jako celku a znamená, že čin je právním řádem nedovolený.

⁸ Soňař, V. Základy trestní odpovědnosti, 1. vydání, Academia, Praha 1972, str. 165.

3.2. **Základní trestněprávní zásady**

Z výše uvedeného jasně vyplývá, že dle současné právní úpravy může být pachatelem **pouze fyzická osoba**, která v době spáchání trestného činu byla přičetná a dovršila patnáctý rok věku. Jde-li o mladistvého pachatele, pak je nezbytné, aby tento dosáhl požadovaného stupně rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat nebezpečnost činu (provinění) pro společnost a zároveň ovládat své jednání. To je odrazem jedné ze základních zásad soudobého trestního práva hmotného, a to zásady **individuální odpovědnosti fyzických osob za spáchaný trestný čin**. S touto zásadou pak velmi úzce souvisí i zásada **odpovědnosti za zavinění**. Nejenže tedy české právo nezná kolektivní odpovědnost, nezná ani odpovědnost za cizí vinu a (doposud) nezná na rozdíl od některých zahraničních právních úprav ani trestní odpovědnost právnických osob.

Jako další ze zásad trestního práva je třeba mít na paměti zásadu **humanismu**, která se v širším smyslu projevuje zejména v povaze zájmů, jež trestní právo chrání – demokratické a humanitní hodnoty společnosti. V užším smyslu je pak vyjádřena v požadavku na ukládání a výkon trestních sankcí.

Poslední, nikoli však svým významem, je zásada ústavněprávní úrovně **nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege** (žádný trestný čin bez zákona, žádný trest bez zákona). O zásadě nullum crimen sine lege lze hovořit ve čtyřech rovinách:

- 1) nullum crimen sine lege scripta – požadavek zákonné formy pro trestněprávní předpis
- 2) nullum crimen sine lege certa – požadavek určitosti trestněprávní normy
- 3) nullum crimen sine lege stricta – zákaz analogie v neprospěch pachatele
- 4) nullum crimen sine lege preavia – zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele

Uvážíme-li, že mezníkem mezi trestním právem a ostatními právními odvětvími, zejména pak správním právem, není jen povaha hmotně právních norem, ale také odlišný charakter procesu, v němž jsou pravidla hmotného práva realizována, pak bude jistě vhodné připomenout i některé z nejvýznamnějších základních zásad trestního práva procesního. Jednou z takových je zásada **presumpce nevin**y, která je zásadou ústavněprávní úrovně a spočívá ve skutečnosti, že dokud pravomocným

odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen. Další základní zásadou aplikovanou v trestním řízení je zásada **oficiality**, jíž lze charakterizovat tak, že nestanoví-li zákon něco jiného, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti. Speciálním projevem zásady oficiality je pak zásada **legality**, dle níž je státní zástupce povinen stíhat v zásadě všechny trestné činy, o nichž se dozví. S těmito zásadami dále souvisí zásada **materiální pravdy** spočívající v povinnosti orgánů činných v trestním řízení postupovat tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v nezbytném rozsahu. Jedním z nejdůležitějších rozdílů administrativního a trestního procesu je pak aplikace trestnímu procesu vlastní zásady **obžalovací**, která spočívá v rozdělení procesních funkcí. Proti sobě tak stojí strany obžaloby a obhajoby a nad nimi pak nestranný a nezávislý soud. Trestní řízení, resp. jeho soudní fáze, má tak charakter sporu mezi dvěma rovnoprávnými stranami (strany jsou rovné v právech nikoli tak v povinnostech). Aby tato rovnoprávnost mohla být zajištěna, zakotvuje trestní řád i zásadu **zajištění práva na obhajobu**, dle níž má osoba, proti níž se trestní řízení vede, právo hájit se sám, ale také právo mít obhájce a radit se s ním, stejně jako právo odpovídající povinnosti orgánů činných v trestním řízení v každém období trestního řízení poučit tuto osobu o všech právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a možnost jejich uplatnění mu také poskytnout.

Nejedná se zdaleka o vyčerpávající výčet základních zásad trestního procesu, ale pouze těch profilujících, z nichž je mj. patrna snaha zákonodárce o zohlednění citelnosti sankcí ukládaných v trestním řízení do pravidel průběhu tohoto procesu, který by tak měl být spravedlivý a objektivní. Dosažení tohoto účelu jistě přispívají i zásada **veřejnosti**, zásada **vyhledávací**, zásada **rychlosti řízení**, zásada **přiměřenosti** a další.

4. Právnícké osoby

Hovoříme-li o případném zavedení pravé trestní odpovědnosti právníckých osob do našeho právního řádu, odpovědnosti právem uměle vytvořených subjektů, které jsou v opozici proti osobám fyzickým, tedy lidem z masa a kostí, musíme nepochybně začít popisem soudobého občanskoprávního pojetí právníckých osob. Zakotvení trestní odpovědnosti právníckých osob do českého právního řádu by s sebou totiž jistě přineslo i otázku přenesení, resp. přizpůsobení institutů z občanského práva, neboť obecnou právní úpravu právníckých osob nalezneme právě v zákoně č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku, v platném znění (dále také „OZ“). Již první otázka zní, zda pojem právnícké osoby vymezený pro účely občanského práva bude stejný v právu trestním, jak by ostatně vyžadoval požadavek jednoty právního řádu, anebo zda pro účely trestněprávní odpovědnosti bude vymezen nějaký nový pojem právnícké osoby, anebo zda budeme pro účely trestněprávní odpovědnosti používat jen určité fragmenty z pojmu právnícké osoby vymezené v občanském právu.⁹

Kupř. zamítnutý návrh zákona o trestní odpovědnosti právníckých osob neobsahoval žádnou vlastní definici pojmu právnícká osoba a přenechal tak jejich vymezení obecné civilní právní úpravě – normám občansko a obchodně právním. Proto se měl také vztahovat na všechny právnícké osoby bez ohledu na způsob jejich vzniku, pokud nebyly výslovně z jeho působnosti vyloučeny.

4.1. Pojetí právníckých osob v intencích civilního práva

Vzhledem k tomu, že § 1 odst. 2 svěřuje občanskému zákoníku mj. působnost upravit majetkové vztahy nejen fyzických, ale i právníckých osob, musí jeho ustanovení zahrnout také úpravu alespoň základních právních poměrů právníckých osob. Základní normou v tomto směru je § 18 OZ odst. 1, v němž je řečeno, že způsobilost mít práva a povinnosti mají i právnícké osoby. Právníckým osobám tedy občanský zákoník přiznává právní subjektivitu a uvozuje tak obecnou úpravu právníckých osob z pozice soukromého práva. Právnícké osoby však nejsou jen s to mít práva a povinnosti. Jsou rovněž způsobilé nabývat práv a zavazovat se k povinnostem vlastním právním jednáním. Označením „právnícké osoby“ je

⁹ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právníckých osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 30.

vytvořena právní konstrukce, kterou jsou tito účastníci občanskoprávních vztahů stavěni do kontradiktorní pozice k osobám fyzickým (přirozeným).¹⁰

Obecná ustanovení občanského zákoníku o právnických osobách mají význam také pro korporace obchodního práva, tedy zejména pro obchodní společnosti a družstva, a také pro další právnické osoby soukromého i veřejného práva upravené speciálními zákony.

Nejrůznější názory na pojetí právnických osob lze v hrubém schématu rozdělit na názorový proud jusnaturalistický a pozitivistický.

Přirozenoprávní myšlení na jedné straně prosadilo přiznání postavení subjektu práva všem lidským bytostem. Současně však tento limit nedokázalo překonat a připustit možnost existence jiného subjektu práv a povinností, odlišných od člověka. Výsledkem této ve své době nepřekonané myšlenkové bariéry se stala koncepce právnické osoby jako fikce, tedy právnická konstrukce, která vědomě nemá v mimoprávní sféře žádné reálné opory a která je konstruována na způsob osoby fyzické, jíž je věrnějším či méně věrným odrazem. Nejtypičtější a nejznámější je Savignyho fikční teorie, jejíž podstata spočívá ve stanovisku, že právnické osoby nemají svou existenci v reálném světě, ale existují jen z moci zákona jako juristická fikce. Toto právnické pojetí tíhne k tendenci vidět rozdíl mezi právnickými a fyzickými osobami právě v tom, že lidé jako reálně existující osoby svou skutečnou existenci mají, zatímco právnické osoby uvedl do života právě jen normativní svět zákonných ustanovení.

Zajímavý náhled na právnické osoby nabízí Gierkeho organická teorie. Její podstata spočívá, zjednodušeně řečeno, v tom, že právnické osoby mají stejně jako osoby přirozené své reálné bytí, tedy fakticky existují jako jsoucí sociální organismy, a na právu je jen, aby tuto jejich existenci akceptovalo¹¹.

Naše nauka i právní praxe tradičně vycházejí z teorie fikční. Právnická osoba tudíž vzniká na půdě práva a z moci zákona, nemajíc svůj zdroj v nějaké sociální či ekonomické skutečnosti.

¹⁰ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 142 – 143.

¹¹ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 144.

Právě proto, že právnické osoby vznikají z moci práva, lze za ně uznat jen ty, kterým zákon postavení právnické osoby přizná. Občanský zákoník ve svém § 18 odst. 2 říká, že právnickými osobami jsou: a) sdružení fyzických nebo právnických osob, b) účelová sdružení majetku, c) jednotky územní samosprávy a d) jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon. Podle závěrů aktuální judikatury nemusí dojít k přiznání postavení právnické osoby výslovným prohlášením, nýbrž postačí, že zákon vlastnost právnické osoby přizná určitému útvaru tím, že při úpravě právního režimu tohoto útvaru mu přizná typické pojmové znaky právnických osob: „Zákon může stanovit, že určitý subjekt je právnickou osobou, nejen tím, že onen subjekt ve svém ustanovení za právnickou osobu výslovně prohlásí, nýbrž (nepřímo) i tím, že danému subjektu přizná vlastnosti, kterými se podle platné právní úpravy právnické osoby vyznačují. K těmto vlastnostem zejména patří určení názvu a sídla, vymezení orgánu, který je oprávněn za právnickou osobu jednat jejím jménem v právních vztazích (statutárního orgánu) a vymezení vlastního majetku, sloužícího k plnění jejích úkolů (k její činnosti).“¹²

Velmi frekventované je teoretické třídění právnických osob dle dvou základních kritérií – dle jejich právního a dle jejich faktického základu. Dle základu právního rozdělujeme právnické osoby na právnické osoby soukromého práva na straně jedné a práva veřejného na straně druhé. Rozdíl je především v právním důvodu jejich vzniku, zpravidla však také v režimu, jímž se řídí jejich právní poměry.

Dle jejich faktického základu rozdělujeme právnické osoby na korporace a nadace, což má svůj základ již v římskoprávní nauce. Tvoří-li faktický základ právnické osoby její členové (osobní substrát), mluví se o korporaci. V naší právní úpravě je typickou korporací soukromého práva „spolek“ (občanské sdružení) a korporacemi veřejnoprávními jsou např. profesní komory. Naopak tam, kde podstatu právnické osoby tvoří jmění, vyčleněné k předem určenému účelu, mluví se o nadacích či fondech. K romanistické bipartici korporací a nadací se v moderní době přidružila třetí forma právnických osob označovaná jako „ústav“, pro něž je typická kombinace věcného základu s osobním prvkem za účelem trvalé nebo dlouhodobé služby

¹² Citováno z textu stanoviska publikovaného v časopisu *Obchodní právo*, č. 11, ročník 1998, s. 30-31. Stanovisko na tomto místě odkazuje na předcházející stanovisko pléna Nejvyššího soudu uveřejněné pod č. 11/1997 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek.

nějakému prospěšnému účelu. Příkladem ústavu by mohla být např. obecně prospěšná společnost.¹³

4.2. Způsobilost právnických osob

4.2.1. Právní subjektivita, způsobilost k právním úkonům

Způsobilost k právům a povinnostem je způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti, neboli způsobilost být jejich subjektem. Jedná se o tzv. právní subjektivitu. Není nejmenšího sporu, že vedle osob fyzických je právní subjektivita vlastní i právnickým osobám, jež tak mohou být nositeli práv i povinností.

Způsobilost k právním úkonům je způsobilost vlastními úkony způsobit právní (právem aprobované) následky, zejména nabývat práv, resp. stávat se subjektem povinností. K rozsahu způsobilosti k právním úkonům, jež je právnickým osobám také přiznána, je pak záhodno ještě dodat, že v našem právním řádu neplatí zásada „ultra vires“, tedy princip, že právnické osoby mohou platně jednat pouze v souladu s tím, co jim jejich zakladatelský dokument svěřuje do předmětu činnosti. Právnické osoby tedy mohou činit právní úkony i mimo zapsaný předmět jejich činnosti, ledaže jim to zakáže zvláštní právní úprava.¹⁴

U právnických osob, na rozdíl od osob fyzických, nejsou obě výše popsané způsobilosti rozlišovány, v podstatě splývají. Závěrem je vhodné zrekapitulovat, že právnické osoby, ač právní fikce, tedy nejsou jen trpnými nositeli práv či povinností, ale zákonodárce jim nadto přiznává i schopnost tato práva a povinnosti samostatně nabývat. Tato skutečnost významně přibližuje statuty fyzických a právnických osob.

4.2.2. Jednání právnických osob

Ačkoli trestní právo, jež za obligatorní znaky charakterizující objektivní stránku trestného činu stanoví jednání, následek a kauzální nexus mezi nimi, je samostatným právním odvětvím, a to dokonce práva veřejného, a z tohoto důvodu nazírá na některé obdobné právní instituty odlišně než soukromoprávní předpisy¹⁵, považují za vhodné

¹³ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 146.

¹⁴ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 155.

¹⁵ Jen namátkově lze uvést např. formulaci podmínek nutné obrany či krajní nouze jakožto okolností vylučujících protiprávnost, které jsou známy trestnímu i občanskému právu.

se pro účely dalších úvah o právní odpovědnosti právnických osob „odrazit“ od úpravy jednání právnických osob dle současných civilních právních předpisů - občanského zákoníku a v případě podnikatelských subjektů také zákoníku obchodního. Tyto předpisy totiž neupravují pouze jednání právnických osob po právu, ale pamatují i na případy jejich deliktního jednání. Proto osvětlením obecné právní úpravy jednání právnických osob dle norem soukromého práva v první řadě vyvrátíme (byť dnešními očima spíše historickou) námitku některých odpůrců trestní odpovědnosti právnických osob, že tyto nejsou sto deliktně či dokonce i jakkoli jinak právně relevantně jednat. Dalším velmi významným důvodem, proč si charakteristika soukromoprávní úpravy při úvahách o deliktní odpovědnosti právnických osob zaslouží pozornost, je současný právní stav na poli administrativně právních předpisů, které s deliktní odpovědností právnických osob běžně pracují. Předpisy správního práva totiž neobsahují výslovné určení okruhu osob, jejichž protiprávní jednání zakládá odpovědnost právnické osoby za správní delikt. V takovém případě je pak nutno i v rámci tohoto veřejnoprávního trestání vycházet z obecných ustanovení o jednání právnických osob. Civilní právní úprava tak má aplikační přesah i do veřejnoprávních norem.

Dle § 20 OZ právní úkony právnické osoby ve všech věcech činí ti, kteří k tomu jsou oprávněni smlouvou o zřízení právnické osoby, zakládací listinou nebo zákonem (*statutární orgán*). Dle odstavce druhého pak za právnickou osobu mohou činit právní úkony i jiní její pracovníci nebo členové, pokud je to stanoveno *ve vnitřních předpisech* právnické osoby nebo je to vzhledem k jejich *pracovnímu zařazení obvyklé*. Překročili-li tyto osoby své oprávnění, vznikají práva a povinnosti právnické osobě jen pokud se právní úkon týká předmětu činnosti právnické osoby a jen tehdy, jde-li o překročení, o kterém druhý účastník nemohl vědět. Se zřetelem k pojetí fikční teorie, z něhož naše právní úprava zjevně vychází, je pro daný případ zvolena jediná možná koncepce, totiž že **jménem právnických osob jednají lidé**. Přitom se vychází z konstrukce, že právnické osoby mohou jednat buď osobně, nebo v zastoupení.

Za osobní jednání právnických osob se považuje jednání jejich statutárního orgánu činěné jménem právnické osoby. Je vyloučeno, aby právnické osoby jednání svého statutárního orgánu jménem právnické osoby odmítly. Jakmile se právní úkon statutárního orgánu (jednajícího jménem právnické osoby) stal perfektní, je jím

právnícká osoba vázána. Každá právnícká osoba může mít statutární orgán jen jeden. Tvoří-li statutární orgán kolektiv (například představenstvo akciové společnosti), není vždy nezbytně nutné, aby za právníckou osobu jednali všichni členové tohoto orgánu. Nejčastěji se vychází z pojetí, že v těchto případech může za právníckou osobu jednat kterýkoli člen kolektivního statutárního orgánu. V některých případech se však tato působnost přiznává jen jeho předsedovi, anebo se vyžaduje, aby za právníckou osobu jednali alespoň dva členové statutárního orgánu. V rámci právníckých osob soukromého práva se však většinou jedná o dispozitivní právní úpravu, takže zákonná pravidla lze ve společenské smlouvě, stanovách, statutu apod. modifikovat. U většiny právníckých osob definuje jejich statutární orgán zákonná úprava sama, výjimečně v této otázce ponechává volnost.

Kromě výše popsaného osobního jednání může právnícká osoba jednat i prostřednictvím zástupců, ať již jde o zmocněnce, zákonné zástupce anebo opatrovníky. Speciální předpisy mohou upravit zvláštní případy zastoupení právníckých osob. Příkladem může být např. obchodní právo a zvláštní typ plné moci – prokura. Nejčastěji se vyskytujícím způsobem jednání právníckých osob je nepochybně zákonné zastoupení těchto osob jejich pracovníky (zaměstnanci) nebo členy. Charakterem konkrétní funkce, kterou určitý člověk jako zaměstnanec nebo člen v organizační struktuře právnícké osoby zastává, je dán i jeho rozsah působnosti, který může být podmíněn buď úpravou vnitřních předpisů konkrétní právnícké osoby (např. pracovním, organizačním nebo podpisovým řádem), anebo není-li takto upraven, rozhoduje hledisko obvyklosti. Při jednání pracovníků (členů) právníckých osob vůči veřejnosti je především podstatné, jak se rozsah jejich oprávnění k zastupování jeví navenek. Jestliže pracovník (člen) právnícké osoby vybočil z mezí svých oprávnění za ni jednat, posoudí se následky takového excesu dle toho, zda pracovník (člen) právnícké osoby jednal i při excesu ze své kompetence v návaznosti na předmět činnosti právnícké osoby a zda ten, s kým bylo jednáno, nemohl vědět, že při právním úkonu činěném za právníckou osobu jde o exces. Jsou-li obě tyto podmínky splněny, je právnícká osoba vázána i jednáním učiněným v excesu.¹⁶

¹⁶ Jehlička, O., Švestka, J., Škárková, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 170.

Ke vzniku oprávnění zastupovat na základě plné moci je nutné, aby mezi zastoupeným (zmocnitelem) a zástupcem (zmocněncem) byla uzavřena dohoda o plné moci a aby zmocnitel udělil zmocněnci plnou moc. Plná moc je jednostranný právní úkon adresovaný třetím osobám, který pouze deklaruje existenci právního vztahu mezi zmocněncem a zmocnitelem. U právnické osoby je k udělení plné moci nepochybně oprávněn statutární orgán a také prokurista (jak o něm bude řeč dále). Když autoři 10. vydání komentáře k obchodnímu zákoníku zvažují možnost, zda i zákonní zástupci podnikatele mohou udělit plnou moc, vycházejí z předpokladu, že zástupce, a to i zákonný, musí jednat zásadně osobně. Dalšího zástupce si může stanovit jen, jestliže je to právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto. Proto je dle jejich názoru třeba mít za to, že uvedení zákonní zástupci zásadně nejsou oprávněni udělit jménem právnické osoby plnou moc.¹⁷ Zmocněncem může být jak fyzická osoba, tak i osoba právnická, za níž je pak oprávněn jednat její statutární orgán, který je také oprávněn udělit plnou moc další osobě. Plnou moc lze udělit i více osobám společně. Jestliže plná moc neobsahuje určení, jak mohou společní zmocněnci jednat, platí, že musí jednat společně. V plné moci musí být uveden rozsah zmocněncova oprávnění, podle něhož rozlišujeme plnou mocí generální, kdy je zmocněnec oprávněn ke všem právním úkonům, a plnou moc speciální obsahující oprávnění jen k určitému druhu právních úkonů či plnou moc individuální jen k jednotlivému úkonu. Zmocněnec musí jednat osobně, není-li k udělení plné moci další osobě oprávněn právním předpisem či výslovně samotnou plnou mocí. Ovšem právnická osoba má oprávnění udělit plnou moc další osobě vždy. Z právních úkonů dalšího oprávněně ustanoveného zmocněnce (substituta) je zavázán přímo zastoupený. Zákon nevyžaduje, aby originál plné moci byl zmocněncem třetím osobám, s nimiž zmocněnec jedná, předložen. Z jednání zmocněnce vzniknou práva a povinnosti zmocniteli v případě, že zmocněnec jedná jménem zmocnitel v mezích plné moci, která objektivně existuje.¹⁸ Rozebírání případného překročení rozsahu jednatelského oprávnění je dle mého soudu již nad rámec předmětu této práce.

¹⁷ Štenglová, I., Pliva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 10., podstatně rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2005.

¹⁸ PR 3/1996 s. 117.

4.2.3. Právnícké osoby - podnikatelé

Velmi zásadní postavení mezi ostatními právníckými osobami zastávají jistě právnícké osoby - podnikatelé. Právní úprava jednání podnikatele je obsažena v § 13 obchodního zákoníku. Nemá však komplexní povahu, a proto ve smyslu § 1 odst. 2 přichází v úvahu i aplikace příslušných ustanovení občanského zákoníku, zejména pak pokud jde o zastoupení. Opět je možné rozlišovat jednání přímé, kterým je u právníckých osob jednání statutárního orgánu, a jednání nepřímé, kdy vůli projevuje zástupce, a to jménem a s důsledky pro zastoupeného podnikatele. Oprávnění zástupce jednat za podnikatele může vyplývat buď ze zákona nebo rozhodnutí státního orgánu, tzv. zákonné zastoupení, nebo z dohody o plné moci, tzv. smluvní zastoupení.

Obecné vymezení statutárního orgánu obsahuje, jak bylo řečeno výše, nikoli obchodní zákoník, ale občanský zákoník. Příslušná ustanovení obchodního zákoníku o jednotlivých obchodních společnostech a družstvu určují statutární orgán, jehož jednání je jednáním podnikatele. Obchodní zákoník dále stanoví, že podnikatele, který je právníckou osobou, zásadně zavazuje nejen jednání jeho statutárního orgánu (a likvidátora) v rámci předmětu podnikání právnícké osoby, ale také v případě, že byl tento rámec překročen, ledaže jde o jednání, které překračuje působnost, kterou tomuto orgánu svěčuje nebo dovoluje svěžit zákon. Je nutné zdůraznit, že rozsah oprávnění statutárního orgánu jednat jménem podnikatele, jenž je právníckou osobou, je neomezený a neomezitelný. Obchodní zákoník sice v některých případech (např. § 133, § 191 odst. 2) stanoví, že statutární orgán může být ve svém jednatelském oprávnění omezen společenskou smlouvou, stanovami, valnou hromadou nebo dozorčí radou, ale současně takové omezení prohlašuje za neúčinné vůči třetím osobám. Omezení má proto jen vnitřní povahu a jeho porušení neznamená, že by jednání, při němž k němu došlo, právníckou osobu nezavazovalo. Mělo by však za následek odpovědnost toho, kdo omezení porušil. Neúčinnost omezení platí i v případě, že o jeho porušení v konkrétním případě třetí osoba věděla.¹⁹ Oprávnění statutárního orgánu právnícké osoby podnikatele obecně vzniká okamžikem, kdy byl statutární orgán stanoveným způsobem ustaven (zvolen, jmenován) a případný zápis do obchodního rejstříku na toto oprávnění nemá vliv.

¹⁹ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 10., podstatně rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2005.

V souvislosti se statutárním orgánem je třeba se alespoň krátce zmínit ještě o likvidátorovi, na kterého vstupem obchodní společnosti nebo družstva do likvidace přechází z velké části působnost dosavadního statutárního orgánu. Likvidátor však není oprávněn jednat jménem společnosti nebo družstva ve všech věcech, ale může činit pouze úkony směřující k likvidaci.

Jak bylo uvedeno již výše ve výkladu o jednání právnických osob obecně, mohou tyto jednat také v zastoupení, které rozlišujeme smluvní a zákonné. Zvláštním případem zákonného zastoupení podnikatele je zákonné zmocnění vedoucího odštěpného závodu nebo jiné organizační složky podniku zapsané do obchodního rejstříku činit veškeré právní úkony týkající se této organizační složky. Další případ zákonného zastoupení podnikatele obsahuje ustanovení § 15 ObchZ, které stanoví, že kdo byl při provozování podniku pověřen určitou činností, je zmocněn ke všem úkonům, k nimž při této činnosti obvykle dochází. Tato pověřená osoba pak nemusí být zaměstnancem a nemusí být ani v jiném obdobném vztahu k podnikateli. Ačkoli pověření není nikde definováno, není jím výkon činnosti na základě smlouvy mandátní, ani smlouvy o obchodním zastoupení, neboť v obou těchto případech vzniká oprávnění mandatáře či obchodního zástupce na základě plné moci udělené přímo ve smlouvě či mimo ni. Jestliže by měla pověřená osoba činit také úkony, k nimž obvykle nedochází, mohla by tak činit pouze na základě plné moci. V praxi pak samozřejmě mohou při použití takto neurčitých právních pojmů vzniknout pochybnosti, které úkony jsou ještě obvyklé a které již nikoli.

Smluvní zastoupení podnikatele může mít dvojí podobu – zastoupení na základě obecné plné moci (viz výše) či zastoupení na základě udělené prokury, která představuje zvláštní druh plné moci. Její úprava je obsažena pouze v obchodním zákoníku, občanský zákoník ji vůbec nezná. Nicméně nelze-li určitou otázku v souvislosti s prokurou řešit dle obchodního zákoníku, je třeba ji řešit podle obecné úpravy zastoupení v občanském zákoníku. Prokuru může udělit pouze podnikatel zapsaný do obchodního rejstříku, ať již na základě zákona nebo také na základě vlastní žádosti, neboť udělení prokury je účinné od zápisu do obchodního rejstříku. Jednou ze zvláštností prokury je to, že její rozsah je vymezen přímo zákonem. Prokurista je oprávněn jménem podnikatele činit všechny právní úkony, k nimž dochází při provozu

podniku. Rozsah oprávnění prokuristy je zákonem omezen pokud jde o zcizování a zatěžování nemovitostí. Tyto úkony je prokurista oprávněn činit jen za podmínky, že takové oprávnění je v prokuře výslovně uvedeno. Jiná omezení oprávnění prokuristy obchodní zákoník nepřipouští a výslovně stanoví, že omezení prokury vnitřními pokyny nemá právní následky vůči třetím osobám. Není tedy možné např. prokuru omezit jen na určitou část podniku jakou je odštěpný závod.

Pokud je prokura platně udělena, zahrnuje v sobě také zmocnění k právním úkonům, ke kterým se vyžaduje zvláštní plná moc. Jestliže je podnikatel právnickou osobou, může prokuru udělit a odvolat pouze statutární orgán, nikoli zákonný zástupce podle § 15. Jako prokurista může podnikatele zastupovat pouze fyzická osoba plně způsobilá k právním úkonům. Nemusí však jít jen o zaměstnance, společníka nebo člena.²⁰ Prokuru lze udělit i několika osobám s určením způsobu jednání těchto osob.

Nesmíme zapomenout ani na případ, když v provozovně podnikatele jedná tzv. „nezmocněný jednatel“. Na tuto situaci pamatuje § 16 ObchZ, který říká, že podnikatele zavazuje i jednání jiné osoby v jeho provozovně, nemohla-li třetí osoba vědět, že jednáající osoba k tomu není oprávněna.

Z výše uvedeného je zřejmé, že problematika jednání právnické osoby není v civilně právní rovině nikterak jednoduchá a právnické osobě lze přičíst následky jednání mnohých fyzických osob s právnickou osobou tak či onak spjatých. U podnikajících právnických osob je tato skutečnost ještě markantnější. Ačkoli se výše uvedený popis civilně právní úpravy jednání právnických osob může jevit jako zdoluhavý a dokonce od tématu trestní odpovědnost právnických osob příliš vzdálený, opak je pravdou. Jak bude totiž uvedeno níže, jednotlivé právní řády, které mají pravou trestní odpovědnost právnických osob zakotvenu, se od sebe mnohdy odlišují právě rozsahem určení osob, jejichž jednání jménem právnické osoby bude považováno za delikt (trestný čin) spáchaný právnickou osobou. Zde se však opět vracíme k již předestřené otázce: zda a popř. v jakém rozsahu je (by bylo) nutno vycházet ze stávající civilní právní úpravy pro případnou tuzemskou právní úpravu trestní odpovědnosti právnických osob.

²⁰ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 10., podstatně rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2005.

Vzhledem k tomu, že zahraniční právní řády v zásadě dosahují shody v otázce jednání právnické osoby statutárním orgánem, které je u nás definováno v předpisech soukromého práva, jak bylo rozebráno výše, nebylo by patrně důvodu se vydávat jinou cestou. Proto lze alespoň v tomto rozsahu z civilní úpravy vycházet. Ovšem názor, že pouze statutární orgán by měl být způsobilý založit svým jednáním deliktní odpovědnost právnické osoby, se zdá být kriminálně politicky málo efektivní, protože deliktní aktivity nesouvisí ani tak příliš s právními úkony právnické osoby, jako spíše s jejím faktickým provozem (např. s řízením hospodářských, personálních, technických a technologických záležitostí podniku). Chod těchto záležitostí ovlivňují často i subjekty nemající právní status statutárních orgánů. Takové subjekty lze označit například názvem řídicí (vedoucí) činitelé. Jejich status může být založen normami nebo individuálními akty veřejného práva, může však vyplývat také z norem nebo smluv soukromého práva. V úvahu přicházejí také osoby oprávněné jednat za právnickou osobu navenek na základě pracovního pokynu nebo plné moci. Nalézt přesnou právní definici všech takových subjektů je ovšem nesnadné, protože organizační formy právnických osob jsou velmi pestré a nejsou vždy jednoznačně fixovány. Zákonná definice těchto subjektů by pravděpodobně byla dosti vágní, což v trestním právu není zajisté žádoucí. Inspirativní může být například vymezení, které obsahuje dokument Společná akce EU z 22. 12. 1998 o korupci v soukromém sektoru (98/742/JI No L 358) požadující, aby dotyčná osoba měla „... vedoucí postavení uvnitř právnické osoby na základě:

- pověření k zastupování právnické osoby, nebo
- pověření rozhodovat jménem právnické osoby, nebo
- pověření vykonávat uvnitř právnické osoby kontrolu...“

Potřebné zpřesnění by muselo být přenecháno judikatuře, resp. nauce.²¹

Také v důvodové zprávě k návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob se uvádí, že nelze činit rozdílu mezi jednáním statutárního nebo jiného orgánu právnické osoby na straně jedné a jednáním zástupce právnické osoby na straně druhé.

²¹ Musil, J., Prášková H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, Trestní právo 2001, č. 3, s. 14.

4.2.4. Deliktní způsobilost právnických osob

Pro dané téma je zcela zásadní skutečnost, že právnickým osobám se nepřičítají jen následky právních úkonů činěných jejich jménem jejich reprezentanty nebo zástupci. Podle stejných pravidel se v civilní rovině právnickým osobám přičítají také následky *deliktů*, protože právnické osoby odpovídají i za protiprávní jednání těch, kteří jsou oprávněni za ně jednat.²²

Český právní řád zde vychází ze zásady, že jednání právnické osoby zavazuje tuto právnickou osobu, ať již jde o jednání v souladu s právním řádem nebo o jednání protiprávní. Jde o aplikaci principu tzv. *generality právní subjektivity*, který vyplývá z ustanovení § 19a občanského zákoníku, podle něhož způsobilost právnické osoby nabývat práva a povinnosti může být omezena jen zákonem.²³ Není tedy pochyb, že v našem právním prostředí se právnické osoby mohou dopustit civilního deliktu, ač jsou jen pouhou právní fikcí a dané jednání zakládající deliktní odpovědnost musí vždy fakticky vykonat konkrétní fyzická osoba jejich jménem jednající.

²² Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, str. 168.

²³ Teryngel, J. Ještě k rozlišení odpovědnosti právnických a fyzických osob. Trestní právo 12/1996.

5. Správní trestání

Vedle deliktní způsobilosti právnických osob v civilní rovině není, jak již bylo předestřeno, v současné době pochyb ani o existenci deliktní způsobilosti právnických osob na poli tuzemských administrativně právních předpisů.

5.1. Historický vývoj právní úpravy

Avšak nebylo tomu tak vždy. Až do třicátých let dvacátého století se totiž uznávalo, že právnická osoba nemůže být subjektem trestného činu ani správního přestupku, protože nemá vlastní vůli a zastupování v nedovoleném jednání je vyloučeno: jestliže povinnost jednat určitým způsobem nebo něco opominout postihuje právnickou osobu a je-li za nesplnění nebo zanedbání této povinnosti stanoven trest, je třeba trestně stíhat fyzické osoby, které podle organizace oné právnické osoby jsou povolány k tomu, aby právnickou osobu v uvedeném směru reprezentovaly.²⁴ Administrativně právní nauka tak setrvala na stanovisku formulovaném Hoetzlem, že „deliktu administrativního nemohou se dopustit osoby právnické (kolektivy): trest může být ukládán jen osobám, jež kolektivitu zastupují“. Tuto linii důsledně dodržovala i judikatura předválečného Nejvyššího správního soudu.²⁵

Počet a význam právnických osob však postupně rostl, výrazně se zvyšovala výše pokut a patrně také v této souvislosti některé zákony přinášely novoty: nebyla-li splněna povinnost postihující právnickou osobu, bylo možno uložit trest orgánu, který byl povolán ji v tomto směru zastupovat. Placení pokut uložených odpovědným orgánům a zástupcům nebylo dovoleno přesouvat na právnické osoby, ty však za pokuty a náklady řízení **ručí solidárně**.²⁶

V jednotlivých zákonech se však postupně (zpravidla pod nadpisem „pokuty organizacím“) začaly objevovat skutkové podstaty správních deliktů právnických osob, za něž bylo lze ukládat pokuty nepoměrně vyšší než osobám fyzickým, a to **přímo právnickým osobám** (tehdy zejména státním nebo družstevním organizacím).

²⁴ Dusil, V.: Trestní právo a řízení správní, slovník veřejného práva československého, Polygrafia, Brno 1938, str. 926.

²⁵ Prášková, H.: Správní delikty právnických osob. AUC - Iuridica 1992, č. 4-5, str. 7.

²⁶ Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, Poznámky k českému trestnímu právu správnímu, str. 62.

Vycházelo se zde z představy, že u právnické osoby zavinění nepřichází v úvahu a odpovědnost za tyto delikty se proto formulovala jako odpovědnost bez ohledu na zavinění a obvykle vůbec bez možnosti odpovědnosti se zprostit. V bývalém Československu byl poprvé správní delikt právnické osoby zakotven ve vládním nařízení č. 54/1954 Sb. O provozu na silnicích, jehož ustanovení § 14 odst. 1 umožňovalo ukládat pokuty též organizacím. Počet takových právních předpisů stále narůstal v různých oblastech veřejné správy, jako je energetika, telekomunikace, ochrana životního prostředí, lesní hospodářství, bezpečnost práce atd. Od šedesátých let pak došlo k velkému nárůstu zákonů, které upravily skutkové podstaty správních deliktů právnických osob a kupř. v roce 1992 konstatuje Prášková existenci asi 80 zákonů obsahujících skutkové podstaty správních deliktů organizací a tendenci k jejich přibývání.²⁷

5.2. Současná podoba správního trestání

Naše platná právní úprava postihu porušení veřejnoprávních povinností právnickou osobou je založena na odpovědnosti právnické osoby za správní delikt. *Správním deliktem* se rozumí protiprávní jednání právnické osoby, jehož znaky jsou stanoveny zákonem, za které ukládá správní úřad (orgán) sankci stanovenou tímto zákonem. Subjektem odpovědnosti je právnická osoba jako celek nikoli její statutární orgány, jednotliví zaměstnanci nebo členové. Ti mohou být v rovině správního trestání subjektem odpovědnosti za přešůpek nebo za jiný správní delikt fyzické osoby. Protože právní úprava výslovně neupravuje okruh osob, jejichž protiprávní jednání zakládá odpovědnost právnické osoby, je nutno vyjít z obecných ustanovení o jednání právnických osob. Tedy **postačí i jednání řadového zaměstnance**. Realizace deliktů způsobivosti právnické osoby je tedy možná jenom tak, že právní povinnost poruší fyzická osoba a toto porušení se přičte právnické osobě. Právnická osoba odpovídá za správní delikt v naprosté většině případů **bez ohledu na zavinění a až na výjimky bez možnosti liberace**. Pouze výjimečně některé zákony stanovily jako podmínku odpovědnosti zavinění (např. zákon o státní statistice požadoval před svým zrušením u některých skutkových podstat úmysl nebo nedbalost) nebo alespoň stanovily, že k míře zavinění se má přihlédnout při výměře sankce (např. zákon o cenách).

²⁷ Prášková, H.: Správní delikty právnických osob. AUC - Iuridica 1992, č. 4-5.

Odpovědnosti za správní delikt podléhají za stejných podmínek jako právnické osoby rovněž fyzické osoby při výkonu podnikání nebo v souvislosti s ním nebo při výkonu jiných kvalifikovaných činností. Zvláštní zákony upravující jednotlivé oblasti veřejné správy často nerozlišují, zda odpovědnou osobou je právnická osoba nebo fyzická osoba, a kladou při postihu primárně důraz na **charakter prováděné činnosti**. Odpovědnost je uplatňována za podmínek zásadně shodných pro obě kategorie subjektů - odpovídají za porušení povinností zásadně bez ohledu na zavinění. Tyto správní delikty, jejichž jednotícím znakem je charakter prováděné činnosti bez ohledu na subjekt, který ji vykonává, se označují jako tzv. *smíšené správní delikty* nebo *delikty smíšené povahy*.

Neexistuje ani částečná kodifikace právní úpravy správních deliktů právnických osob a smíšených správních deliktů. Nejsou upraveny obecně základy odpovědnosti, systém sankcí a jejich ukládání, ani specifika postupu při projednávání těchto deliktů. Pramenem právní úpravy jsou zvláštní zákony, které upravují jednotlivá odvětví, obory činnosti veřejné správy.²⁸ Tyto výtky jsou také jedním z nejčastějších argumentů zastánců zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, jak o tom ještě bude řeč dále. Nezřídka dochází i k překrývání právním předpisem upravené problematiky a tam, kde dojde k naplnění znaků skutkové podstaty, která je postižitelná podle několika zákonů, je nutno respektovat ustanovení o vyloučení dvojího postihu obsažené v příslušném zákoně, a pokud chybí, uvážit obsahový a časový vztah dotčených zákonů. Podle judikatury není vyloučen souběžný postih dvěma správními orgány za totéž jednání, naplňující znaky skutkových podstat dvou správních deliktů podle dvou právních předpisů, jestliže o postihu mají podle zákona rozhodovat dva odlišné správní orgány. Skutkové podstaty správních deliktů musí být upraveny zákonem, nikoli právním předpisem nižší právní síly. Pro právní úpravu skutkových podstat správních deliktů je ve srovnání s trestnými činy typická větší obecnost a šíře, která se projevuje zejména zařazováním tzv. obecných skutkových podstat, používáním demonstrativních výčtů možných forem protiprávních jednání, výskytem neurčitých pojmů, využíváním blanketních a odkazovacích dispozic.

²⁸ Mates P. a kol.: Základy správního práva trestního, 3. vydání. Praha: C. H. BECK, 2002. s. 96.

K uplatnění odpovědnosti za správní delikt právnické osoby a smíšený správní delikt je nutné, aby jednání naplnilo jak obecné znaky (protiprávnost jednání, existence odpovědné osoby, trestnost stanovená zákonem), tak znaky některé konkrétní skutkové podstaty uvedené ve zvláštním zákoně. Znaky určující skutkovou podstatu se člení na znaky charakterizující objekt, objektivní stránku, subjekt a subjektivní stránku deliktu. Zásadně je nutné naplnit materiální znak deliktu – výjimečně je materiální podmínka vyjádřena.²⁹

Jednáním se i dle teorie správního práva rozumí projev vůle ve vnějším světě. U právnické osoby, kde nelze hovořit o vlastní vůli této osoby jako celku, jde o **jednání fyzických osob, které plní úkoly právnické osoby**. Jejich jednání se pak přičítá právnické osobě, jejichž prostřednictvím právnická osoba jedná jako právní subjekt.

Pachatelem deliktu je osoba, která svým jednáním uskutečnila všechny znaky správního deliktu. Odpovědnou je pouze taková osoba, která je deliktně způsobilá, tedy schopná být subjektem povinností, které vzniknou v důsledku porušení primární povinnosti, ale také schopna tuto povinnost relevantně porušit. Zajímavou otázkou je, které právnické osoby jsou odpovědné za správní delikt. Zpravidla se uznává, že „jelikož stát má monopol trestat, nemůže být sám trestán“. To může být obdobně vztaženo též na územní samosprávné celky – obce a kraje. Lze tedy zřejmě vyslovit tezi, že právnické osoby veřejného práva při výkonu vrchnostenské veřejné správy podléhají také odpovědnosti (odpovědnosti za výkon veřejné správy), neměly by však odpovídat za správní delikt.³⁰ Odpovědnou může být jak česká, tak i zahraniční právnická osoba.

K subjektivním předpokladům odpovědnosti za správní delikty právnických osob a smíšené správní delikty se zásadně **neřadí zavinění**. Konstrukce odpovědnosti bez zavinění je odůvodňována teoretickými i praktickými důvody. Zavinění je obecně chápáno jako vnitřní, psychický vztah pachatele k protiprávnímu jednání a jeho následku. V tomto smyslu je však obtížné hovořit o zavinění právnické osoby. K tomu přistupuje snaha zjednodušit postavení správního úřadu (orgánu) při ukládání sankcí právnickým osobám. Zjišťování a dokazování zavinění v situaci, kdy porušení

²⁹ Mates P. a kol.: *Základy správního práva trestního*, 3. vydání. Praha: C. H. BECK, 2002. s. 98.

³⁰ Mates P. a kol.: *Základy správního práva trestního*, 3. vydání. Praha: C. H. BECK, 2002. s. 100.

povinnosti právnickou osobou je často výsledkem činnosti řady jednotlivců (jejichž složení se navíc průběhem doby mění), je velmi složité, otázka podílu jednotlivců na protiprávním jednání, zejména ve vztahu vedoucích a podřízených pracovníků, je problematická. Důvodem pro výjimku z jinak platné zásady, že fyzické osoby odpovídají za trestná jednání na základě zavinění, je výše uvedená skutečnost, že pro tento druh deliktu je určujícím znakem charakter činnosti bez ohledu na povahu a postavení osoby: podmínky postihu nemohou být proto rozdílné. Odpovědnost za tento druh správních deliktů je tedy objektivní. Této odpovědnosti se subjekt nemůže zprostit odkazem na smluvní ujednání či odkazem na porušení povinnosti ze strany smluvního partnera.³¹

Postup, kdy se správní orgán pouze odvolá na zjištěný protiprávní stav, škodlivý následek, a nezjišťuje patřičně protiprávní jednání právnické osoby a přijatá opatření, která mu předcházela, byl zejména ze strany praxe kritizován. V novějších zákonech bývá proto formulován obecný **liberační důvod** – právnická osoba nebo fyzická podnikající osoba za správní delikt neodpovídá, jestliže prokáže, že vynaložila veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby porušení právní povinnosti zabránila. Důvody zániku trestnosti správního deliktu právnické osoby a smíšeného správního deliktu jsou uplynutí doby a z podstaty věci také zánik (smrt) odpovědné osoby, neboť zánikem či smrtí nepřechází odpovědnost na právní nástupce těchto subjektů. Názory na přechod již pravomocně uložené sankce se ovšem různí.

Sankce jsou právním následkem správního deliktu právnické osoby a smíšeného správního deliktu. Na základě zásady *nulla poena sine lege* lze sankce stanovit pouze zákonem, při respektování práv a svobod zaručených Ústavou, Listinou a mezinárodními smlouvami. Sankcí ukládanou za delikt je nejčastěji peněžitý trest – **pokuta**. V některých případech je možno uložit též jinou sankci, např. propadnutí kontrolovaného zboží, zákaz činnosti. V zákonech také bývají často výslovně upravena kritéria pro vyměření sankce (především závažnost deliktu, doba trvání, okolnosti protiprávního jednání, rozsah způsobených následků). Stanovení výše pokuty je pak výsledkem správního uvážení, jehož užití je právem i povinností správního orgánu. Pro nedostatek obecné úpravy nejsou stanovena ani obecná pravidla pro ukládání

³¹ Hendrych, D. a kol.: Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C. H. BECK, 2006, s. 448.

sankcí při souběhu deliktů. Použití absorpční zásady se pouze dovozuje per analogiam legis (přestupkový zákon). V některých případech mohou být právním následkem spáchání deliktu i ochranná opatření, která však mají především preventivní a zabezpečovací funkci.

V řízení o správních deliktech právnických osob a smíšených správních deliktech se postupuje podle správního řádu. Odchytky, které obsahují některé zvláštní zákony, mají charakter jednotlivostí (např. určení místní příslušnosti správního orgánu, zahajování řízení z obligatorního podnětu jiných orgánů, uložení povinnosti odstranit nedostatky a závady jako povinná součást výroku rozhodnutí apod.) a nepostihují všechny zvláštnosti správního trestního řízení. Nový správní řád obsahuje některé instituty, které dříve v obecné úpravě správního řízení chyběly a které budou jistě využitelné v řízení o správních deliktech – např. podávání vysvětlení, příkaz jako formu rozhodnutí, společné řízení, zajištění důkazu, zákaz reformace in peius (nikoli ale v řízení po podání odporu). Chybějící právní instituty (např. adhezní řízení) nemohou být zásadně nahrazeny použitím analogie.³²

Kdybychom měli z výše uvedeného vyvodit nějaký závěr, pak by jím byl nepochybně fakt, že soudobá úprava administrativně právního sankcionování právnických osob trpí jako celek zásadními nedostatky, a to jak v oblasti práva hmotného, tak i procesního. Jestliže by Česká republika chtěla dostát svým mezinárodním závazkům v oblasti postihu protiprávního jednání právnických osob bez zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, musela by administrativně právní úpravu citelně přepracovat, doplnit ji o společné základní právní instituty, více ujednotit a celkově zpřehlednit. Aby sankce ukládané ve správním řízení bylo možno považovat za účinné, přiměřené a odstrašující, bylo by žádoucí rozšířit jejich katalog a vyprecizovat i podmínky jejich ukládání. V neposlední řadě by bylo nezbytné věnovat nemalou pozornost i procesnímu aspektu.

³² Hendrych, D. a kol.: Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C. H. BECK, 2006, s. 450.

6. Trestní odpovědnost právnických osob

6.1. *Krátké shrnutí právního stavu de lege lata*

Předchozí kapitoly byly věnovány současnému stavu právní úpravy deliktní odpovědnosti právnických osob. Jen pro přehlednost si dovolím nejzásadnější momenty jen velmi stručně zrekapitulovat:

Náš právní řád vychází při vymezení právnických osob z tzv. fikční teorie, jejíž podstatou je předpoklad, že právnické osoby nemají svou existenci v reálném světě, ale existují jen z moci zákona jako juristická fikce. Obecnou úpravu právnických osob včetně jejich jednání obsahuje občanský zákoník. Tato je v případě podnikatelských subjektů ještě doplněna úpravou v obchodním zákoníku. V rovině civilního práva platí, že právnickým osobám se vedle následků právních úkonů činěných jejich jménem jejich reprezentanty nebo zástupci přičítají podle stejných pravidel také následky deliktů, protože právnické osoby odpovídají i za protiprávní jednání těch, kteří jsou oprávněni za ně jednat. Na poli veřejného práva již za více než půl století zdomácněla deliktní odpovědnost právnických osob za správní delikt. Tato administrativně právní odpovědnost je téměř bezvýjimečně objektivní a nelze se jí zprostit odkazem na smluvní ujednání či odkazem na porušení povinnosti ze strany smluvního partnera. V novějších zákonech však bývá pro odstranění přílišné tvrdosti zákona formulován obecný liberační důvod - prokázání vynaložení veškerého úsilí, které bylo možno požadovat, aby porušení právní povinnosti právnická osoba zabránila. Naopak naše současné trestní právo striktně vychází ze zásady individuální odpovědnosti fyzických osob za spáchaný trestný čin.

Není důvodu, proč právě právnickou osobu vylučovat z trestní odpovědnosti, když prakticky veškeré jiné atributy samostatného a samostatně odpovědného subjektu veškerých právních vztahů jsou právnickým osobám právním řádem přiznávány. Za poslední dobu lze pozorovat tendence ke sbližování právních statutů osob fyzických a právnických, kdy se právnické osoby pod vlivem právního pozitivizmu postupně odpoutávají od svého personálního substrátu. Postupně nabývá na významu myšlenka,

že korporace mají své vlastní „vědomí“, schopnost činit důležitá rozhodnutí, páchat trestné činy, samozřejmě prostřednictvím svých zástupců.³³

6.2. Jednání za jiného

I přes výše několikrát zdůrazněnou základní zásadu individuální odpovědnosti fyzických osob za spáchaný trestný čin zná náš právní řád tzv. institut jednání za jiného, který trestní odpovědnost fyzických osob rozšiřuje. Tento institut je zakotven v ustanovení § 90 odst. 2 trestního zákona, které zní: „Jestliže zákon stanoví, že pachatel musí být nositelem zvláštní vlastnosti, způsobilosti nebo postavení, postačí, že zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení jsou dány u právnické osoby, jejímž jménem pachatel jedná.“ To znamená, že fyzická osoba, která jedná za právnickou osobu, ale sama nemá znaky konkrétního nebo speciálního subjektu, se považuje za konkrétní nebo speciální subjekt, pokud zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení jsou dány u právnické osoby. Tato zvláštní právní konstrukce (právní fikce) se uplatní jen u trestných činů s omezeným okruhem pachatelů. Jednání za jiného je ovšem stále odpovědností individuální fyzické osoby.

Tato právní úprava má ovšem i určité problematické stránky: je otázkou, zda se důsledky § 90 odst. 2 týkají i osoby, která není vůbec oprávněna podle zvláštních právních předpisů zavazovat právnickou osobu, nebo oprávněna je, ale přestoupí rozsah svého oprávnění.

Tento institut byl do našeho trestního zákona zaveden s účinností od 1. 1. 1998, když bylo nutné odstranit nedostatek právní úpravy, s nímž se do té doby právní praxe vypořádávala tak, že v rozporu s obecně přijímaným principem zákazu analogie legis v trestním právu hmotném tíhla k tomu, aby byla aplikována ta která skutková podstata vůči osobám, které za právnickou osobu jednají, ačkoli taková jednající osoba nemá vlastnosti příslušného speciálního subjektu. Praxe tak reagovala na případy trestných činů, u nichž beneficentem nezřídka kdy byla právnická osoba. Jednalo se především o tzv. úpadkové delikty – trestné činy poškozování věřitele, zvýhodňování věřitele a pletichy při řízení konkurzním a vyrovnacím. Bylo známo, že právnické osoby, zejména společnosti s ručením omezeným, mnohdy společnosti, kde stoprocentním vlastníkem obchodního podílu je jediná osoba, byly velmi často beneficentem právě

³³ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 8.

trestných činů poškozování věřitele nebo zvýhodňování věřitele a že velmi často bylo dáno i důvodné podezření z toho, že vlastník obchodního podílu, popř. společníci takové právnické osoby zvolili formu právnické osoby právě proto, aby vytvořili „polštář“ mezi sebou a případnou trestní odpovědností.³⁴ Zakotvením současné podoby § 90 odst. 2 podle švýcarského vzoru tak bylo doposud sporné praktické řešení situace legalizováno.

Proč ale vůbec o institutu jednání za jiného hovořit? To, jak blízko má institut jednání za jiného k problematice trestní odpovědnosti právnických osob, lze deklarovat např. na španělské právní úpravě. Do španělského trestního zákoníku byla tzv. nepravá trestní odpovědnost zakotvena právě „pouhým“ rozšířením institutu jednání za jiného, neboť pouze v jeho rámci se uplatní pravidlo, že pokud je jako trest ukládáno peněžité plnění pachateli trestného činu, bude zodpovědná za toto plnění přímo nebo solidárně dotyčná právnická osoba, jejímž jménem nebo na jejíž účet pachatel jednal.

Přímo se pak nabízí otázka, zda i v ČR vhodnou úpravou ustanovení o jednání za jiného a vhodnou úpravou ustanovení o zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty (dle § 73 tr. zák.), případně přijetím právní úpravy, která by umožňovala v širší míře právnické osobě ukládat i jiné trestněprávní sankce, bychom nedospěli k reformovanému systému sankcionování právnických osob. Takový systém by mohl být považován za způsobilý vyhovět mezinárodním závazkům a doporučením požadujícím sankcionování právnických osob za jejich protiprávní jednání. Současná výlučná trestní odpovědnost fyzické osoby by mohla být zachována. Trestní postih právnických osob by byl veden po druhé koleji trestněprávních sankcí, kterou představují ochranná opatření.³⁵ K tomuto názoru je však nutno podotknout, že i ve zmiňovaném Španělsku se již počítá se zavedením právě trestní odpovědnosti právnických osob.

³⁴ Teryngel, J.: K trestní odpovědnosti právnických osob a osob za ně jednajících. Trestní právo 1/96. str. 16.

³⁵ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 25.

6.3. Jak nahlížet na trestní odpovědnost právnických osob? – pojmosloví, modely v mezinárodním měřítku

Studie Parlamentního institutu o trestní odpovědnosti právnických osob ve vybraných státech Evropské unie z dubna 2007 rozeznává tři základní modely trestní odpovědnosti právnických osob. Jsou jimi americký model trestní odpovědnosti právnických osob, anglo-francouzský model omezené trestní odpovědnosti právnických osob a německý model deliktní odpovědnosti právnických osob. Tyto modely studie charakterizuje takto:

- *Americký model* vychází z tzv. agregační teorie, podle níž může být právnická osoba trestně odpovědná za jakékoli porušení trestního práva svým zaměstnancem, pokud jednal v rámci své náplně práce a jménem právnické osoby.
- *Anglický, ale i francouzský model* trestní odpovědnosti právnických osob jsou více restriktivní. Trestní odpovědnost právnické osoby může být dána jen v případě porušení trestního práva jednotlivcem, který zastává vysokou funkci nebo má zásadní rozhodovací pravomoc v rámci organizační struktury společnosti.
- *Německý model* odpovědnosti právnických osob není trestní, ale správní. V praxi ale propracovaný systém správních sankcí plní obdobnou funkci jako trestní právo, pokud jde o prevenci, předvídatelnost, jednoznačnost a spravedlnost. Vzhledem k tomu, že se správní sankcí není spojeno takové morální stigma jako s trestní sankcí, neplní německý model funkci odplaty. Obdobný model je rovněž uplatňován v Itálii, Portugalsku, Řecku a Španělsku.³⁶

Výše uvedené dělení je však pro středoevropskou kontinentální trestněprávní nauku příliš široké. Proto je pro nás vhodnější rozlišovat anglo-americký a kontinentální model trestní odpovědnosti právnických osob. V rámci nám bližšího kontinentálního právního okruhu můžeme rozlišovat tři možné koncepce deliktní odpovědnosti právnických osob, pokud jde o prostředky veřejného práva:

³⁶ Kavěna, M.: Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlament České republiky. Parlamentní institut. Studie č. 5. 270, 2007, s. 5 – 6.

- 1) **Pravá trestní odpovědnost právnických osob.** Úprava trestní odpovědnosti je obsažena buď v trestním zákoně (Francie, Nizozemí, Dánsko, Finsko a jiné státy), anebo ve zvláštních zákonech o trestní odpovědnosti právnických osob (Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Rakousko a jiné státy). Právnickým osobám jsou ukládány trestní sankce v trestním řízení. Konkrétní úprava se pochopitelně liší, pokud jde o vymezení okruhu právnických osob podléhajících trestněprávní sankci, rozsah jejich kriminalizace, možnosti sankcionování i zvláštnosti řízení proti nim.
- 2) **Nepravá trestní odpovědnost právnických osob.** Tato právní úprava umožňuje právnickým osobám uložit trestněprávní sankce, přesněji řečeno quasitrestní sankce, i když trestní odpovědnost právnických osob výslovně v trestním zákoně upravena není. Tyto sankce se také nenazývají tresty. Jako příklad bývá uváděna již predestinovaná právní úprava španělská.
- 3) **Jiný způsob regulace protiprávní činnosti právnických osob,** který splňuje kritéria, aby právnickým osobám byly ukládány „účinné, přiměřené a odstrašující sankce“ ve smyslu mezinárodních závazků a doporučení. Takovým způsobem může být administrativněprávní trestání právnických osob. Příkladem může být právní úprava německá.³⁷

Jen pro doplnění uvedu i jiné možné dělení modelů trestní odpovědnosti právnických osob, jak jej rozlišuje např. Dr. Barbara Huber z Max-Planckova Institutu pro zahraniční a mezinárodní trestní právo v německém Freiburgu³⁸. Tato autorka v článku publikovaném u nás v roce 2000 v časopise Trestní právo uvádí následující teoretické rozdělení:

- 1) **Teorie identifikace neboli změněného ega.** Centrální teze tohoto klasického modelu, který vznikl v britském trestním právu, říká, že korporace je zodpovědná za vnitřní i vnější přečiny, které spáchají členové tohoto právního subjektu. V britské právní praxi je tento okruh zodpovědných osob omezen na vedoucí pracovníky, zejména na ty osoby, které jednájí jako zodpovědní vedoucí či jako členové zodpovědných orgánů tohoto subjektu. Další legislativa

³⁷ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 22.

³⁸ Huber B.: Trestní odpovědnost korporací (Požadavky v rámci mezinárodních konvencí a jejich aplikace v evropských zemích). Trestní právo, 2000, č. 9.

na základě faktu, že přečiny mohou sestávat z přestoupení dohlížecí povinnosti, okruh pachatelů rozšířila. Proto korporální odpovědnost mohou zastávat veškeré osoby v kontrolních funkcích, a to dokonce i pod střední úrovni vedení. Tento koncept můžeme nalézt v některých nadnárodních nástrojích, které hovoří o „osobách s kontrolními funkcemi“. Příčinný řetězec může vést od učně až na vedoucího oddělení, který mohl přečinu zabránit lepším výběrem či lepším dozorem nad druhou nižší úrovní. Tento model je nejvýhodnější pro malé firmy, kde je jasná hierarchická struktura a kde je snadné nalézt kompetentní osoby. Ve větších firmách s decentralizovanými úkoly a s funkční diferenciací se stává identifikace odpovědné osoby téměř nemožnou.

- 2) Teorie vadné organizace korporace. Tento model již nevyžaduje osobní (individuální) delikty, které se pak přičítají právnické osobě. Vychází naopak z myšlenky původní odpovědnosti korporace. Představiteli tohoto modelu jsou USA, Austrálie, Nizozemí a Dánsko. V centru této teorie nalézáme dohlížecí odpovědnost spočívající ve struktuře korporace. K trestnému činu vedla sama chybná organizace korporace. Tato organizace špatně předvíдалa rizika spojená s vlastní funkcí. Pokud se nalezne chyba v organizaci, která vedla k trestnému činu, již není potřeba identifikovat individuálního činitele. Standard péče, která je nezbytná pro chod takovéto korporace, se neměří schopnostmi jedince, ale na základě velikosti korporace, její pozice na trhu, ekonomické aktivity a podle druhu sociálních problémů, které se korporaci přisuzují. Zdá se, že tento model si všímá vzrůstajícího významu podniků a nabízí jasné přisouzení původního pochybení. Pro soudy však bude zřejmě obtížné definovat „korporální kulturu“ (Nizozemí) či chybnou organizaci.
- 3) Princip řazení neboli absolutní záruky. Některé země se nezaměřují na žádnou chybu v organizaci či na chybu způsobenou organizací, ale očekávají, že firma zaručí absolutní poslušnost státu a jeho zákonům jakožto krajní mezi, která zaručuje bezpečnost. Tento přístup nalézáme zejména v oblasti zodpovědnosti za výrobky a v oblasti ochrany životního prostředí. I to nejmenší porušení mezních standardů vyvolává odpovědnost korporace.

7. Historie deliktní odpovědnosti kolektivních subjektů

Z historického hlediska je pojetí problematiky deliktní odpovědnosti právnických osob velmi zajímavé, neboť v průběhu času osciluje mezi dvěma zcela protichůdnými názorovými amplitudami.

V římském právu se uplatňovala zásada „societas delinquere non potest“, tj. společnost (právnická osoba či korporace) nemůže jednat protiprávně. Je však pozoruhodné, že dále v průběhu starověku a středověku již bylo trestní stíhání kolektivních subjektů, jako byly obce, cechy, gildy, náboženské sekty, spolky, apod., pokládáno za zcela přirozené. Trestní odpovědnost korporací existovala paralelně spolu s individuální trestní odpovědností fyzických osob.

K zániku této tisícileté tradice kolektivní trestní odpovědnosti dochází na evropském kontinentu až v 18. století. Profesor Musil se domnívá, že vysvětlení lze spatřovat v tom, že tehdejší centralistický absolutistický stát, prožívající v té době svůj největší rozkvět, našel jiné a efektivnější nástroje, kterými mohl regulovat, kontrolovat a potlačovat společensky nežádoucí či škodlivé jevy v činnosti kolektivních korporací. Těmito nově zaváděnými nástroji společenské regulace byly zejména administrativní právní předpisy, včetně předpisů policejních.³⁹

Princíp výlučné individuální trestní odpovědnosti a výslovné odmítnutí trestní odpovědnosti právnických osob vědecky zdůvodnil v roce 1793 německý profesor Malblanc. Vycházel přitom z argumentů, které použil již Inocenc IV., tj. z nemožnosti přičítat právnickým osobám vinu a z jejich nezpůsobilosti přijmout účinky trestu (mangelnde Strafempfanglichkeit). Hlubší teoretickou oporu pro tuto novou koncepci přinesla díla vynikajícího romanisty von Savignyho, který ve své teorii fiktivní subjektivity právnických osob popřel jejich reálnost a tím i jejich způsobilost vystupovat jako pachatel trestného činu, jak o tom již byla řeč výše. O tom, že Malblancova koncepce chybějící trestněprávní subjektivity právnických osob měla své hluboké kriminálně politické opodstatnění ve společenské realitě, svědčí to, že byla téměř okamžitě akceptována veškerou kontinentální trestněprávní naukou, jakož i to,

³⁹ Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo, 2000, č. 7-8.

že z ní vycházely všechny velké evropské trestní kodifikace devatenáctého století.⁴⁰ Francouzský Code pénal Napoleón z roku 1803, pruský trestní zákoník z roku 1851, rakouský trestní zákoník z roku 1852, říšskoněmecký trestní zákoník z roku 1871, uherský trestní zákon z roku 1878 tak důsledně vycházejí z principu výlučně individuální trestní odpovědnosti fyzických osob. Ačkoli velké buržoazní revoluce vyvolané hlubokými ekonomickými, sociálními a ideologickými konflikty způsobily pád absolutistického státu a přinesly zcela nové koncepce dělby moci, v námi sledované otázce, tj. opuštění principu kolektivní trestní odpovědnosti, navázaly na vývoj započatý již za absolutismu. Téma kolektivní trestní odpovědnosti bylo pokládáno za zcela překonané a na dlouhá léta zmizelo i z vědecké diskuse.

Až koncem 19. a začátkem 20. století se i na evropském kontinentě začínají objevovat první nesmělé náznaky nového pohledu na právní subjektivitu a odpovědnost právnických osob. Došlo k tomu pod vlivem nových hospodářských a sociálních jevů, zejména narůstajícího vlivu průmyslových a obchodních společností, v jejichž rukou se soustředila obrovská ekonomická a postupně i politická síla. Tento vývoj byl reflektován v oboru právní filozofie polemikou se Savignyho teorií fiktivní existence právnických osob a novou koncepcí reálné subjektivity vypracovanou německým profesorem Otto von Gierkem. Gierke dospěl k závěru, že o způsobilosti právnických osob projevovat svou vůli, jednat a nést trestní odpovědnost nelze mít pochybnosti. V oblasti trestněprávní vědy však v Německu nenalezla tato myšlenka žádnou oporu.⁴¹

Také francouzský právník Mestre vystoupil již v roce 1899 s obhajobou myšlenky trestní odpovědnosti právnických osob, ale bez přijetí odbornou veřejností. Na kolektivním vědeckém fóru se toto téma objevilo v novověké historii poprvé v roce 1929 na 2. mezinárodním kongresu trestního práva v Bukurešti, kde s kladným stanoviskem vystoupil generální zpravodaj kongresu Roux.⁴² Přestože zůstaly bez vážnější podpory, nastolily tyto názory znovu téma, které se od té doby objevuje pravidelně jak na vědeckých forech, tak v reformních legislativních pracích. Ovšem i

⁴⁰ Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, Trestní odpovědnost právnických osob, str. 77 – 78.

⁴¹ Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, Trestní odpovědnost právnických osob, str. 86.

⁴² Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo, 2001 č. 3, s. 8.

na 40. sjezdu německých právníků v roce 1953 v Hamburku, kde k problému referovali Heinitz a Englisch, bylo přijato odmítavé stanovisko.⁴³

Teprve od sedmdesátých let dvacátého století se na evropském kontinentě začínají množit právní úpravy zavádějící tzv. pravou trestní odpovědnost právnických osob. Jedná se např. o následující země:

Nizozemsko – zákonem z roku 1976 byl změněn čl. 51 trestního zákona a byla zavedena trestní odpovědnost právnických osob za všechny trestné činy.

Portugalsko – 1982

Norsko – zákonem č. 66 z 20. 7. 1991 byla do trestního zákona doplněna nová kapitola 3a. V ní je stanovena trestní odpovědnost právnických osob za všechny trestné činy.

Island – 1993

Francie – trestní odpovědnost právnických osob byla zavedena novým trestním zákoníkem účinným od roku 1994. Trestné činy, jichž se mohou dopustit právnické osoby, jsou výslovně uvedeny ve zvláštní části trestního zákona a ve vedlejších trestních zákonech.

Slovinsko – obecnou zmínku o trestní odpovědnosti právnických osob přinesl nový slovinský trestní zákon z 29. 9. 1994, který však podrobnější úpravu vyhradil zvláštnímu zákonu. Speciální zákon o trestní odpovědnosti právnických osob byl vydán v roce 1999. Tento zákon upravuje poměrně detailně (ve 44 člancích) nejen zvláštní podmínky trestní odpovědnosti právnických osob, ale též odchylky od procesního postupu při jejich stíhání. Jinak platí obecná ustanovení trestního zákona a trestního řádu. Právnické osoby jsou stíhány jen za taxativně vyjmenované trestné činy.

Finsko – zákon č. 743/1995 zavedl institut trestní odpovědnosti právnických osob do 9. kapitoly finského trestního zákona pro vyjmenované trestné činy.

Dánsko – novela z roku 1996 vložila do trestního zákona novou kapitolu 5 (§ 25 – 27), zavádějící trestní odpovědnost právnických osob za všechny trestné činy.

⁴³ Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo, 2001 č. 3, s. 9.

Belgie – zákon ze dne 4. 5. 1999 doplnil do trestního zákona nový článek 5, v němž stanovil trestní odpovědnost právnických osob za všechny trestné činy.

Švýcarsko – 2003

Rakousko – je zatím posledním evropským státem, v němž byla trestní odpovědnost právnických osob zakotvena do právního řádu, a to za všechny trestné činy. Stalo se tak s účinností od 1. 1. 2006.

Jak již bylo řečeno, v některých zemích existují specifické právní úpravy hybridní povahy, které bychom mohli označit jako pseudotrestní odpovědnost právnických osob. Taková odpovědnost je sice upravena v trestním zákoně, avšak sankce vyhrazené pro právnické osoby se nenazývají tresty.

Taková úprava existuje od roku 1986 ve **Švédsku**, kde jde o sankce *sui generis* blížící se ochranným opatřením, a od roku 1995 ve **Španělsku**, kde se tyto sankce nazývají „přídavné důsledky“. Ve skutečnosti jde o velmi závažná opatření, jako je zákaz činnosti, pozastavení činnosti nebo dokonce rozpuštění společnosti, takže v literatuře se lze setkat s názorem, že se jedná o pravé tresty kriminální povahy.⁴⁴

V současné době je v té či oné podobě zavedena trestní odpovědnost právnických osob ve dvaceti čtyřech z dvaceti sedmi států Evropské unie a vyjma některých výše uvedených nečlenských států ještě kupř. v Chorvatsku. Přimo v srdci Evropy však můžeme nalézt všechny tři „bílé vrány“- státy, které tento institut ve svých právních řádech zaveden nemají. Jsou jimi Německo, kde je problematika tradičně řešena podrobně a komplexně zpracovanými normami správního práva, Slovenská republika a pochopitelně také Česká republika. Posledně dvě jmenované země, ačkoli v obou z nich již došlo k předložení konkrétních návrhů zákonů, jimiž by došlo k zakotvení pravé trestní odpovědnosti právnických osob do právních řádů, se doposud touto cestou nevydaly a deliktní odpovědnost právnických osob ve veřejném právu lze v nich dovodit pouze v rovině administrativně právní, která však ve své současné podobě trpí zásadními nedostatky.

Jiný historický vývoj můžeme vysledovat v oblasti anglosaského právního systému, zejména v Anglii a USA. Myšlenka trestní odpovědnosti kolektivních

⁴⁴ Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob *de lege ferenda*. Trestní právo, 2001 č. 3, s. 10.

subjektů tam nebyla nikdy opuštěna a kontinuálně trvá od středověku až do dnešní doby. Jedno z možných vysvětlení může spočívat v tom, že díky silnému akcentu na ideu liberalismu a díky odporu proti byrokratickému centralistickému státu nebylo vkládáno příliš mnoho nadějí do představy, že administrativně právní regulace a sankce ukládané osvícenou exekutivou zabrání škodlivým excesům v činnosti korporací lépe než universální trestněprávní ochrana, realizovaná nezávislou justicí.⁴⁵

Se sankcionováním právnických osob prostředky trestního práva se v dnešní době můžeme setkat také v Japonsku, Koreji, Číně či v některých zemích Jižní Ameriky. Zde ovšem naráží konstrukce trestní odpovědnosti právnických osob na problémy s uplatňováním v praxi.

⁴⁵ Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo, 2000, č. 7-8, s. 3.

8. Podrobnější pohled na vybrané zahraniční právní úpravy

Některé zahraniční právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob jistě stojí za podrobnější rozebrání:

8.1. Nizozemsko

Nizozemská úprava trestního práva směřovala k trestní odpovědnosti již od 50. let minulého století, ale i před tím v trestním zákoníku pocházejícím z roku 1886 existovaly některé články, které se přímo týkaly spolků. Tento zákoník ovšem obsahoval ustanovení, že společenství se nemůže dopustit trestného činu. V trestním právu tak byl zachován princip individuální trestní odpovědnosti fyzických osob. Přesto v hospodářském trestním právu bylo prosazeno trestání právnických osob v oblasti jejich podnikatelských aktivit v roce 1951. Stále však byla dodržována fiktivní doktrína, kdy bylo stanoveno, že trestný čin je spáchán právnickou osobou, pokud je spáchán jednou nebo více fyzickými osobami, které konaly v rámci právnické osoby. Teprve v r. 1976, kdy byl změněn čl. 51 holandského trestního zákoníku, došlo k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob (v podstatě bylo převzato ustanovení z hospodářského trestního zákona - WED) za všechny trestné činy. Čl. 51 již nevyjadřuje fiktivní doktrínu - podle právníků se „právnická osoba stala realitou, která může spáchat trestný čin“. Nizozemská právní úprava trestní odpovědnosti má kořeny v anglosaské právní úpravě zejména v americkém modelu. K přijetí byli nizozemští zákonodárci vedeni zejména potřebou trestat deliktní chování právnických osob v ekonomické oblasti.

Vymezení okruhu právnických osob v trestním zákoníku je odlišné od občanského práva. Kromě „klasických“ právnických osob, jsou za právnické osoby považovány i spolky bez právní subjektivity, společenství a účelové fondy. Může jí být tedy jak občanské sdružení jako soukromá společnost, společnost s ručením omezeným, nadace, unie, tak společnost bez občanské právní subjektivity - např. spoluúčast, firma majitelů lodí, určitý majetek (podle holandského práva). Vedle toho může být právnickou osobou i veřejná korporace (obec, město, stát). Pro ně ovšem platí výjimka a nemohou být tedy trestány vždy. Je to možné pouze tehdy, pokud

jednají proti právnímu řádu a pokud veřejná korporace jedná jako normální občanská osoba a nikoli jako úřední veřejný orgán.

Nizozemské trestní právo umožňuje, je-li trestný čin spáchán právnickou osobou, aby bylo možné vznést žalobu vůči právnické osobě nebo fyzickým osobám, které řídily nebo nařídily zakázanou činnost, nebo i oběma osobám. Žalovány mohou být zejména ty fyzické osoby, které řídily nebo poskytly vedení pro zakázaný čin. Navíc lze tyto osoby žalovat bez důkazu jejich přesného podílu na trestném činu, stačí pouze prokázání jejich vědomosti o zakázané činnosti či jejich selhání při zásahu, když byly povinny tak učinit. Vznik trestní odpovědnosti právnické osoby je vázán na splnění dvou podmínek. První podmínkou je skutečnost, že právnická osoba vůbec měla reálnou možnost protiprávní jednání ovlivnit – mluvíme o tzv. kritériu moci, druhou podmínkou je potom tzv. kritérium akceptace – tzn., že právnická osoba zakázané jednání přijala za své.⁴⁶

U závažných trestných činů je vyžadováno, aby byl prokázán úmysl jak u fyzických, tak u právnických osob. Zde vychází nizozemské právo z doktríny tzv. sociálního kontextu a je nutné se také opírat o skutečný a obvykle přijímaný způsob řízení činnosti právnické osoby. Např. pokud zaměstnanec úmyslně spáchá podvod, je možné za určitých podmínek (např. z tohoto podvodu vyplývá jasný prospěch pro právnickou osobu) prohlásit, že tento trestný čin byl úmyslně spáchán právnickou osobou. Právnickým osobám lze udělit peněžitou pokutu, jejíž horní hranice je desetinásobek částky, k níž může být odsouzena osoba fyzická. A pokud by právnická osoba byla kvalifikována jako „kriminální organizace“ mohla by být dokonce nařízena i její likvidace. Jde o ty organizace, u nichž je páchaní trestné činnosti přímo hlavním účelem.

Ačkoli bývá nizozemský model někdy kritizován kvůli absenci úpravy zavinění, je v literatuře nizozemská právní úprava včetně její aplikace v praxi hodnocena vesměs jako zdařilá a efektivní. A jak je z následného vývoje v Nizozemsku zřejmé, stal se institut trestní odpovědnosti právnických osob živou součástí trestněprávní praxe – trestní procesy proti právnickým osobám zde nejsou nijak vzácné.

⁴⁶ Janda, P.: Trestní odpovědnost právnických osob. Právní fórum. 2006, č. 5, str. 172.

8.2. Francie

Pro francouzské trestní právo znamenalo zásadní změnu přijetí nového trestního zákoníku (Code pénal) v roce 1994, kterému předcházely diskuse z 80. let, kdy již bylo jasné, že trestní odpovědnost právnických osob bude zavedena. Francouzská úprava našla inspiraci zejména v angloamerické a nizozemské úpravě.

„Právnické osoby, s výjimkou státu, jsou trestně odpovědné za trestné činy spáchané na jejich účet, jejich orgány nebo zástupci“. Ačkoliv je trestní odpovědnost právnických osob vymezena v obecných ustanoveních a zákonodárce se snaží zachovat stejné principy trestní odpovědnosti fyzických i právnických osob, nevztahuje se automaticky na všechny skutkové podstaty zvláštní části, ale pouze na ty, u nichž je to výslovně stanoveno. V tomto smyslu bylo možno trestní odpovědnost právnických osob považovat za speciální trestní odpovědnost, a to až do 1. 1. 2006, kdy došlo k rozšíření trestní odpovědnosti právnických osob téměř na všechny delikty. Trestně odpovědné jsou všechny právnické osoby s výjimkou státu a veřejných korporací. Ty sice mohou být trestány, avšak pouze za trestné činy spáchané při vykonávání veřejných služeb, ohledně nichž se připouští, aby byly delegovány nebo smluvně převedeny na soukromoprávní subjekt. Podle trestního zákoníku trestní odpovědnost právnických osob nevyklučuje trestní odpovědnost fyzických osob pro týž skutek. Právnická a fyzická osoba tak mohou být vzájemně ve vztahu spolupachatelství či jiných forem trestné součinnosti. Stejně tak je možné, aby byla stíhána pouze jedna z nich.

Právní úprava vychází z předpokladu, že právnická osoba má vlastní vůli (volonté générale), odlišnou od vůle jednotlivých členů (volonté de tous). Ke vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby je zapotřebí dvou podmínek: trestný čin musí být spáchan orgánem nebo představitelem právnické osoby (s výjimkou výslovného zmocnění tedy není odpovědná ze jednání řadového zaměstnance) a zároveň čin musí být spáchan ve prospěch právnické osoby.

Francouzské trestní právo je převážně upraveno zmiňovaným trestním zákoníkem, ale řada trestních norem je obsažena i v jiných zákonech. I u některých z těchto zákonů zákonodárce stanovil trestní odpovědnost právnických osob. Vedle jiných trestů použitelných vůči právnickým osobám připadá v úvahu pokuta, která činí

pětinasobek částky stanovené pro fyzické osoby. Nejtěžším trestem, který lze uložit právnické osobě, je zrušení (la dissolution). Tento trest je stanoven jen u malého počtu závažných trestných činů, jako jsou zločiny proti lidskosti, obchod s drogami, kuplířství, podvod, terorismus, padělání peněz. U právnických osob veřejného práva, politických stran, odborů a analogických organizací zastupujících zaměstnance však tento trest nelze vyslovit nikdy. Nejvíce mne však na tomto trestu zaujal procesní aspekt – o tomto trestu musí vždy rozhodovat soud nejvyšší instance! Dle statistik je nejčastěji využíván trest peněžitý, přičemž je nezdědka kombinován s povinností zveřejnit rozsudek.⁴⁷

„Trestní řízení vůči právnickým osobám nebylo doposud v praxi příliš využíváno. V letech 1994 až 2002 bylo v celé Francii vyneseno nad právnickými osobami celkem jen 2520 odsuzujících rozsudků.“⁴⁸

8.3. Švýcarsko

Jednou z nejnovějších úprav je zavedení trestní odpovědnosti právnických osob novelou švýcarského trestního zákoníku s účinností od 1.10.2003, kde je rozlišována subsidiární a kumulativní trestní odpovědnost. Základní zásadou je subsidiární trestní odpovědnost právnických osob, kdy bude právnická osoba odpovídat za trestné činy, které byly spáchány při běžném výkonu podnikatelské činnosti a v souvislosti s nedostatečnou a vadnou organizací právnické osoby, ovšem za předpokladu, že skutečný viník nebyl vypátrán (jde vlastně o určitou modifikaci teorie vadné organizace korporace). Kumulativní trestní odpovědnost právnických osob je pak dána pouze u závažných trestných činů jako je praní špinavých peněz, korupce či financování terorismu. Za ně může být právnická osoba stíhána a uznána vinnou, jestliže nepřijala veškerá odpovídající opatření k zabránění spáchání trestného činu, přestože byl vypátrán skutečný pachatel. S podobnou úpravou se můžeme setkat také v Dánsku.

Právnické osoby mají možnost vyhnout se trestní odpovědnosti (s výjimkou závažných trestných činů), jestliže budou spolupracovat s vyšetřujícími orgány a přispějí tak k dopadení skutečného pachatele. Pokud právnická osoba nebude

⁴⁷ Karabec, Z. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob – otevřený problém. Trestní právo, 2007, č. 4, s. 9.

⁴⁸ Tamtéž

spolupracovat, bude na ní prokázat, že trestný čin nebyl spáchán ve spojení s nedostatkem náležité organizace. Právnícké osoby mohou být odsouzeny k pokutě pěti milionů franků.

8.4. Polsko

Polská právní úprava pravé trestní odpovědnosti právnických osob, jejíž zakotvení do právního řádu se datuje k 28. 10. 2002, má několik zajímavých specifík. V první řadě zákon neomezuje svoji působnost pouze na právnické osoby, ale vztahuje se na tzv. „hromadné subjekty“ (podmiot zbiorowy), což je širší pojem než právnická osoba, neboť zahrnuje také některé organizace bez právní subjektivity. I přes zohlednění případných specifík polské civilní úpravy se mi však jeví jako pochybné přiznat jakoukoli delikt ní způsobilost entitě bez právní subjektivity, jako je tomu ostatně i v Nizozemí.

Asi nejzajímavější a také nejkontroverznější zvláštností polské právní úpravy je sama konstrukce trestní odpovědnosti právnických osob. Tato odpovědnost je totiž podmíněna předchozím pravomocným rozhodnutím o odpovědnosti konkrétní fyzické osoby. Je nabíledni, že takováto konstrukce naráží na výkladové i praktické obtíže. V této podobě není schopna sledovat mnohé z cílů, pro něž vůbec bývá o zavedení delikt ní odpovědnosti korporací uvažováno. Zvláště pak není účelná v případech, kdy pro složitou vnitřní strukturu právnické osoby (nejednou záměrně vytvořenou) se nepodaří orgánům činným v trestním řízení vypátrat konkrétní odpovědnou fyzickou osobu. Proto je ostatně také kritizována (mj. i ze strany GRECO) a mnozí autoři navrhují *de lege ferenda* koncepci přímé odpovědnosti hromadných subjektů.

Poslední zvláštností polské úpravy, o níž se zmíním, je skutečnost, že zákon umožňuje uložit hromadnému subjektu mj. i sankci zákazu propagace či reklamy provozované činnosti, vyráběných či prodávaných výrobků, poskytovaných služeb či jiných plnění po dobu od jednoho roku do pěti let. Samozřejmě takováto sankce může být pro některé podniky - zvláště pak ty, jež jsou činné v některém dynamicky se rozvíjejícím odvětví, a které tak potřebují nejen rozšiřovat povědomí o své činnosti, ale i velmi flexibilně reagovat na aktuální technický pokrok, dosti citelná. Avšak jaký specifický kriminálně politický účel by se jejím uložením měl sledovat, nejsem schopen dovodit.

Lze tak konstatovat, že polská právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob jako celek není např. oproti dále uvedené úpravě rakouské optimálním inspiračním zdrojem.

8.5. Rakousko

Navzdory ještě v nedávné době odmítavému stanovisku odborné veřejnosti se dne 1. 1. 2006 Rakousko stalo po podrobné diskusi prozatím posledním státem Evropské unie, ve kterém byla zavedena trestní odpovědnost právnických osob. Ač zatím ještě nejsou s aplikací tohoto zákona dostatečné zkušenosti, lze říci, že rakouský model pravé trestní odpovědnosti právnických osob představuje nosnou kompaktní právní úpravu trestní odpovědnosti právnických osob, jejich sankcionování a řízení proti nim. Sdružení (širší pojem než právnické osoby) odpovídají za všechny trestné činy, tedy i ty, jež jsou uvedeny i v tzv. vedlejších trestních zákonech. Dle rakouského zákona o odpovědnosti sdružení není odpovědnosti sdružení bez činu fyzické osoby, a to buď nositele rozhodovací pravomoci (osoby ve vedoucí funkci), nebo spolupracovníka (podřízené osoby). Vždy se musí jednat o čin spáchaný v okruhu působnosti a vlivu sdružení, a to buď v jeho prospěch, nebo musí být činem porušeny povinnosti uložené sdružení. Tyto povinnosti pak vyplývají z konkrétních právních předpisů – sdružení nemá žádnou obecnou povinnost zabránit trestným činům. Jsou rozlišovány dvě varianty odpovědnosti sdružení. První je představována případy, kdy nositel rozhodnutí musí spáchat čin protiprávně a zaviněně – úmyslně či z nedbalosti. Druhou variantu lze velmi zjednodušeně popsat jako odpovědnost sdružení za zanedbání řádné péče, kdy čin je spáchán spolupracovníkem a umožněn či podstatně usnadněn porušením náležité pečlivosti nositelem rozhodnutí. Sdružení nemohou být brána za „pachatele“ trestných činů, mohou být pouze uznána odpovědnými za určitých předpokladů za spáchání trestných činů fyzickými osobami.

Často se uvádí, že v případě příklonu českého zákonodárce k zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob by mohla rakouská právní úprava sloužit jako kvalitní inspirační zdroj. V této souvislosti však bývá rovněž velmi často vznášena oprávněná výtky, že i přes velmi dobré rozpracování kritérií jejího ukládání zůstává peněžitá pokuta jedinou sankcí, což se nejeví jako účelné.

8.6. Velká Británie

Na území Velké Británie byly zaznamenány případy trestního postihu právnických osob již v 17. a 18. století. Delikty spočívaly v zanedbávání veřejnoprávních povinností, např. neudržování řádného stavu cest, mostů a průplavů. V 19. století je pak známa řada procesů týkajících se železničních a vodních společností.

K upřesňování pojmu trestní odpovědnosti právnických osob pak výrazně přispívá činnost soudů, kdy anglická úprava je ovlivněna řadou precedentů. Výhodou je tak možnost rychle reagovat na změny společenského vývoje a významu právnických osob ve společnosti. Při vymezení trestní odpovědnosti se řídí anglosaské právo principem „actus non facit reum, nisi mens sit rea“, tzn. za čin není osoba právně odpovědná, pokud nemá zlý úmysl takový čin způsobit, což v praxi vyžaduje splnění dvou podmínek: 1) vědomé konání (opomenutí) porušující zákaz = trestné jednání (actus reus) - objektivní stránka a zároveň 2) subjektivní stav pachatele = zlý úmysl (mens rea, guilty mind) – subjektivní stránka. Tuto zásadu *mens rea* vzniklou původně pro potřeby individuální trestní odpovědnosti, prolomilo anglické právo dvěma výjimkami, jimiž je zdůvodněna též trestní odpovědnost právnických osob: strict liability a vicarious liability, kdy se přímé „zavinění“ právnické osoby nevyžaduje.

„**Strict liability**“ znamená v podstatě trestní odpovědnost bez zavinění. Tato odpovědnost je založena veřejnoprávními normami regulační povahy, které ukládají různé povinnosti v oblastech veřejného zájmu, jako je bezpečnost práce, ochrana zdraví, bezpečnost dopravy, apod. Adresáty těchto norem jsou jak fyzické, tak právnické osoby. Z hlediska anglosaské právní doktríny znamená porušení těchto předpisů „pouhé“ bezprávní“ (mala prohibita), které sice zasluhuje potrestání, avšak neobsahuje v sobě morální odsudek. Zákonodárce má tak ve veřejném zájmu právo na to, aby odhlédl od požadavků zavinění, a aby tak založil objektivní trestní odpovědnost právnických osob, k jejímuž dovození se nevyžaduje prokázání zavinění konkrétní fyzické osoby jednající za právnickou osobu.

„**Vicarious liability**“ je založena na myšlence zástupné trestní odpovědnosti. Právnická osoba ručí za protiprávní jednání svých pracovníků (jejich zavinění), pokud toto jednání spadá do rámce působnosti právnické osoby. Nemusí se jednat jen o

jednání vedoucích pracovníků, ale vždy se toto jednání, třeba i řadových zaměstnanců, musí týkat oboru působnosti právnické osoby. Některé druhy deliktů, např. delikty proti životu a zdraví, byly z dosahu principu vicarious liability vyňaty – např. ještě v roce 1927 rozhodl High Court, že podnik nemůže spáchat usmrcení z nedbalosti (causa R. v. Cory Bros).

Ve 40. letech minulého století však anglická judikatura dospěla ke stanovisku, že kromě „zástupné“, tedy nepřímé odpovědnosti právnické osoby, existuje další, avšak přímá a velmi široká odpovědnost, co do druhu trestných činů, které právnická osoba může spáchat – úmyslné i nedbalostní, a to konáním i opomenutím. Tato odpovědnost je často označována jako odpovědnost „alter ego“. Na rozdíl od předchozích případů je striktně omezena co do okruhu osob, na jejichž jednání se vztahuje - mohou to být pouze vedoucí představitelé společnosti, nikoli řadoví členové nebo zaměstnanci. Interpretační praxi anglických soudů ohledně této přímé odpovědnosti lze ilustrovat na známé kauze katastrofy lodi Herald of Free Enterprise, při níž v roce 1987 zahynulo 192 lidí. Lodní společnost P&O, žalovaná prokurátorem za nedbalostní usmrcení, byla soudem zproštěna obžaloby s odůvodněním, že osoby, jejichž zavinění bylo prokázáno (kapitán lodi, první důstojník a palubní dělník, který opominul uzavřít klapky nakládacích otvorů), nejsou natolik významnými představiteli lodní společnosti, aby mohli založit její přímou trestní odpovědnost.⁴⁹ Jako další příklady lze uvést neštěstí na stadionu v Hillsborough, či případ požáru londýnského metra z r. 1989.

V anglosaské právní oblasti se k teoretickému zdůvodnění zavinění právnických osob nejčastěji využívá tzv. identifikační teorie, vypracovaná ve 20. letech v Anglii. Podle ní lze právnické osoby v mnoha ohledech připodobnit lidským bytostem. Tak, jako u fyzické osoby existuje psychický život, u právnické osoby existuje vnitřní duchovní klima, naplněné myšlenkami a vůlí členů tohoto společenství, přičemž některé dlouhodobé vzorce chování jeho členů přetrvávají dokonce i při částečné či úplné obměně personálního substrátu. Z toho je dovozováno, že analogický subjektivně psychologický konstrukt jako je „zavinění“ či „vina“ u fyzických osob, lze koncipovat též u právnických osob.

⁴⁹ Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, str. 79 – 80.

V polské monografii o trestní odpovědnosti právnických osob autorka Barbara Namysłowska-Gabrysiak uvádí dokonce pět modelů trestní odpovědnosti právnických osob v anglickém právu. Jsou jimi:

- a) teorie zástupné odpovědnosti (tzv. vicarious liability)
- b) identifikační teorie (tzv. identification doctrine)
- c) model následné odpovědnosti korporace (tzv. reactive corporate fault)
- d) agregační teorie (tzv. aggregation doctrine)
- e) model selhání vedení společnosti (tzv. management failure model)
- f) model přímé odpovědnosti korporace za vybrané trestné činy (tzv. specific corporate offences).⁵⁰

8.7. USA

V USA je díky společným právně historickým kořenům situace ohledně trestní odpovědnosti právnických osob analogická jako ve Velké Británii. Rozdíly se týkají spíše interpretačních jednotlivostí a nuancí aplikační praxe, hlavní principy jsou však společné.

První případy trestních kauz proti právnickým osobám jsou v USA zaznamenány o něco později než v Anglii – zhruba v polovině 19. století. I zde byly soudy dovedeny k tomu, že začaly postupně rezignovat na striktní dodržování pravidla mens rea v jeho tradičním smyslu a začaly konstruovat institut corporate criminal liability. Zpočátku se tak dělo jen v případech strict liability, tj. při zanedbání právem výslovně stanovených veřejnoprávních povinností. Zásadní význam pro další právní vývoj v USA mělo rozhodnutí U. S. Supreme Court z roku 1909 ve věci *New York Central & Hudson River Rail Road Co. Versus U. S.* Obžalovaná železniční společnost byla v této věci uznána vinnou trestným činem, který spočíval v poskytování neoprávněných rabatů různým firmám. Protiprávního jednání se dopustili dva vedoucí pracovníci společnosti tím, že porušili federální zákon Elkins Act z roku 1903 a tímto jednáním dosáhli neoprávněných výhod též pro svého zaměstnavatele. Až potud se tento rozsudek přidržoval justiční praxe, která v té době byla v USA již obvyklá, protože trestní odpovědnost ve smyslu strict liability bylo možno vyvodit ze speciálního zákona Elkins Act. Novátorské bylo to, že Supreme Court použil ke

⁵⁰ Namysłowska-Gabrysiak, B.: *Odpowiedzialność karna osób prawnych*. Warszawa: C.H.Beck 2003, s. 99.

zdůvodnění rozsudku argumentaci, která umožňuje trestní stíhání právnických osob i pro ty trestné činy, které vyžadují mens rea tím, že individuální zavinění jednajícího pracovníka vztáhl na právnickou osobu. To otevřelo možnost mnohem širší aplikace principu trestní odpovědnosti právnických osob nad rámec strict liability.⁵¹ Nezanedbatelný význam má tento judikát i proto, že v něm jsou formulovány kriminálně politické důvody pro existenci trestní odpovědnosti právnických osob: „Právní řád musí mít na zřeteli práva všech – jak fyzických osob, tak korporací. Nelze zavírat oči před tím, že dnes je převážná část hospodářské činnosti vykonávána právnickými osobami. Pokud by se setrvalo na staré a dnes již překonané tezi, že kolektiv nemůže být trestán, zbavili bychom se důležitého prostředku, jak tuto oblast účinně kontrolovat a jak zabránit jejímu zneužití.“⁵²

Na základě tohoto precedentu byla v následujících letech americkou judikaturou a teorií rozpracována koncepce tzv. „**respondent superior-doctrine**“, kdy právnické osobě jsou přičítány trestné činy zaměstnanců spáchané zaviněně v rámci činnosti právnické osoby a v její prospěch. Přitom se nevyžaduje, aby znaky mens rea a actus reus byly současně dány u jedné osoby. Stačí, když budou přítomny v souhrnu (např. u dvou osob, u každé jeden). Pokud je vyžadována i forma přímého úmyslu tzv. knowledge, stačí opět, jestliže je dána v souhrnu všech znalostí jednotlivých zaměstnanců. Samotného viníka pak není nutno identifikovat, stačí pouze dokázat, že to byl zaměstnanec dané společnosti. Zajímavé je, že není rozhodné, zda došlo či nedošlo k odsouzení individuálního pachatele (je-li znám). Existuje dokonce mnoho judikátů, kdy právnická osoba byla odsouzena, ačkoli individuální pachatel byl obžaloby zproštěn. Americké právo také umožňuje odsouzení jak skutečného pachatele, tak právnické osoby souběžně. Nepřihlíží se ani k postavení takové osoby ve společnosti. Ve srovnání s anglickou teorií identifikace jde o podstatný rozdíl, protože trestní odpovědnost se ve Velké Británii vztahuje pouze na vůdčí orgány. Právnická osoba bude odpovědná i v situaci, kdy zaměstnanci nedá výslovný pokyn k danému protiprávnímu jednání. Trestní odpovědnosti se dokonce nevyhne ani v situaci, kdy takové jednání zaměstnanci výslovně zakáže! Delikt musí být spáchán

⁵¹ Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, str. 82.

⁵² Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, str. 85.

s úmyslem opatřit právnické osobě výhodu, a to jak materiální, tak případně i nemateriální povahy.

Případy trestního postihu právnických osob jsou v USA velmi časté. Rozšiřuje se také okruh druhů trestných činů, pro něž jsou stíhány, takže dnes zahrnuje prakticky téměř všechny trestné činy, včetně nedbalostních či úmyslných trestných činů proti životu a zdraví. Za vyloučené se pro svou přirozenou povahu pokládají zpravidla pouze takové trestné činy jako je bigamie, znásilnění, křivá přísaha apod.⁵³ Principy trestní odpovědnosti právnických osob, které byly původně zakotveny v judikatuře, jsou postupně inkorporovány do statutory law, a to jak do zákonů jednotlivých států, tak do federálního zákonodárství. Srovnejme Title 1, U. S. C., Section 1, v němž se praví že slova „person“ a „whoever“ se ve všech federálních zákonech vztahují nejen na fyzické osoby, nýbrž také na „corporations, companies, associations, firms, partnerships, societies, joint stock companies“.

Sankce, které lze uložit právnickým osobám jsou podobné jako ve Velké Británii, nejčastěji půjde o peněžitou pokutu. Zajímavým institutem je však tzv. „uvěznění právnické osoby“ (corporate imprisonment), které znamená omezení její činnosti (např. zákaz obchodování), zabavení majetku atd. (S uvězněním se můžeme setkat i v Austrálii). U závažných trestných činů lze také uložit tzv. corporate death penalty – vede k zabavení veškerého majetku dané právnické osoby. Další sankcí je také podmíněný trest – tzv. corporate probation, který je alternativou k trestu peněžitému.

Trestní odpovědnost korporací má dlouhou tradici také v dalších zemích náležejících k angloamerickému právnímu okruhu. Jsou jimi Kanada, Austrálie, Nový Zéland, Jižní Afrika. Australská právní úprava je pak pokud jde o trestní odpovědnost právnických osob v systému common law považována za nejúplnější.

8.8. Německo

Některé země, zejména Německo, Itálie a Portugalsko, neregulují, i přes potřebu přijetí represivních opatření proti moci velkých hospodářských podniků, sankce proti korporacím v základním trestním právu, ale v systému doplňkových a správnětrestních zákonů (Nebenstrafrecht, Verwaltungsstrafrecht). Tyto zákony jsou

⁵³ Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, str. 85.

zaměřeny proti porušování správních nálezitostí, které byly formulovány za účelem podpory státního řízení ekonomiky, za účelem bezpečné politiky a za dalšími účely. Sankce, které jsou zde k dispozici, nejsou trestními sankcemi, přestože vymáhaná částka může být daleko vyšší než trestní pokuta. Existují k tomu dva důvody: a) útěk před problémy vyplývajícími z uznání principu trestní viny a b) pragmatické důvody, pro které se nemohou problémy v této oblasti řešit obecně, ale pouze ve vztahu ke konkrétním záležitostem.⁵⁴

V Německu se již ve dvacátých letech minulého století začala v právních předpisech objevovat správnětrestní odpovědnost právnických osob. Její vývoj pak vyvrcholil v roce 1968 přijetím přestupkového zákona (OWiG), který ve svém § 30 zavedl delikttní odpovědnost právnických osob za přestupky, sankcionovanou peněžní pokutou. Ustanovení § 30 OWiG stanoví, že právnická osoba může být odpovědná za spáchání trestného činu podle správního práva, jestliže její zákonný zástupce nebo člen statutárního orgánu spáchal trestný čin při výkonu svých pracovních povinností nebo jehož pomocí se chtěla právnická osoba obohatit, pokud právnická osoba mohla spáchání takového trestného činu zabránit. Německé soudy tento požadavek vykládají extenzivně. Například pokud zaměstnanec, který není ani zákonným zástupcem ani členem statutárního orgánu, spáchá trestný čin při plnění svých pracovních úkolů, a takovému činu bylo možné objektivně předejít adekvátním dohledem členů statutárního orgánu, potom může být právnická osoba odpovědná za tento trestný čin podle § 30 OWiG. Může jít například o nedostatek vhodných vnitřních kontrolních mechanismů, avšak odpovědnost právnické osoby nastane pouze, pokud lze rozumně požadovat, aby takový dohled nad svými zaměstnanci vykonávala. Navíc není bezpodmínečně nutné identifikovat konkrétní fyzickou osobu, která trestný čin spáchala, pokud je patrné, že muselo jít o osobu, jejíž jednání lze přičíst právnické osobě.⁵⁵

Tato podoba právní úpravy, jež v Německu přetrvala dodnes, splňuje kritéria, aby právnickým osobám byly ukládány „účinné, přiměřené a odstrašující sankce“ ve

⁵⁴ Huber, B.: Trestní odpovědnost korporací (požadavky v rámci mezinárodních konvencí a jejich aplikace v evropských zemích). Trestní právo, 2000 č. 9, s. 3.

⁵⁵ Kavěna, M.: Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlament České republiky. Parlamentní institut. Studie č. 5. 270, 2007, s. 10 - 11.

smyslu mezinárodních závazků a doporučení. I z tohoto důvodu zde stále převládají tendence k zachování správnětrestní odpovědnosti právnických osob a principu vycházejícího z tradiční koncepce kontinentálního trestního práva založeného na individuální trestní odpovědnosti fyzické osoby. Na druhou stranu však nutno podotknout, že někteří autoři si uvědomují, že zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob by více odpovídalo mezinárodnímu vývoji a snahám Evropských společenství.

Podle německého trestního práva musí trestný čin společně vykazovat čtyři základní znaky – jednání, naplnění skutkové podstaty, protiprávnost a vinu. Argumentace mnohých německých právních teoretiků, kteří stále popírají možnost trestněprávní odpovědnosti právnických osob, vychází především z pojmu **jednání** jako základního stavebního kamene, kdy schopnost jednat přisuzují pouze člověku – fyzické osobě. Právnické osoby dle nich samy jednat nemohou, neboť jim chybí psychicko duševní substance, a vyjadřují se tak pouze prostřednictvím svých orgánů.

Ovšem nabíledni je pak otázka, proč je možné v německém správním právu trestat i bez jednání, ale není tak možné činit v právu trestním. Tuto úvahu pak Gropp rozvíjí s tím, že se přestupkové právo od trestního neodlišuje v tom, že by nevyžadovalo schopnost jednat. Mnohem spíše je rozdíl v sociálně-etickém zavržení, které odlišuje trestné činy od přestupků. Tím dospívá autor k závěru, že není možné v jednom právním oboru uznat schopnost právnických osob jednat a ve druhém ji popřít.⁵⁶ Rovněž dle autorů Baumanna, Webera a Mitsche je sporné, zda právnické osoby a sdružení jsou schopny jednat ve smyslu trestního práva. Podle nich jedná právnická osoba stejně jako v civilním právu svými orgány. Za současného právního stavu to však dle jejich názoru není v rovině trestního práva rozhodné, neboť právnické osobě chybí schopnost viny. K otázkám viny však uvádí, že přičítání zavinění jednotlivých lidí právnické osobě je určováno toliko právem, podobně jako je tomu v civilním právu. Navíc dle autorů nejde v trestním právu o odpovědnost mravní, ale sociální. Schopnost viny a trestní odpovědnost mohou být zákonodárcem normovány, a sice jako originární odpovědnost sdružení nikoli za cizí vinu, ale za

⁵⁶ Gropp, W.: Strafrecht: Allgemeiner Teil. 2. Auflage. Berlin. Springer, 2001.

„vina spočívající ve vedení podniku“.⁵⁷ Autoři tak vyjadřují svůj vpravdě pozitivistický názor. Ovšem k protiprávnosti již autoři uvádí, že jednat protiprávně může pouze osoba fyzická, nikoli právnická. Také již zmiňovaný Gropp připouští, že možná bude zapotřebí vytvořit specifickou dogmatiku pro odpovědnost v podnikání (odpovědnost právnických osob a sdružení osob) a specifické pojmy „jednání v podnikání“, „vina v podnikání“ a „trest v podnikání“. Nejednot pohledů na tuto problematiku lze deklarovat i názory kupř. Schünemanna či Otty navrhuje postih právnických osob prostřednictvím tzv. druhé koleje trestních sankcí – ochranných opatření.

Jen pro úplnost je vhodné při charakterizování německé právní úpravy de lege lata zmínit, že současný německý trestní zákoník zná i institut jednání za jiného ne nepodobný naší právní úpravě, leč podrobnější a přesnější. Podle § 14 odst. 1 trestního zákona (StGB) se ustanovení vyžadující zvláštní osobní znaky užije i na zástupce, pokud onu vlastnost má zastoupený (právnická osoba, osobní společnost, někdo jiný). Jde tak o rozšíření dosahu skutkových podstat ve zvláštní části i na osoby, které požadovanou vlastnost nemají a které by jinak nemohly naplnit zvláštní skutkovou podstatu.

Komise expertů jmenovaná Spolkovým ministerstvem spravedlnosti za účelem reformy sankcí se vyslovila proti trestnosti „osobních sdružení“, přesto toto téma zůstává „na pořadu dne“.

Máme-li tedy „zvenčí“ zhodnotit současný systém sankcionování právnických osob v německém právu, můžeme konstatovat, že německý propracovaný systém správních trestních sankcí plní v podstatě podobnou funkci jako trestní sankce v zemích, kde je zakotvena pravá trestní odpovědnost právnických osob. Proto takový model může být zajímavý i z hlediska případné budoucí inspirace pro českou legislativu, a to s ohledem na nejaktuálnější upřednostnění správní formy sankcionování právnických osob před užitím nástrojů trestního práva více než kdykoli dříve. Zjevným nedostatkem ovšem zůstává existence pouze peněžité sankce.

⁵⁷ Baumann, J., Weber, U., Mitsch, W.: Strafrecht: Allgemeiner Teil – Lehrbuch. 11. Auflage. Bielefeld: Giesecking, 2003.

9. Mezinárodní dokumenty

Od konce 70. let minulého století se v řadě mezinárodních právních, politických nebo vědeckých dokumentů objevuje požadavek, aby státy svým vnitrostátním právem sankcionovaly právnické osoby za jejich protiprávní jednání. Dokumenty tohoto druhu vznikají zejména na půdě Organizace spojených národů a jejích orgánů a organizací, Rady Evropy, Evropské unie, ale též na vědeckých fórech, např. na světových kongresech Mezinárodní společnosti pro trestní právo (AIDP). Jako příklad z posledních let lze uvést rezoluci XV. Mezinárodního kongresu trestního práva (Rio de Janeiro 1994), která v sekci I. doporučuje sankcionovat právnické osoby za trestné činy proti životnímu prostředí. Právní povaha těchto dokumentů je velmi rozdílná. Některé z nich jsou závaznými mezinárodními smlouvami a ukládají účastnickým státům povinnost zavést vnitrostátním právem deliktní odpovědnost právnických osob a sankce ukládané právnickým osobám, jiné mají povahu doporučení, resp. nemají vůbec právní charakter.⁵⁸

Opatření k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob jsou roztroušena v různých pramenech práva rozličné právní povahy a závaznosti. Mezinárodních dokumentů zaměřených k trestní odpovědnosti právnických osob je dnes již dlouhá řada (přibližně čtyři desítky) a jejich počet dále roste. Mnohdy se však obsahově překrývají či opakují, což samozřejmě znesnadňuje orientaci v nich a také jejich samotnou aplikaci. Společné pro tyto mezinárodní aktivity týkající se zejména potírání obchodu s lidmi a sexuálního zneužívání dětí, potlačování organizovaného zločinu, ochrany životního prostředí, trestání korupce, boje proti hospodářské kriminalitě, ochrany spotřebitelů, ochrany společných finančních zájmů členských států či postihu terorismu jsou následující rysy:

V žádném z uvedených dokumentů není obsažen kategorický požadavek na zavedení výlučně trestněprávních („kriminálních“) sankcí *sensu stricto*, tj. sankcí stanovených trestním zákonem a ukládaných trestním soudem v trestním řízení. V mezinárodně právních dokumentech z posledních let se stalo zvykem popisovat kvalitativně

⁵⁸ Šámal, P.: K úvodním ustanovením připravované rekodifikace trestního zákona, *Trestněprávní revue* 2002, č. 12, s. 354.

intenzitu těchto sankcí, které by měly být ukládány právnickým osobám - sankce by měly být **účinné, přiměřené a odstrašující**. Tam, kde se v těchto mezinárodních dokumentech mluví obecně o požadavku odpovědnosti právnických osob za jejich deliktní jednání, **není** bezpodmínečně požadována **trestní odpovědnost**. Dosti často se v těchto dokumentech vyskytuje terminologie výslovně připouštějící alternativní právní povahu odpovědnosti a sankcí („trestní nebo mimotrestní sankce“, „trestní nebo správní odpovědnost“ apod.).

V některých mezinárodních normách se výslovně respektují ústavněprávní nebo zákonné překážky vnitrostátního práva, nedovolující zavést trestní odpovědnost kolektivních subjektů a pro takový případ se výslovně připouští mimotrestní odpovědnost právnických osob.⁵⁹ Příkladem takového dokumentu je např. Úmluva o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích (Paříž, 17. 12. 1997). Jde o závaznou mezinárodní smlouvu vzniklou z iniciativy OECD, kterou podepsala a ratifikovala též Česká republika, pro níž vstoupila v platnost dne 21. března 2000.

Dalšími mezinárodními dokumenty na poli OSN, jež počítají s deliktní odpovědností právnických osob, jsou:

- *Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí* (Štrasburk, 4. 11. 1998) jako závazná mezinárodní smlouva otevřená k podpisu všem státům, Česká republika ji dosud neratifikovala.
- *Úmluva OSN o potlačování a financování terorismu* (přijata rezolucí Valného shromáždění OSN č. 54/109 ze dne 9. prosince 1999) - závazná mezinárodní úmluva, kterou Česká republika podepsala dne 6. září 2000.
- *Úmluva OSN proti korupci* (Mérida, 11. 12. 2003) – Česká republika podepsala dne 22. 4. 2005, avšak dosud nebyla v ČR ratifikována. S ratifikací se zatím vyčkává na pokyny Evropské komise, případně Generálního sekretariátu Rady EU, neboť Úmluva se částečně dotýká i vylučných komunitárních pravomocí.
- *Celosvětový akční plán proti organizovanému transnacionálnímu zločinu* (Neapol 23. 11. 1994) přijat Světovou ministerskou konferencí o

⁵⁹ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Tisk. 745 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva.

organizovaném zločinu za účasti ČR – v § 15 doporučuje zavést trestní odpovědnost právnických osob tam, kde je to nutné k potírání organizovaného zločinu. Tento dokument má jen doporučující charakter.

- V poslední době byl na půdě OSN připraven návrh mezinárodní *Úmluvy Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu*. Dle místa jejího následného podpisu je tato úmluva nazývána také jako „Palermská úmluva“. Její text obsahuje povinnost členských států OSN sankcionovat právnické osoby za jejich účast na organizované kriminalitě. Za Českou republiku byla podepsána dne 12. prosince 2000, avšak dosud nebyla v ČR ratifikována.

9.1. Evropské právní prostředí

Vývoj trestního práva v evropských souvislostech probíhá ve dvou směrech. Prvním z nich jsou aktivity v rámci Rady Evropy, jejichž výsledkem jsou převážně mezinárodní smlouvy, rezoluce a doporučení. Druhý směr je představován právem Evropské Unie, a to především politikami v oblasti tzv. třetího pilíře.

9.1.1. Rada Evropy

Rada Evropy (dále jen „RE“) je mezinárodní organizací sdružující v současné době 47 zemí. Členství je otevřené všem evropským zemím, které akceptují a zaručují právní stát, základní lidská práva a svobody pro své občany. RE byla založena 5. května roku 1949 a již od počátku sídlí ve Štrasburku. Československo vstoupilo do Rady Evropy roku 1991.

Hlavními cíli RE jsou ochrana a podpora lidských práv a základních svobod, pluralitní demokracie a právního státu. RE působí především prostřednictvím dvou základních, vzájemně propojených aktivit. Jedná se o mezivládní aktivity, na nichž státy pracují společně (v jejich rámci RE vypracovává a přijímá úmluvy, ujednání a doporučení), a aktivity kooperační, jejichž cílem je podpořit institucionální, legislativní a administrativní reformy v členských a kandidátských státech.

Zvláštní zájem si získala první usnesení a doporučení Rady Evropy z období mezi roky 1979 a 1982, obsahující doporučení k přezkoumání možnosti zavést koncept trestní odpovědnosti právnických osob a další dokumenty zabývající se touto

problematikou:

- Doporučení Rady Evropy (77) 28 o úloze trestního práva při ochraně životního prostředí – nezávazné doporučení, týkající se též České republiky.
- Doporučení (81) 12 o hospodářské kriminalitě - nezávazné doporučení, týkající se též České republiky.
- Doporučení (82) 15 o úloze práva při ochraně spotřebitelů - nezávazné doporučení, týkající se též České republiky.
- Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy (88) 18 o odpovědnosti podniků a jiných právnických osob za delikty spáchané při výkonu jejich aktivit - nezávazné doporučení, týkající se též České republiky. Toto doporučení bylo vytvořeno zvláštním výborem expertů sedmi zemí z oblasti trestního práva právnických osob sestaveným v roce 1982 k přezkoumání možností zavedení trestní odpovědnosti právnických osob v členských státech Rady Evropy. Toto doporučení je považováno za nejkomplexnější právní akt odpovědnosti právnických osob za trestné činy, které byly spáchány v rámci jejich činnosti, a proto je uváděno i jako možný inspirační zdroj pro země, které dosud trestní odpovědnost právnických osob neznají. Za velmi podnětnou považuji mj. myšlenku evidence údajů o odsouzených právnických osobách nebo subjektech, proti nimž se trestní řízení vede, v centrálním rejstříku, do něhož by měly mít přístup všechny členské státy.
- Úmluva Rady Evropy o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu – Českou republikou byla podepsána dne 18. 12. 1995, ratifikována 19. 11. 1996 a vstoupila v ČR v platnost dne 1. 3. 1997.
- Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí (Štrasburk, 4. listopadu 1998) – závazná mezinárodní smlouva otevřená k podpisu všem státům. Česká republika ji dosud neratifikovala.
- Trestněprávní úmluva o korupci (Štrasburk, 27. ledna 1999) – závazná mezinárodní smlouva otevřená k podpisu všem státům. Česká republika ji ratifikovala uložením ratifikační listiny dne 8. září 2000. Vzhledem k tomu, že ji dosud neratifikovalo úmluvou požadovaných 14 států, nebyl dán pokyn Ministerstvem zahraničních věcí k její publikaci ve Sbírce mezinárodních

smluv.

- Úmluva Rady Evropy *o boji proti počítačové kriminalitě* (vstoupila v platnost 1. 7. 2004) – v Úmluvě se počítá i s trestní odpovědností právnických osob. ČR podepsala tuto úmluvu dne 9. 2. 2005, ale dosud nebyla v ČR ratifikována.
- Úmluva Rady Evropy *o boji proti obchodování s lidmi* – podepsána 16. 5. 2005.
- Úmluva Rady Evropy *o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu a na financování terorismu* – podepsána 16. 5. 2005.

9.1.2. EU

V rámci Evropské unie lze hovořit o trestním právu především v souvislosti s tzv. třetím pilířem, který byl konstituován Maastrichtskou smlouvou (1992) a v době jejího uzavření představoval spolupráci ve vnitřních věcech a věcech justičních. Tento třetí pilíř spolu s pilířem druhým (společná zahraniční a bezpečnostní politika) byly již od počátku ovládány zásadami mezinárodního práva a nikoli principy *acquis communautaire*, tedy především principem supranacionality.

K revizi zřizovací smlouvy Evropských společenství a Maastrichtské smlouvy dochází v roce 1997 Amsterodamskou smlouvou, již byl obsah třetího pilíře přenesením některých záležitostí (kontrola hranic, azyl, migrace, justiční spolupráce v civilních věcech s mezinárodním prvkem) do prvního pilíře EU omezen na policejní a justiční spolupráci v trestních věcech, k nimž byl nově přiřčen boj proti rasismu a potírání xenofobie. Protože třetí pilíř není součástí komunitárního práva, nemohou zde evropské instituce vydávat právní akty, které by měly bezprostřední účinky v členských státech. Vydávání nařízení je zde proto vyloučeno, nicméně v odborných kruzích byla vyslovena připustnost použití směrnic s trestněprávním obsahem. Podstatné při tom je, že taková směrnice směřuje k ochraně zájmů a cílů sledovaných Evropskými společenstvími, stanoví přesně skutkovou podstatu trestného činu, ale rozhodování o konkrétní situaci u jednotlivých činů přenechává svrchované moci jednotlivých států. Právní prostředky k regulaci třetího pilíře, tedy i spolupráci v trestních věcech, nyní zahrnují především společné postoje, rámcová rozhodnutí ke sblížení zákonů a jiných právních předpisů členských států, rozhodnutí, opatření (slouží k provedení rozhodnutí), mezinárodní úmluvy a opatření k provedení těchto úmluv. Nejvýznamnější postavení zaujímá Rada, která přijímá rámcová rozhodnutí,

společné postoje a vypracovává úmluvy, které pak doporučí členským státům k přijetí. Z toho vyplývá, že v této oblasti stále převládají právní akty mezinárodního práva veřejného, totiž mezinárodní smlouvy.⁶⁰

Rámcová rozhodnutí jako prostředek regulace z oblasti tzv. třetího pilíře zavazují členské státy k dosažení souladu jejich vnitrostátního zákonodárství s příslušným rámcovým rozhodnutím. Rámcová rozhodnutí jsou pro členské státy závazná, pokud jde o výsledek, jehož má být dosaženo, přičemž volba formy a prostředků pro jejich provádění se ponechává vnitrostátním orgánům. Dokonce mohou být dostatečná již dosažená současná vnitrostátní opatření, pokud je zajištěno plné použití obsahu rámcového rozhodnutí dostatečně srozumitelným a přesným způsobem. Obsah rámcových rozhodnutí musí být proveden v předepsané časové lhůtě. Podle současného stavu vývoje evropského práva se sice Komise Evropských společenství nemůže obracet na Evropský soudní dvůr a prosazovat provádění rámcového rozhodnutí na úrovni členských států, ale má povinnost podle příslušného článku rámcového rozhodnutí vypracovat písemnou zprávu o opatřeních přijatých členskými státy pro dosažení souladu vnitrostátního zákonodárství s obsahem rámcového rozhodnutí. Soudní dvůr nicméně může rozhodovat spory mezi členskými státy, pokud jde o výklad nebo použití (včetně provedení) rámcového rozhodnutí. Možný výkon tohoto práva vyžaduje ucelený skutkový základ, k jehož vytvoření může zpráva Komise přispět. Zpráva Komise samozřejmě může nepřímo ovlivňovat členské státy tím, že poukáže na okolnost, že členské státy dostatečně neimplementovaly obsah rámcového rozhodnutí, a může členské státy vyzvat, aby tuto situaci co nejdříve napravily prostřednictvím vnitrostátních předpisů.⁶¹ Rámcová rozhodnutí nemají tedy přímý účinek, ale jsou závazná, pokud jde o výsledek. Přestože tedy není implementace rámcových rozhodnutí do vnitrostátního práva přímo vynutitelná, lze právě vzhledem k hodnotícím zprávám obsahujícím přehled stavu implementace konkrétního právního aktu v jednotlivých zemích, které vypracovává Komise ve spolupráci s členskými státy, hovořit alespoň o politické odpovědnosti.

Aby bylo možné na základě objektivních kritérií vyhodnotit, zda rámcové

⁶⁰ Jelínek J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2. aktualizované vydání, Linde Praha, a.s., Praha 2006, str. 82.

⁶¹ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 27.

rozhodnutí bylo členským státem plně provedeno, byla stanovena určitá obecná kritéria týkající se směrnic, která by měla být přiměřeně používána pro rámcová rozhodnutí. Forma a prostředky pro provedení výsledku, jehož má být dosaženo, musí být vybrány tak, aby bylo zajištěno, že směrnice s přihlédnutím ke svým cílům účinně funguje. Dále je každý členský stát povinen provést směrnice tak, aby splňovaly požadavky na srozumitelnost a právní jistotu, a tak převést její ustanovení do závazných vnitrostátních ustanovení. Třetí pravidlo říká, že provedení do vnitrostátního práva nemusí nutně vyžadovat přesné znění použité ve směrnici; proto mohou být například dostatečná i příslušná a stávající vnitrostátní opatření, pokud je zajištěno plné použití směrnice dostatečně srozumitelným a přesným způsobem. Posledním požadavkem je, že směrnice musí být provedeny v předepsané časové lhůtě.⁶²

Navíc národní soud musí vzít v úvahu všechna relevantní pravidla vnitrostátního práva a vyložit je, nakolik je to možné, podle smyslu a cíle rámcového rozhodnutí. Tento nepřímý účinek rámcového rozhodnutí byl vyjádřen v judikátu Evropského soudního dvora číslo C 105/03 ze 16. 6. 2005 – Mario Pupino.

Vzhledem k tomu, že je Česká republika členem EU relativně krátce, je třeba ještě doplnit informaci o režimu rámcových rozhodnutí, jež byla přijata před vstupem ČR do Evropské unie a u nichž lhůta k implementaci již uplynula před naším přistoupením. U těchto rámcových rozhodnutí zůstává pouze obecný závazek k implementaci a z povahy věci vyplývá, že mají být implementována bez zbytečného odkladu.

Zde je stručný přehled nejvýznamnějších právních dokumentů přijatých na poli EU, které počítají s trestní odpovědností právnických osob:

- *Úmluva EU o ochraně finančních zájmů Evropských společenství* (26. 7. 1995)
- *Druhý protokol k Úmluvě o ochraně finančních zájmů ES* (19. 6. 1997).

V článku 3 a 4 zavazuje členské státy EU zavést odpovědnost právnických osob za podvod, aktivní korupci a praní peněz. Právníckou osobou je zde jakýkoliv subjekt, který má tento status udělen příslušným národním zákonem, s výjimkou států a dalších veřejných orgánů, které vykonávají moc státu, a s

⁶² Jelínek, J.: *Trestní odpovědnost právnických osob*. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 145.

výjimkou mezinárodních společenských organizací. Nezbytné podmínky spojující právnickou osobu s trestným činem a s fyzickým pachatelem jsou následující:

- a) Delikt musí být spáchán ve prospěch právnické osoby; tento prospěch může být přímý finanční nebo se může jednat o přijetí příkazů z důvodu korupce úředníka. Není nutné, aby osoba, která delikt vykonala, jednala v postavení orgánu právnické osoby.
- b) Pachatel však musí v právnické osobě zaujímat vedoucí postavení. To lze odvodit ze skutečnosti, že musí mít moc reprezentovat právnickou osobu, přijímat rozhodnutí nebo vykonávat kontrolu (odpovědnost za vnitřní finanční kontrolu, provádění auditů, členství ve vnitřním kontrolním nebo dozorčím orgánu – možnost ovlivnění řízení a chování korporace).
- c) Trestný čin podvodu, korupce a praní peněz může navíc spáchat také podřízená osoba (osoba mimo vedoucí postavení), byl-li delikt umožněn nebo bylo-li mu napomoženo nedostatečnou kontrolou nebo nedostatečným dohledem osoby ve vedoucím postavení. Zaviněné chování osob činných jménem korporace se takto přičítá právnické osobě. Jejich vina spočívá v tom, že umožnili rozvoj takovéto kultury tolerováním nedodržování předpisů.

Sankce, které mají být stanoveny za tato jednání, mají být „účinné, přiměřené a odstrašující“. Přestože zde není termín trestní odpovědnost používán, z charakteru a závažnosti sankcí, které jsou zde příkladmo vyjmenovány (zbavení nároku na veřejné dávky či pomoc, dočasné či trvalé vyloučení z provozování komerčních aktivit, soudní dohled, soudní likvidační příkaz), je některými autory dovozováno, že by se mělo jednat o pravou trestní odpovědnost. Pojmenování těchto velmi důrazných a citelných sankcí jiným názvem než „trest“ považují tito autoři za exemplární ukázkou „etiketního podvodu“ a za porušení ústavních principů právního státu. Tento názor je však v teorii pokládán za sporný a jiní autoři soudí, že mezinárodním závazkům či doporučením a jejich duchu plně vyhovují i sankce administrativní nebo jiné

mimotrestní povahy.⁶³

Druhý protokol k Úmluvě o ochraně finančních zájmů Evropských společenství, který tedy počítá s trestní (nebo jí naroveň postavenou) odpovědností právnických osob za vybrané trestné činy, nebyl předložen vládě České republiky s návrhem na přistoupení, takže Česká republika ani nezahájila proces ratifikace.

- *Společná akce EU o potírání obchodu s lidmi a sexuálního vykořisťování dětí* (24. 2. 1997)
- *Společná akce EU o kriminalizaci účasti na zločinném spolčení v členských státech EU* (21. 12. 1998)
- *Společná akce EU o korupci v soukromém sektoru* (22. 12. 1998)
- *Rámcové rozhodnutí Rady o zvýšené ochraně trestními a jinými sankcemi proti padělání v souvislosti se zavedením eura* (29. 5. 2000)
- *Rámcové rozhodnutí Rady o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků* (28. 5. 2001).
- *Rámcové rozhodnutí Rady o boji proti rasismu a xenofobii* (navrženo, ale odmítnuto)
- *Rámcové rozhodnutí Rady o boji proti terorismu* (13. 6. 2002)
- *Rámcové rozhodnutí Rady o boji proti obchodování s lidmi* (19. 7. 2002) – v tomto dokumentu se počítá s trestní odpovědností právnické osoby (kterou je subjekt mající právní status podle platného vnitrostátního práva, s výjimkou států nebo jiných korporací veřejného práva při výkonu státní moci a s výjimkou mezinárodních institucí), je-li jednání spácháno v její prospěch jakoukoli osobou jednající buď samostatně nebo jako člen orgánu právnické osoby, která v této právnické osobě působí ve vedoucím postavení. Členské státy mají rovněž zajistit trestněprávní odpovědnost právnické osoby pro případ, kdy nedostatek dohledu a kontroly nad osobou, která byla osobě ve vedoucím postavení podřízena, umožnil spáchání protiprávního jednání. Odpovědnost právnické osoby nevylučuje odpovědnost osob fyzických. Právnické osobě je

⁶³ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Tisk. 745 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva.

možno uložit tyto sankce: zbavení oprávnění pobírat veřejné výhody nebo podpory, dočasný nebo trvalý zákaz provozování obchodních činností, uložení soudního dohledu, zrušení rozhodnutím soudu nebo dočasné nebo trvalé uzavření provozoven, jichž bylo ke spáchání protiprávního jednání využito.

- *Rámcové rozhodnutí Rady 2002/946/SVV o posílení trestního rámce s cílem zabránit napomáhání k nepovolenému vstupu, tranzitu a pobytu* ze dne 28. listopadu 2002. U tohoto rámcového rozhodnutí, k jehož implementaci do vnitrostátního zákonodárství se posléze vyjadřovala Komise (v případě České republiky na rozdíl od Německa negativně - jak o tom bude řeč dále), alespoň načrtnu konstrukci deliktů odpovědnosti právnických osob:

„Jedním z cílů Evropské unie je poskytovat svým občanům v prostoru svobody, bezpečnosti a práva vysokou úroveň ochrany tím, že rozvíjí společný postup členských států v oblasti policejní a soudní spolupráce v trestních věcech. Je rovněž velmi důležité, aby se případná opatření neomezovala pouze na fyzické osoby, ale aby byla též stanovena opatření týkající se odpovědnosti právnických osob: 1. Každý členský stát přijme nezbytná opatření, aby zajistil, že právnické osoby lze činit odpovědnými za zde uvedená protiprávní jednání, která v jejich prospěch spáchá jakákoli osoba jednající samostatně nebo jako člen orgánu dotyčné právnické osoby, která v této právnické osobě působí ve vedoucím postavení na základě

- oprávnění zastupovat tuto právnickou osobu,
- pravomoci přijímat rozhodnutí jménem této právnické osoby,
- pravomoci vykonávat kontrolu v rámci této právnické osoby.

2. Kromě případů stanovených výše přijme každý členský stát opatření nezbytná k zajištění odpovědnosti právnických osob v případech, kdy nedostatek dohledu nebo kontroly ze strany uvedených osob umožnil spáchání protiprávního jednání ve prospěch právnické osoby osobou jí podřízenou. Odpovědnost právnické osoby nevyklučuje trestní stíhání fyzických osob pro spáchání protiprávního jednání, návod k němu nebo účastenství na něm.

Sankce ukládané právnickým osobám:

Každý členský stát přijme nezbytná opatření, aby odpovědnou právnickou osobu bylo možné postihnout účinnými, přiměřenými a odrazujícími sankcemi, které zahrnují pokuty trestní nebo jiné povahy a mohou zahrnovat i jiné sankce, například

- a) zbavení oprávnění pobírat veřejné výhody nebo podpory;
- b) dočasný nebo trvalý zákaz provozování obchodní činnosti;
- c) uložení soudního dohledu;
- d) zrušení rozhodnutím soudu.

Každý členský stát přijme opatření nezbytná k zajištění možnosti postihnout právnickou osobu odpovědnou podle čl. 2 odst. 2 účinnými, přiměřenými a odrazujícími sankcemi nebo opatřeními.

Provedení - členské státy přijmou opatření nezbytná pro dosažení souladu s tímto rámcovým rozhodnutím do 5. prosince 2004. Ke stejnému dni členské státy sdělí generálnímu sekretariátu Rady a Komisi znění předpisů, kterými se v jejich vnitrostátním právu zavádějí povinnosti vyplývající z tohoto rámcového rozhodnutí. Na základě těchto údajů prověří Rada nejpozději do 5. června 2005, do jaké míry dosáhly členské státy souladu s tímto rámcovým rozhodnutím.“

O tomto rámcovém rozhodnutí a o rámcovém rozhodnutí o boji proti obchodování s lidmi a o způsobu implementace jejich obsahu do vnitrostátního zákonodárství byly vypracovány hodnotící zprávy Komise Evropských společenství. V obou těchto hodnotících zprávách se shodně uvádí, že Česká republika (a Slovensko a Lotyšsko) neumožňují, aby právnické osoby byly činěny odpovědnými za protiprávní jednání. O Španělsku ani Německu se zprávy nezmiňují, tedy Komise považuje jejich vnitrostátní úpravu za vyhovující obsahu rámcových rozhodnutí, které zakotvují závazek přijmout vnitrostátní úpravu zahrnující trestní odpovědnost právnických osob.⁶⁴

⁶⁴ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 27.

- *Rámcové rozhodnutí Rady o ochraně životního prostředí trestním právem* (27. 1. 2003). Toto rámcové rozhodnutí však bylo zrušeno na základě rozhodnutí Evropského soudního dvora C-176/03 Komise vs. Rada
- *Rámcové rozhodnutí Rady o boji s korupcí v soukromém sektoru* (22. 7. 2003).
- *Rámcové rozhodnutí Rady o boji proti pohlavnímu vykořisťování dětí a dětské pornografii* (22. 12. 2003). Zrušuje Společnou akci Rady o boji proti obchodování s lidmi a pohlavnímu vykořisťování dětí. I zde je upravena deliktní odpovědnost právnické osoby.
- *Rámcové rozhodnutí Rady, kterým se stanoví minimální ustanovení týkající se znaků skutkové podstaty trestných činů a sankcí v oblasti nedovoleného obchodu s drogami* (25. 10. 2004).
- *Rámcové rozhodnutí Rady o konfiskaci výnosů a majetku z trestné činnosti a nástrojů trestné činnosti* (24. 2. 2005).
- *Rámcové rozhodnutí Rady k posílení rámce trestního práva pro boj proti znečištění lodí* (12. 7. 2005)

Ačkoli jsem vzhledem k významu tzv. třetího pilíře začal výklad o trestněprávní problematice v rámci Evropských společenství právě zde, je nezbytné poukázat na skutečnost, že prvním mezinárodněprávním nástrojem obsahujícím závazná ustanovení o odpovědnosti podniků právnických osob v Evropě vůbec byla již Evropská úmluva zakládající Evropské společenství uhlí a oceli v roce 1951 a Úmluva zakládající Evropské hospodářské společenství a Evropské společenství pro atomovou energii. Také je vhodné připomenout, že posléze i v Amsterodamské smlouvě samé nalézáme pokuty či penále sloužící k zabezpečení dodržování zákazů v oblasti soutěže. Při ukládání takovýchto pokut za přestoupení pravidel soutěže Komise a Soudní dvůr předpokládají, že podnik je schopný jednat a nést vinu. Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že pokuty v rámci této antitrustové legislativy nemají být trestního charakteru.

Stejně tak není možné uzavřít tuto kapitolu bez alespoň stručné zmínky o legislativním projektu Corpus Juris (anglikanismus z latinského „Corpus Iuris“). Tento projekt byl připravován od roku 1996 z iniciativy orgánů Evropské unie jako návrh

trestního kodexu k zajištění ochrany finančních zájmů Evropské unie a v čl. 13 a 14 rovněž předpokládá odpovědnost právnických osob, a to trestní odpovědnost pravou. Naši pozornost si dle mého soudu projekt zaslouží, protože i přes skutečnost, že dosud nepřekročil rozměr pouhého návrhu, je vyústěním dlouhodobějších snah o vytvoření tzv. Evropské právní oblasti (European Judicial Area) a v budoucnu by se mohl stát základem případného evropského trestního práva. Cílem tohoto projektu mělo být zjednodušení dosud komplikované právní pomoci mezi státy a usnadnění vyšetřování a trestního stíhání osmi trestných činů spáchaných ke škodě finančních zájmů Společenství, jejichž základní skutkové podstaty jsou v Corpus Juris definovány. Mělo se tak stát uplatněním tří postupů či zásad - asimilace, kooperace a harmonizace:

- *Zásada asimilace* spočívá v povinnosti členských států přijmout pro ochranu finančních zájmů ES stejná opatření, která přijaly pro ochranu finančních zájmů vlastních.
- *Zásada kooperace* stanoví povinnost členských států koordinovat svou činnost na ochranu finančních zájmů Společenství proti podvodům, kdy základem je klasický mezinárodněprávní princip rovnosti států. Nedojde-li tedy k ratifikaci, není stát smlouvou vázán.
- *Zásada harmonizace* je snahou o dosažení co největšího souladu trestního práva v jednotlivých národních právních řádech.

Bez zajímavosti není ani katalog sankcí, které jsou obsaženy v článku 14. Jejich systém je poměrně diferencovaný – je zde rozlišováno mezi trestem základním, jímž je pokuta, a dalšími vedlejšími tresty. Těmito jsou publikace odsouzení, zamezení možnosti dotace, zamezení možnosti uzavírat smlouvy s veřejným sektorem, zákaz podnikání, propadnutí výnosů, prostředků a zisku. Vedle hmotněprávní části obsahující mj. i zmiňovaná ustanovení týkající se trestní odpovědnosti právnických osob má Corpus Juris i široký záběr v právu procesním, kdy zásadním momentem je zřízení úřadu Evropského veřejného žalobce.

Jak již bylo řečeno, tento projekt je pouze návrhem trestněprávního kodexu a vzhledem k přetrvávající vůli členských států zachovat si trestněprávní suverenitu je tudíž bez právní závaznosti. Nutno však podotknout, že alespoň jako nástin možného směřování trestního práva v rámci Evropské unie není jistě bez významu.

10. Zavést či nezavést trestní odpovědnost právnických osob do právního řádu České republiky?

V rámci polemiky o zavedení či nezavedení „pravé“ trestní odpovědnosti právnických osob se střetávají argumenty představitelů dvou protichůdných názorových proudů. Velmi zjednodušeně bychom mohli říci skupiny pragmatiků zvažujících více kriminálně politická hlediska a skupiny odpůrců zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob zastávajících stanoviska právně dogmatická. V další části své práce uvedu argumenty nejfrekventovanější, nejpádnější či nejzajímavější, a to samozřejmě obou těchto názorově si oponujících skupin.

10.1. *Proč vůbec uvažovat o zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob?*

Nejzásadnější otázkou je, zda je stávající pojetí individuální trestní odpovědnosti fyzických osob v kombinaci s administrativně právní formou sankcionování právnických osob dostačující, či zda existuje potřeba zavést deliktní odpovědnost právnických osob i na poli trestního práva.

Jak již bylo předesláno, v soudobém společenském a hospodářském životě se začaly vyskytovat nové, dříve neznámé, antisociální jevy produkované průmyslovými a obchodními společnostmi. Vzrůstající ekonomická a politická síla nadnárodních společností, jakož i rozvoj složité infrastruktury obchodu a průmyslu, vyvolávají nová rizika a poskytují stále více příležitostí i pro vyvíjení společensky škodlivých aktivit, včetně takových, které je možno označit jako kriminální. Právnické osoby vystupují stále častěji jako instrumenty, jejichž pomocí jsou páčány závažné trestné činy. Některé druhy protisociálních činností, například podvodné vylákání subvencí a dotací, hospodářské podvody a jiné hospodářské machinace, jsou typicky uskutečňovány v rámci aktivit právnických osob. Také mnohé „moderní“ ohrožovací delikty, z nichž mimořádně závažné je zejména poškozování životního prostředí, jsou spjaty s činnostmi právnických osob. Následky těchto deliktů jsou často velmi těžké a způsobované škody bývají enormně vysoké.⁶⁵

⁶⁵ Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo, 2000, č. 7-8, s. 6.

V současné moderní průmyslové společnosti nabývá na významu reálná hospodářská moc právnických osob, a to mimo jiné v důsledku jevu zkratkovitě nazývaného „globalizace ekonomiky“. Sloučením hospodářských subjektů vznikají celosvětově působící korporace, v jejichž činnosti se mohou projevovat a projevují četné protispolečenské aktivity. Tyto aktivity se týkají zejména následujících oblastí:

- podvody a korupce v oblasti veřejných zakázek,
- získávání úvěrů podvodem,
- rozvoj podvodných modelů kapitálových investic,
- různé způsoby krácení nebo neplacení daní, zejména prováděné prostřednictvím bankovních převodů do ciziny,
- různé typy porušování zákazů exportů a embarga,
- výroba, skladování, přeprava, distribuce a prodej výrobků nebezpečných pro život a zdraví,
- „průmyslové“ znečištění životního prostředí, respektive jeho složek (ovzduší, vody, půdy, hromadění odpadů, ekosystémů, energie), porušování požadavků ekologicky bezpečné výroby,
- přesun odpadů na území jiného státu,
- tzv. praní špinavých peněz provázené investicemi do legální ekonomiky.⁶⁶

Atributem současné podoby kriminality je tak přeměna tradiční hospodářské kriminality a kriminality tzv. bílých límečků v kriminalitu korporací a v důsledku toho dochází k enormnímu růstu hospodářské, ekologické a majetkové škody.⁶⁷ Studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci o organizovaném zločinu v České republice, vydaná v roce 2004, k této otázce uvádí: „Kriminalita bílých límečků (white collar crime) v původním pojetí znamenala porušování trestního práva osobami z vyšších sociálních tříd v průběhu jejich profesionálních aktivit. Dnes bychom mohli chápat white collar crime jako ekonomickou trestnou činnost páchanou při výkonu profese představitelem legálního podnikání, tj. obcházení pravidel a porušování zákonů v rámci výkonu profese na místě, které to umožňuje, s cílem získat vyšší profit a bez ohledu na škodu způsobenou veřejnosti/státu.“⁶⁸

⁶⁶ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 82.

⁶⁷ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 2. přepracované vydání. Praha: Aspi Publishing, 2004, s. 171.

⁶⁸ Organizovaný zločin v České republice III, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 33–34.

Kriminalita bílých límečků se do určité míry překrývá s tzv. kriminalitou organizací (organisation/corporate crime), tj. organizací legálních, které částí své činnosti mohou porušovat platné právní předpisy, obvykle s cílem získat neoprávněné výhody (např. prostřednictvím korupce, nedodržováním norem k ochraně životního prostředí, vědomým dodáváním nekvalitního zboží, účetními a finančními manipulacemi, deformováním ekonomického/tržního prostředí atd.). Rozdíl je v tom, že kriminalitu bílých límečků můžeme považovat spíše za projevy individuálních pachatelů, zatímco u kriminality organizací jde obvykle o vědomá, konsensuální a koncepční rozhodnutí řídicích orgánů firem. Nicméně stále jde o legální organizace pohybující se v legálním sektoru trhu, produkující a dodávající legální zboží a služby. Nelegální jsou v tomto případě metody zvyšování zisku. Shoda kriminality organizací s organizovaným zločinem spočívá v podobnosti organizačního uspořádání subjektů a v motivaci ziskem bez ohledu na volené prostředky, nicméně rozdíl je v základním postavení subjektu (legální – nelegální) a v sektoru trhu, který obhospodařují.⁶⁹

Možných obětí této kriminality korporací je několik. Jsou jimi individuální spotřebitel, který může být ohrožen nebo poškozen vyráběným a prodávaným výrobkem, a dále může být klamán nekalou, nepravdivou reklamou. Kriminalitou společností může být poškozen i ekonomický systém společnosti ovlivněný nečestnými, nelegálními obchodními praktikami stejně jako životní prostředí (znečištěná voda, ovzduší). Kriminalitou korporací je ovšem poškozena i zneužitá pracovní síla a nakonec stát, například v případě daňových podvodů.⁷⁰

Nespornou skutečností je, že se za současné právní úpravy mnohdy nedaří v rámci protiprávní činnosti právnické osoby dovést individuální trestní odpovědnost jednotlivých fyzických osob do konce a potrestat konkrétního pachatele, ačkoli o spáchání trestného činu není pochyb. Důvodem bývají například velmi složité vztahy uvnitř málo transparentní organizační struktury právnické osoby, stejně jako případy, kdy relevantní rozhodnutí uvnitř právnických osob jsou přijímána jejich kolektivními orgány. Takovéto neprůhledné vztahy, označované v literatuře jako „strukturální individuální neodpovědnost“ jsou někdy důsledkem hrubých nedbalostí, někdy jsou

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ Spencer, M. P.: A Look at Corporate Crime in Spencer, M. P., Sims, R. R. (ed.): Corporate Misconduct (The Legal, Societal and Management Issues). Westport, London: Quorum books, 1995, s. 23-40.

však předem vytvářeny ve snaze uniknout trestní odpovědnosti, což je označováno jako „organizovaná neodpovědnost“.⁷¹

Na druhou stranu je nezbytné připustit, že nikoli každé decentralizované rozhodování v obchodních společnostech musí být cíleno k zastření či rozptýlení odpovědnosti uvnitř společnosti. Především ve velkých podnicích je zcela běžné k zajištění flexibility a rychlosti rozhodování. V mnoha případech tak nerozhoduje přímo vedení společnosti, ale určitá rozhodnutí jsou delegována na nižší stupně, které jsou nejednou nadány také odbornější erudicí v dané oblasti.

V případě složitých vnitřních struktur pak ovšem trestní stíhání konkrétních fyzických osob nejednou ztroskotá na důkazních potížích při prokazování příčinné souvislosti mezi jejich jednáním a následky činu. Také je vhodné se zamyslet, zda je řadový zaměstnanec podroben zcela svobodnému rozhodování, jestliže dostane přímý pokyn „shora“, aby v zájmu společnosti jednal v rozporu s právem. Zaměstnanci se takto mohou ocitnout pod nátlakem z obavy ze ztráty pracovního místa či vysokého platu. Přestože nepochybně mají možnost se sami rozhodnout, jejich vůle je stejně nepochybně deformována. Obdobně není možné jen automaticky pohnat k zodpovědnosti člena vedení podniku, protože ke spáchání deliktu mohlo dojít i bez jeho vědomí.

V této souvislosti bych se chtěl na chvíli pozastavit nad současným pojetím trestného činu Neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení, na zdravotní pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti dle § 147 trestního zákona, podle něhož: „Kdo jako plátec ve větším rozsahu nesplní svoji zákonnou povinnost za poplatníka odvést daň, pojistné na sociální zabezpečení nebo zdravotní pojištění, nebo příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo peněžitým trestem.“ Jsem přesvědčen, že v případech velkých společností v pozici plátců lze pochybovat, že by se dalo takovýto čin včetně naplnění subjektivní stránky komukoli prokázat. Automaticky postihnout vedení společnosti by bylo v rozporu s účelem a principy trestního práva, protože kupř. člen představenstva banky jistě nebude počítat výši těchto odvodů a zajišťovat jejich vyplacení. Postih konkrétního pracovníka také nelze předpokládat. Jistě, při uplatnění institutu jednání

⁷¹ Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo, 2000, č. 7-8, s. 6.

za jiného, by se i řadový zaměstnanec účtárny mohl stát pachatelem, ale lze úspěšně pochybovat, že by se podařilo prokázat požadovaný úmysl některé z účetních, jež mají tuto agendu v kompetenci a kterým mohlo být nadřízenými příkázáno zákonnou povinností odvést platby nespílnit. Tato povinnost postihuje právnickou osobu a její porušení je v jejím (ekonomickém) zájmu. Z tohoto důvodu by jistě trestní odpovědnost přímo právnické osoby byla na místě.

Velmi zajímavý je postřeh profesora Musila, že společnosti nezřídka vyplácejí odsouzeným fyzickým osobám, jimž se podařilo prokázat spáchání trestného činu, vysoké kompenzace za uložené trestní sankce. Musil také poukazuje na frekventované případy, kdy uplatňované majetkové sankce vůči usvědčeným jednotlivcům zůstávají neúčinné pro nesolventnost těchto pachatelů. Přestože připouští, že takové jevy existovaly již v minulosti, domnívá se, že v posledních letech nabývají nové kvality a zdůvodňují potřebu nového přístupu k otázce trestní odpovědnosti. Je totiž přesvědčen, že individuální trestní právo naráží v mnoha ohledech na hranice své účinnosti, které není schopno překročit.⁷²

Dále je jako argument pro zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob uváděno, že odpovědnost právnických osob ve sféře jejich činnosti je ve skutečnosti často větší než odpovědnost fyzických osob, které tuto činnost uvnitř právnických osob vykonávají, protože též rozsah práv a povinností právnických osob a jejich faktická moc je větší. Vyvození odpovědnosti by mělo být primárně zaměřeno proti těm subjektům, které mohly více ovlivnit chod událostí a které navíc z protispolečenského jednání zpravidla více těží, tj. proti právnickým osobám. Jsou-li trestně stíhány fyzické osoby za podíl na těchto protispolečenských aktivitách, je nelogické, aby právnické osoby trestnímu postihu unikly.⁷³

Právnická osoba je také zpravidla solventnější než osoby fyzické v jejím vedení, což může mít vedle lepší vymahatelnosti uložených peněžitých sankcí zásadní význam i pro „odškodnění“ oběti trestného činu resp. poškozeného.

⁷² Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo, 2000, č. 7-8, s. 6.

⁷³ Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo, 2001 č. 3, s. 11.

10.2. Argumenty proti zavedení pravé trestní odpovědnosti

Proti zastáncům zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, které můžeme považovat za pragmatiky, stojí její odpůrci se stanovisky právně dogmatickými. Mezi jejich nejčastěji se opakující důvody proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob dlouho patřil názor, že právnické osoby jsou pouhou fikcí, umělým konstruktem nemajícím reálný podklad. Je proto vyloučeno, aby figurovaly jako pachatelé trestných činů. Tuto argumentaci použil poprvé v obecné právní teorii Savigny a po něm prof. Malblanc ke zdůvodnění požadavku výlučné individuální trestní odpovědnosti fyzických osob.⁷⁴

Jak již zaznělo, náš současný právní řád ze Savignyho fikční teorie vychází a právnická osoba zůstává i dle soudobého pojetí pouze právní konstrukcí. Avšak funkcí této konstrukce je umožnit, aby na určitý společenský útvar, který je odlišný od fyzické osoby a který je tvořen určitým počtem lidí a určitým majetkem nebo i jenom určitým majetkem nebo jenom skupinou osob ve fyzickém smyslu, bylo možno právně pohlížet jako na celek způsobilý nabývat práva a povinnosti, popř. dokonce právně relevantně projevovat svoji vůli.⁷⁵ Právo tak zcela neoddiskutovatelně přiznává právnickým osobám právní subjektivitu a stejně tak i způsobilost k právním i deliktním úkonům. Novotný se pak domnívá, že je-li právní subjektivita právnických osob v občanském, obchodním i správním právu nespornou realitou, není právního ani jiného reálného důvodu, aby byla omezována pouze na tato právní odvětví.⁷⁶

Můžeme tedy konstatovat, že argument spočívající ve fiktivnosti právnických osob byl ve své původní podobě již překonán. Ovšem ze skutečnosti, že právnické osoby jsou jen pouhým umělým konstruktem, vychází i názor některých odpůrců trestní odpovědnosti právnických osob, že tyto nemají způsobilost jednat v trestněprávním smyslu tak, jak to vyžaduje objektivní stránka skutkové podstaty trestného činu. Právnická osoba prý nejedná sama, nýbrž vždy si musí posloužit lidským jednáním, tedy jednáním jiného. Takto zprostředkované přičítání prý nestačí k založení trestní odpovědnosti. Podrobnější argumentace se u jednotlivých autorů liší

⁷⁴ Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo, 2001 č. 3, s. 12.

⁷⁵ Viz Pelikánová, I. a kol.: Obchodní právo, I. díl, Codex Praha 1993, str. 34.

⁷⁶ Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné, 5. vydání, Praha: Aspi, 2007, s. 215.

podle toho, zda zastávají tzv. finální, kauzální negativní, sociální nebo jinou teorii trestně relevantního jednání.⁷⁷

O obdobnou argumentaci, pochopitelně se zohledněním specifík zahraniční právní úpravy, se opírají např. i mnozí němečtí právní teoretikové. Např. dle Jescheka je trestní odpovědnost právnických osob neslučitelná s teoretickou strukturou německého práva, především právě s pojmem jednání a pojmem viny. Roxin myšlenku dále rozvíjí a tvrdí, že podle německého práva nejde o jednání (ve smyslu trestního práva) u aktů právnických osob, neboť jim chybí psychicko-duševní substance, proto se také nemohou vyjadřovat, což mohou pouze „lidské orgány“ s účinností i pro právnické osoby. Proto je na místě trestat tyto fyzické osoby, a nikoli osoby právnické.⁷⁸ Němečtí právní teoretikové však v této otázce již nejsou zdaleka za jedno, jak bylo ostatně naznačeno již v části práce pojednávající o soudobé německé administrativně právní úpravě deliktů odpovědnosti právnických osob.

Vrátíme-li se však do českého právního prostředí, nelze ponechat bez povšimnutí, jak se s tímto argumentem vypořádal prof. Musil. Ten vyslovil tezi, že jsou-li právnické osoby reálně způsobilé být samostatně nositeli práv a povinností, potom musí být také způsobilé jednat buď konformně, tj. v souladu s příkazem práva, nebo naopak nekonformně, tj. v rozporu s právními povinnostmi. Skutečnost, že za právnickou osobu jedná fyzické osoby, neznamená, že by byla vyloučena způsobilost právnických osob k jednání. Popřeme-li způsobilost právnických osob jednat protiprávně, „vyprazdňujeme“ obsah právní konstrukce právnické osoby, jejíž smysl spočívá v tom, učinit z ní nositele práv a povinností. Z tohoto důvodu se domnívá, že tato námitka proti deliktů způsobilosti právnických osob není oprávněná.⁷⁹

S touto argumentací profesora Musila nelze než souhlasit, neboť o způsobilosti právnických osob jednat v rámci civilních norem, a nejen jich, není dnes již nejmenších pochyb. Lze tedy konstatovat, že s oběma výše uvedenými argumenty odpůrců zavedení právě trestní odpovědnosti právnických osob se tedy již nauka

⁷⁷ Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo, 2000, č. 7-8.

⁷⁸ Roxin, C.: Strafrecht: Allgemeiner Teil – Band I: Grundlagen Der Aufbau der Verbrechenslehre. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 1997, s. 208.

⁷⁹ Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo, 2000, č. 7-8, s. 2.

vypořádala. Současný právní řád nejenže přiznává právnickým osobám způsobilost být nositelem práv či povinností a stejně tak i způsobilost právně relevantně jednat, ale, a to je zde nutno zopakovat, vedle civilních předpisů dokonce ani v právu veřejném, konkrétně správním, nepochybuje o způsobilosti právnických osob jednat protiprávně. K tomu ještě někteří autoři dodávají, že i v tradičním individuálním trestním právu se fyzickým osobám přičítají některé zprostředkované formy cizího jednání, například v institutech spolupachatelství, účastenství a v jiných formách trestné součinnosti. Dle nich však na druhou stranu nelze neuznat, že dovozování právní odpovědnosti za cizí jednání je vždy komplikované v teoretické oblasti i při praktické aplikaci.

Dalším, a patrně také nejčastějším, argumentem současných odpůrců pravé trestní odpovědnosti právnických osob je tvrzení, že právnické osoby nejsou způsobilé jednat zaviněně. Dle současné koncepce českého trestního práva založeného na odpovědnosti za zavinění, které je (jediným) obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu, není trestného činu bez zavinění. Zavinění je chápáno jako vnitřní (psychický) vztah člověka ke skutečnostem, jež zakládají trestný čin, ať již vytvořeným pachatelem nebo objektivně existujícím bez jeho přičinění již v době činu. Právnická osoba nemá psychiku a není tudíž způsobilá, jak soudí tito autoři, nést zavinění v pojetí českého trestního práva.

Proti výše uvedené námitce však v české literatuře kontrují kupř. Bartošíková či Pipek ve své práci o vztahu obchodně právní a trestní odpovědnosti statutárních orgánů a členů statutárních orgánů, když tvrdí, že právnická osoba projevuje svoji vůli prostřednictvím fyzických osob, což znamená, že právnická osoba má svou vlastní vůli. Z tohoto závěru dovozují, že právnická osoba je způsobilá k zavinění jako podmínce trestní odpovědnosti. Proto je možno na vůli právnické osoby působit i trestními sankcemi s funkcí preventivní i následnou.⁸⁰

S problematikou subjektivní stránky úzce souvisí rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 7. 2003 sp. Zn. 5 Tdo 443/2003. Aplikační praxe se zabývala otázkou omylu právnické osoby, a to v souvislosti s trestněprávním posouzením skutku jako trestného činu podvodu podle § 250 tr. zákona. V tomto rozhodnutí byla vyslovena

⁸⁰ Bartošíková, M., Pipek, J.: Vztah obchodněprávní a trestní odpovědnosti statutárních orgánů a členů statutárních orgánů, Právní praxe v podnikání, 1999, č. 1, s. 16.

zásada, že právnická osoba jedná navenek v omylu, jestliže je uveden v omyl statutární orgán právnické osoby, resp. člen jejího kolektivního statutárního orgánu. Omyl právnické osoby může spočívat i v tom, že v důsledku podvodného jednání fyzická osoba oprávněná jednat jménem právnické osoby nebo v jejím zastoupení neví o všech rozhodných skutečnostech anebo že vůbec neví o úkonu učiněném jménem právnické osoby, protože jej místo oprávněné osoby učiní jiný pracovník právnické osoby, který k tomu není oprávněn.⁸¹

Dle Novotného si lze zejména na základě vývoje občanskoprávní teorie představit zaviněné deliktní jednání právnické osoby, se kterým počítá jak nauka občanskoprávní, tak i administrativně právní. Právnické osoby jsou dle něj reálně způsobilé jednat, a to jak v souladu s příkazem právní normy, tak i v rozporu s ním. Novotný, inspirován úvahami některých německých teoretiků, se domnívá, že zavinění ve vztahu k trestní odpovědnosti je třeba formulovat ve smyslu přičitatelnosti trestného činu právnické osobě na základě chybného výkonu tzv. rizikového managementu. Pojímá to tak, že právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu, jestliže trestný čin byl spáchán na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu jejích orgánů nebo ovládajících osob, nebo proto, že její orgány nebo jiné odpovědné osoby neprovedly taková opatření, která měly provést podle zákona nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.⁸²

Teryngel navrhuje pro řešení sporné otázky zavinění právnických osob zavedení principu viny jako vztahu mezi jednáním a následkem, který by zahrnoval vztah odpovědné osoby k výsledku v širším, resp. jiném slova smyslu, než zavinění u fyzické osoby, spíše ve smyslu schopnosti, možnosti či způsobilosti zabránit škodlivému následku ze strany právnické osoby. Zároveň však připouští i jiná možná řešení.⁸³

Proti tomu však bývá namítáno, že vytváření těchto nových konstrukcí, cizích tradičnímu trestnímu právu fyzických osob, znamená vlastně vytváření jiného trestního

⁸¹ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 60.

⁸² Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné. 5. vydání. Praha: Aspi, 2007, s. 215 – 216.

⁸³ Teryngel J.: K trestní odpovědnosti právnických osob a osob za ně jednajících, Trestní právo 1996, č. 1, s. 15.

práva, založeného na zcela odlišných principech. Tato „dvě trestní práva“ jsou vzájemně neslučitelná pod jednou „střechou“ trestního práva, jinak by hrozila kontaminace, eroze a degradace osvědčených hodnot, dosažených v dosavadním právním vývoji.⁸⁴

Jsem přesvědčen, že v případě problematiky trestní odpovědnosti právnických osob se do značné míry skutečně jedná o další, značně odlišnou, kolej trestního práva, než jakou je stávající podoba postihu fyzických osob. Zároveň však nesdílím obavy těchto skeptiků, že by existence obou do značné míry separátních podob či forem trestního práva „pod jednou střechou“ nutně musela mít za následek onu záhubu klasických hodnot vlastních současnému trestnímu právu. Zamítnutá osnova českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim z roku 2004, jak o ní bude podrobněji řeč dále, nabízela řešení zaviněného deliktního jednání právnické osoby právě podle principu tzv. přičitatelnosti. Předkladatelé zamítnuté osnovy zákona se rozhodli vydat raději cestou zvláštního zákona v poměru speciality k trestnímu zákonu. Tím dosáhli toho, že základem trestněprávní úpravy stále zůstává trestní zákon v podobě, jak jej známe. K němu zcela specificky v rámci postihu právnických osob přistupuje zvláštní zákon, který pak upravuje mnohé instituty odlišně. K žádné kontaminaci či erozi, abych použil shodnou terminologii, by tak dojít nemělo. Možný výsledek této koncepce se však již nedozvíme, neboť návrh byl zamítnut, a nyní se počítá s užitím administrativně právních nástrojů. Jak bude zavinění koncipováno zde a zda vůbec, ukáže až čas.

Na poli administrativněsprávních předpisů totiž o zavinění zpravidla nehovoříme, neboť normy správního práva v rámci správních deliktů právnických osob většinou nevyžadují zavinění - v naprosté většině případů jde o objektivní odpovědnost absolutní, tj. bez možnosti liberace, jak bylo již podrobněji rozebráno ve zvláštní kapitole o správním trestání. I z tohoto důvodu se mnozí autoři kloní spíše k úpravě veřejnoprávní odpovědnosti právnických osob pouze v rovině administrativní.

⁸⁴ Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo, 2001 č. 3, s. 12.

V souvislosti se správními delikty právnických osob se v teorii správního práva otázkou zavinění právnických osob v české literatuře zabývala Prášková. I dle ní je konstrukce zavinění právnické osoby jako celku sporná, neboť právnická osoba nemá vlastní, původní, poznání a vůli a musela by je tedy nahradit formální fikce. Zjišťování a dokazování zavinění jednotlivých konkrétních osob s tím, že by se přičetlo právnické osobě, je obtížné. Odpovědnost právnické osoby za správní delikt bez ohledu na zavinění usnadňuje pozici správního orgánu, ale na druhou stranu je prolomením zásady *nulla poena sine culpa*. Absolutní odpovědnost bez možnosti liberace tak s sebou vždy přináší riziko nepřiměřené tvrdosti a možné nespravedlnosti. Toto riziko je u objektivní odpovědnosti minimalizováno úpravou právě liberačních důvodů. Konstrukce objektivní odpovědnosti s liberačními důvody odstraňuje, dle Práškové, obtíže spojené se složitým a nákladným zjišťováním a prokazováním zavinění konkrétních fyzických osob a zároveň umožňuje vzít v úvahu okolnosti protiprávního jednání právnické osoby, kterým nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat za podmínek konkrétního případu, příp. přihlédnout k dalším okolnostem. Tím je sníženo nebezpečí nepřiměřeně tvrdého postihu právnické osoby a nespravedlivého potrestání.⁸⁵ Ačkoli se autorčin výklad týkal deliktní způsobilosti právnických osob ve správním právu, její závěry lze z velké části aplikovat i na otázku zavinění právnických osob v právu trestním respektive při dalších úvahách o konkrétní podobě deliktní odpovědnosti právnických osob upravené plánovanou administrativněsprávní úpravou.

Specializovaná komise ministra spravedlnosti ustanovená v roce 2000 k posuzování otázky případného zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého trestního práva o této otázce soudila: „Tradičním představám české právní kultury odpovídá trestní odpovědnost založená na zavinění. Princip zavinění by měl být zachován i v případě trestní odpovědnosti právnických osob, tj. objektivní odpovědnost by měla být vyloučena.“

Dle autorů článku „Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob *de lege ferenda*“ nemusí být legislativní vyjádření zavinění právnických osob, jak ukazují zahraniční zkušenosti, příliš komplikované: existují dokonce zákonné úpravy (např.

⁸⁵ Prášková, H.: Správní delikty právnických osob, AUC . Juridica 1992, č. 4-5, s. 88-89.

nizozemská), které se zaviněním explicitě vůbec nezabývají. Lze však doporučit, aby základní konstrukce zavinění právnické osoby byla v trestním zákoně stručně upravena. Nejsnáze to lze dle jejich soudu učinit výslovným konstatováním, že zavinění právnické osoby je odvozeno od zavinění fyzické osoby, která jednala jménem nebo v zastoupení právnické osoby.⁸⁶

Zvláště vášnivě se o otázce zavinění u právnických osob diskutovalo v německé, rakouské a švýcarské trestněprávní nauce, ovládané koncepcí viny („Schuld“), chápané jako „vytýkatelnost“. Otázka viny je v německé trestněprávní dogmatice vázána na možnost činit osobní výtku pachateli za spáchání činu. Způsobilost být vinen je odvozena od osobní způsobilosti být při páchání činu motivován v souladu s právními normami. Jescheck definuje vinu jako „vytýkatelnost utváření vůle“. Pojem viny je v německé právní nauce nerozlučně spojován také se sociálně etickým odsudkem, tj. s negativním etickým hodnocením trestného činu. Ve vztahu k právní konstrukci právnické osoby jsou tyto pojmy nepřipadné, pozbývají svého obsahu. Proto je logicky dovozováno, že při takovém chápání viny nejsou právnické osoby schopny (způsobilé) nést vinu. Nicméně němečtí autoři patřící naopak k příznivcům trestní odpovědnosti právnických osob se s problémem jejich viny vypořádávají zpravidla tak, že vedle individuální viny fyzických osob vytvářejí paralelní pojem „vina právnické osoby“, který nemá žádný psychologický obsah. Jako nejpřesvědčivější se zdá profesoru Musilovi pojetí, jež zastává Heine, který doporučuje vytvořit vedle individuálního trestního práva paralelní a originální trestní právo korporací („Verbansstrafrecht“), které tvoří jakousi druhou, separátní kolej trestního práva. Subjektivní stránku trestného činu právnické osoby tvoří tzv. „vina vedení podniku“, jejímž obsahem je chybný výkon tzv. rizikového managementu, tj. chybné zvládnutí zvýšeného rizika vyplývajícího z provozování podniku vedoucí k sociálním poruchám. Tato koncepce originální trestní odpovědnosti právnické osoby vyvolané chybným chováním jejího vedení je dle profesora Musila nosná a lze ji sledovat též v české trestněprávní reformě.⁸⁷

⁸⁶ Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo, 2001 č. 3, s. 15.

⁸⁷ Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo, 2000, č. 7-8, s. 4 – 5.

V anglosaské právní oblasti se k teoretickému zdůvodnění zavinění právnických osob nejčastěji využívá již zmíněné tzv. identifikační teorie, vypracované ve 20. letech v Anglii, jak o ní bylo pojednáno výše. Podle ní lze právnické osoby v mnoha ohledech připodobnit lidským bytostem. Avšak bez ohledu na toto teoretické zdůvodnění jsou anglickou a americkou judikaturou vytvářeny další právní konstrukce zavinění právnických osob, které vlastně ani nepředpokládají žádný psychický vztah člověka k jiným relevantním skutečnostem nebo tento psychický vztah definují velice vágně: Strict liability, Vicarious liability a k nim je přidávána ještě teorie alter ego.

Velmi zajímavé a v pravdě šalamounské řešení překlenutí tradiční zásady kontinentálního trestního práva individuální odpovědnosti fyzických osob za zavinění předkládá ruský autor Volženkin. Dle jeho teorie je třeba rozlišovat mezi subjektem trestného činu, kterým může být jen fyzická osoba nadaná věděním a vůlí, a subjektem trestní odpovědnosti, kterým při splnění zákonem stanovených podmínek mohou být i osoby právnické.

Možných scénářů, jak se vypořádat s otázkou zavinění, je tedy více. Jako nejvhodnější, a to jak v případě řešení problematiky avizovanou administrativně právní úpravou, tak i v případě opětovného příklonu k zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, se jeví dvě základní alternativy řešení subjektivní stránky – uznat požadavek na „zavinění“ právnické osoby a odvodit jej od zavinění fyzické osoby za právnickou osobu v konkrétním případě jednající, nebo založit odpovědnost právnických osob na principu jakési viny vedení podniku, jejímž obsahem by byl chybný výkon tzv. rizikového managementu, jak bylo popsáno výše. Jestliže by však nakonec měla být zvolena varianta třetí, totiž objektivní odpovědnost, která má jistě také své přednosti, jak o nich hovoří citovaná Prášková, pak by bylo dle mého soudu nezbytné precizně upravit také dostatečné liberační důvody.

Jen pro úplnost doplním, že v českém trestním právu se k příslušné formě i míře zavinění přihlédne také při hodnocení nebezpečnosti činu pro společnost jako základnímu kritériu pro ukládání trestů.

Dalším argumentem nepřejícím zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je tvrzení, že trestání právnických osob může být nespravedlivé, protože může postihnout i nevinné fyzické osoby, které neměly možnost ovlivnit deliktní jednání

právnícké osoby, což připomíná určitou formu kolektivní viny. Vedle postižení kupř. řadových zaměstnanců bez většího vlivu na chod společnosti může v mezidobí (zejména, uplyne-li delší doba) mezi spácháním činu a uložením trestu dojít i ke změně některých členů právnícké osoby, a nepříznivé důsledky případné sankce tak mohou postihnout i fyzické osoby, které v době spáchání deliktu stály zcela mimo organizační strukturu právnícké osoby. Jako další příklad nespravedlivého dopadu uložených sankcí mnohdy slouží majetková újma drobných akcionářů či případných věřitelů při uložení pokuty či dokonce ztráta zaměstnání pracovníků při likvidaci sankcionované právnícké osoby. S tímto argumentem nezbyvá než souhlasit. Skutečně zde vždy může existovat riziko, že sankcionováním právnícké osoby mohou být postiženy i nevinní lidé. Jedním dechem je však třeba dodat, že i ukládání pokut právníckým osobám ve správním řízení může mít obdobné důsledky, a zůstaneme-li na půdě trestního práva, pak paralelu podobných nežádoucích vedlejších účinků nalezneme i v rámci trestání fyzických osob, kdy je kupř. uvězněním živitele rodiny ohrožen sociální status celé rodiny. Zvážíme-li však možný rozsah těchto negativních důsledků u právníckých osob, nelze tuto námitku bagatelizovat a odmítnout ji s tím, že obdobný efekt zaznamenáme u jakéhokoli sankcionování. Naopak je třeba se s ní vypořádat tak, že by pro právnícké osoby měl být stanoven takový katalog trestů, jejichž vedlejší nežádoucí dopad na „nevinné“ osoby by byl co možná nejmenší. Alternativním určením trestů a dostatečně širokým stanovením trestních sazeb (tam, kde to jejich povaha umožní) se ponechá soudům dostatečný prostor pro to, aby při výměře trestu přihlédly k možným rizikům vedlejších nežádoucích účinků trestů a aby jim zabránily. Spoléhá se tedy na moudrost soudce při aplikaci práva a na jeho porozumění pro sociální souvislosti trestní politiky.⁸⁸

Jestliže se český zákonodárce vydá cestou administrativně právního postihu právníckých osob, jak tomu v tuto chvíli vše nasvědčuje, pak by ovšem výše uvedené mělo platit obdobně i pro správní orgány rozhodující o postihu za administrativní delikt právnícké osoby.

Na možnou nespravedlnost trestních sankcí uplatňovaných vůči právníckým osobám, neboť jejich důsledky mohou dopadnout i na nevinné jednotlivce, lze však

⁸⁸ Musil, J.: Trestní odpovědnost právníckých osob – ano či ne? Trestní právo, 2000, č. 7-8, s. 6.

nazírat i z jiného úhlu. Někteří zastánci pravé trestní odpovědnosti totiž kontrují potřebou aktivizovat „kolektivní odpovědnost“, a kumulací s individuální trestní odpovědností tak posílit preventivní a regulativní účinky trestního práva. Hrozbu kolektivní sankce, jež se dotýká širšího okruhu pracovníků, tedy vnímají spíše jako pozitivum, neboť tito jednotlivci by mohli v rámci svých možností preventivně ovlivňovat fungování korporace žádoucím směrem a byl by tak odstraněn nežádoucí stav, kdy „nikdo neodpovídá za nic“, který Heine označuje jako „strukturální individuální neodpovědnost“.

Tento přístup je však diskutabilní. Nejsem schopen si představit postup řadového zaměstnance nějaké velké společnosti, který ve své takto mobilizované ostražitosti právě odhalil nebezpečí úmyslného protiprávního jednání. Uvážíme-li, že se bude jednat o jednání ve prospěch společnosti a v jejím zájmu, pak poukázání na tyto skutečnosti v interním rámci společnosti, musí být v případě, že rozhodnutí vzešlo z vedení společnosti (s čímž je bohužel potřeba vždy počítat), zákonitě vnímáno jako překážka v dosažení požadovaných, byť nelegálních, cílů společnosti. S touto překážkou se pak společnost nepochybně velmi záhy pokusí vypořádat. Je pravdou, že některé společnosti mohou mít zřízen zcela samostatný útvar, který je v podstatě vyňat z jejich hierarchické struktury, a protože nepodléhá vedení společnosti, může případně vyvinout patřičnou iniciativu k prošetření dané nelegální aktivity či dokonce vyzvat k jejímu zastavení. Primárně však bývají takové útvary kontrolním mechanismem mateřských společností, tedy takto „všímavý“ zaměstnanec by se svým podnětem opět mohl vystavit nebezpečí ztráty pracovního místa - pokyn mohl vzejít dokonce od nadřízených v mateřské společnosti. Ani oznámení orgánům veřejné moci mu jistě body u nadřízených nepřidá. V případě nedbalostního jednání však možnost pozitivních dopadů této „kolektivní odpovědnosti“ vyloučit nemohu.

Odpůrci trestní odpovědnosti právnických osob dále uvádějí, že právnické osoby se mohou poměrně snadno vyhnout trestní odpovědnosti tím, že se v situaci ohrožení trestním postihem samy zlikvidují nebo jinými machinacemi znemožní výkon trestu. K tomu by mohlo docházet zejména tam, kde právnická osoba byla dopředu vytvořena s cílem páchat trestnou činnost. Hrozí proto nerovnost podmínek při stíhání – solidní firmy budou za své delikttní jednání stíhány, zločinecké organizace

uniknou postihu. Proti tomu lze namítnout, že i prostředky trestního práva lze vytvořit nástroje umožňující postih právnických osob nalézajících se v likvidaci nebo i po jejich zániku, jak to znají některé zahraniční právní úpravy.

Uvádí se také, že zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob může vést k tomu, že fyzické osoby nebudou brány k odpovědnosti proto, že trestní odpovědnost právnických osob odpoutá pozornost od individuální odpovědnosti osob fyzických, nakonec bude brána v odpovědnost pouze osoba právnická, za kterou se fyzická osoba skryje.⁸⁹ K tomu lze snad jen podotknout, že i tento možný nezamýšlený důsledek je třeba mít na paměti v případě jakékoli právní úpravy sankcionování právnických osob.

Proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob směřuje také námitka z praxe, podle níž by se jednalo o nadměrnou kriminalizaci obchodního světa. Hospodářský život má dostatek potřebných nástrojů, jimiž je schopen se sám regulovat, ať již jde o nástroje ekonomické nebo soukromoprávní. Veřejnoprávní zásahy mají být omezeny na minimum. Platí zásada subsidiarity trestní represe – trestní právo představuje ultima ratio.

Jak bylo již zdůrazněno, nedávné zkušenosti s rozmachem kriminality korporací nám ukázaly, jak lichá je úvaha, že jsou tržní a civilněprávní mechanismy regulace činnosti právnických osob dostatečné. Opak je pravdou. Současné české civilně právní mechanismy včetně současné podoby občanskoprávní odpovědnosti zahrnující institut náhrady škody bezpochyby nejsou sto zajistit dostatečné usměrňování činnosti korporací žádoucím směrem, tedy nejsou samy o sobě pro sledovaný kriminálněpolitický účel dostatečné. Samozřejmě v úvahu přichází, byť spíše jen teoreticky, zavedení i dalších soukromoprávních institutů, jež jsou známy některým zahraničním právním úpravám. Jedním z takových je původem anglo-americký institut „punitive damages“ či „exemplary damages“, což lze přeložit jako sankční náhrada škody. Jedná se o instrument civilního práva, který kromě primární kompenzační či reparační funkce plní i funkce sankční a preventivní. Jeho podstata spočívá v tom, že náhrada škody jde nad rámec faktické újmy, kterou poškozený utrpěl v důsledku deliktního jednání. Ovšem důsledkem zavedení obdobného institutu zcela cizímu naší

⁸⁹ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 91.

právní tradici by bylo směřování veřejnoprávních a soukromoprávních instrumentů. Přestože jsou prostředky současného civilního práva k regulaci protiprávní činnosti právnických osob jistě také užitečné a navíc jsou i citlivější než prostředky práva veřejného, nemám pochyb o potřebě doplnit tyto mechanismy právě prostředky veřejnoprávní regulace, ať administrativně právní či trestně právní povahy. S ohledem na zásadu subsidiarity trestní represe, je ovšem třeba velmi pečlivě zvažovat, zda lze kýženého kriminálněpolitického cíle beze zbytku dosáhnout správním sankcionováním, anebo zda bude třeba zvolit prostředky práva trestního.

11. Správní sankcionování ca. trestní právo

Podíváme-li se na vztah mezi správním sankcionováním a trestním právem jako dvěma mechanismy veřejnoprávní regulace očima právního historika, pak je veřejnoprávní trestání podle klasických teorií dělby moci funkcí soudů. V průběhu postupného oddělování soudnictví od správy si však praktické potřeby vynutily, aby část této funkce byla svěřena správě, resp. aby v její působnosti zůstala. Nauka trestního práva v rámci „státního práva trestního“ (tedy trestního práva, jehož subjektem je stát) rozlišovala „trestní právo justiční“, které stát vykonává trestními soudy, a „trestní právo správní“, které stát vykonává zpravidla orgány správními.⁹⁰

Přestože československá ústavní listina z r. 1920 stanovila, že jen na základě zákona možno tresty hrozit a je ukládat (§ 111 odst. 2), vykládalo se to tak, že skutková podstata a trest musí být stanoveny bezprostředně zákonem bez ohledu na to, zda jde o tresty ukládané soudy nebo policií, finančními úřady či obcemi.⁹¹ Ještě v této době tedy měly obě veřejnoprávní formy sankcionování k sobě poměrně blízko, postupným vývojem v čase se však pomyslné nůžky začaly rozevírat. Podle Listiny základních práv a svobod přijaté v roce 1991 „jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit“ (čl. 39). Vzhledem k ustanovení (čl. 40 odst. 1), dle něhož „jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy“, již potom nelze dovozovat narozdíl od stavu před rokem 1950, že „trestným činem“ se rozumí každý veřejnoprávní delikt, tedy i delikt správní. Trestní zákon totiž sám stanoví, které činy jsou „trestnými činy“, takže ustanovení Listiny, která se týkají „trestných činů“, nelze na správní delikty vztahovat, protože „trestnými činy“ nejsou. Speciální ustanovení čl. 39 a 40 Listiny se tedy na správní delikty nevztahují a nezbývá, než se spokojit s obecnou zásadou, že „státní moc lze uplatňovat jen v případech a mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví“ (čl. 2 odst. 2), jež se nepochybně vztahuje i na ukládání veřejnoprávních sankcí (trestů); také pro rozhodování a rozhodnutí o správních

⁹⁰ Mířička, A: Trestní právo hmotné, Všehrad, Praha 1934, str. 3 – 4.

⁹¹ Peška, Z.: Československá ústava, Čs. Kompas, Praha 1935, str. 303 - 304.

deliktech pak nepochybně platí obecná ustanovení o právu na soudní a jinou právní ochranu (čl. 36, čl. 37 a čl. 38 odst. 2 Listiny).⁹²

Ačkoli je tedy rozdíl mezi trestním a administrativním sankcionováním v rámci novodobé vnitrostátní úpravy velmi dobře patrný, na mezinárodním poli tato hranice tak ostrá není. Kupř. evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod přináší na rozlišení obou forem veřejnoprávního trestání trochu odlišný pohled. Evropský soud pro lidská práva chápe totiž pojem „jakéhokoliv trestního obvinění“ (any criminal charge) spíše z hlediska materiálního než formálního a klade důraz jednak na význam porušeného právního pravidla, jednak na povahu a závažnost možného trestu, takže „trestním obviněním“ rozumí i obvinění ze závažnějšího správního deliktu postihovaného závažnějším trestem. V jednom svém – dnes již klasickém – rozsudku Soud prohlásil: „Jestliže by státy mohly podle libosti tím, že označí protiprávní čin za „správní“ místo „trestního“, vyloučit působení podstatných ustanovení článků 6 a 7, byla by aplikace těchto ustanovení podřízena jejich svrchované vůli. Tak rozsáhlá volnost by mohla vést k důsledkům neslučitelným s předmětem a účelem Úmluvy“.⁹³ I pro závažnější správní delikty proto např. platí, že fyzická nebo právnická osoba z nich obviněná má právo, aby byla řádně, veřejně a v rozumné lhůtě slyšena nezávislým a nestranným tribunálem vytvořeným na základě zákona, tedy aby jí bylo zajištěno tzv. právo na spravedlivý proces.⁹⁴

Jak bylo již řečeno, bylo to správní právo, které jako první zareagovalo na nové protispolečenské aktivity právnických osob a vytvořilo speciální skutkové podstaty správních deliktů, jejichž pachatelé mohou být i právnické osoby. Nicméně již od 70. let se v kontinentální právní nauce množí kritické hlasy na adresu správního trestání právnických osob a jsou vznášeny kriminálně politické argumenty pro zavedení „pravé“ trestní odpovědnosti právnických osob. Výčet těchto reformních návrhů by byl velice obsáhlý. Za všechny autory lze namátkou uvést Francouzsku Delmas-Marty, Němce Schünemanna, Tiedemanna, Junga, Hirsche, Heineho či Schrotha s

⁹² Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, Poznámky k českému trestnímu právu správnímu, str. 67.

⁹³ Rozsudek z 21. 2. 1984 ve věci Ůztřrk v. SRN, série A, No 73.

⁹⁴ Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, Poznámky k českému trestnímu právu správnímu, str. 68.

Ehrhardtovou, Holandřana de Doeldera, Belgičana Deruycka, Polky Górniovou a Jankowskou a v neposlední řadě také Švýcara Stratenwertha.⁹⁵

Na druhé straně pomyslné argumentační barikády pak stojí kupř. němečtí autoři Jescheck a Otto, Rakušan Fuchs nebo Belgičan Messine.⁹⁶

Ačkoli i tuzemská právní úprava správních deliktů právnických osob zaznamenala jistý vývoj, není ani její dnešní podoba zdaleka vyhovující. Je jí zcela oprávněně vytýkána roztržitost, nejednotnost a komplikovanost, stejně jako absence obecných institutů, jako jsou okolnosti vylučující protiprávnost a trestnost, zánik trestnosti, zásady pro ukládání sankcí a další. Vždyť správní delikty právnických osob jsou obsaženy v řadě zákonů, jejichž počet se v současné době pohybuje kolem 150. Některým autorům se také nelíbí to, že správní delikty právnických osob zpravidla nevyžadují zavinění - v naprosté většině případů jde totiž o objektivní odpovědnost absolutní, byť u novějších právních předpisů je počítáno s možností liberace. Stejně tak se ve správním právu častěji uplatňuje zásada oportunity než zásada legality a správní řízení neposkytuje obviněnému dostatečnou záruku uplatnění všech jeho práv, tak jak je tomu v řízení před trestním soudem, které je lepším garantem dodržování zákonnosti.

Ony tolikráte zmiňované nové druhy protispolečenských aktivit a rizik, produkovaných právnickými osobami (ochrana životního prostředí, ochrana spotřebitele, nakládání s nebezpečnými látkami, ochrana hospodářské soutěže, apod.), jsou dle zastánců právě trestní odpovědnosti právnických osob natolik závažné, že je zapotřebí jim čelit nejpřísnějšími nástroji, které má právní systém k dispozici. Proto je žádoucí, aby právě trestní právo, jež bývá tradičně spojováno s představou nejrepresivnějšího právního odvětví, plnilo tuto funkci nejen vůči fyzickým osobám, ale také vůči právnickým osobám. Přičemž je nesprávné, aby správní právo přebíralo funkci postihu velmi závažných protispolečenských jednání velmi přísnými sankcemi; jeho role by měla zůstat omezena na postih méně závažných deliktů mírnějšími sankcemi.⁹⁷

⁹⁵ Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo, 2000, č. 7-8.

⁹⁶ Musil, J., Prášková H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, Trestní právo 2001, č. 3, s. 6 – 17.

⁹⁷ Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo, 2001 č. 3, s. 10.

Právě vzhledem k citelnosti sankcí demonstrativně doporučených některými mezinárodními dokumenty, které se jistě svou závažností vyrovnají trestním (kriminálním) sankcím, dovozují někteří autoři, že tak přísné sankce by měly být zásadně doménou pouze trestního práva sensu stricto, nikoliv práva správního. Pojmenování těchto sankcí jiným názvem než „trest“ považují tito autoři za exemplární ukázkou „etiketního podvodu“ a za porušení ústavních principů právního státu.⁹⁸

Zcela proti stojí již zmíněný argument, že trestní právo je chápáno jako prostředek „ultima ratio“, je zbytečné a kriminálně politicky nežádoucí používat ho tam, kde postačí jiné způsoby společenské regulace nebo nástroje jiných právních odvětví – k účinnému sankcionování právnických osob postačí prostředky správního trestání. Dosavadní uznávané slabiny jeho právní úpravy lze odstranit legislativními změnami na půdě správního práva, které je efektivnější, rychlejší a hospodárnější než příliš zformalizované, těžkopádné a nákladné trestní řízení. Jako výhoda správního trestání bývá v neposlední řadě uváděna lepší odborná kvalifikace příslušných správních orgánů pro řešení složitých skutkových otázek vyskytujících se v činnosti právnických osob. Jedním dechem je zastánci tohoto přístupu dodáváno, že trestní justice je navíc již nyní přetížena.

Rád bych se v této souvislosti pozastavil nad samotným obsahem zásady subsidiarity trestní represe, tedy použití nástrojů trestního práva jen v případech, kdy jiné právní mechanismy - ať civilně či administrativně právní - nevedou k žádoucímu stavu. Trestní právo je nejzazším mechanismem zákonodárce vynutit si jednání po právu především ve dvou základních rovinách. Tou první je vyšší stupeň difamace trestněprávního postihu oproti ostatním právním sankcím. V případě fyzických osob se však jedná o rozměr spíše psychologický, neboť náš právní řád nikde neříká, že na odsouzeného je třeba hledět s opovržením (přestože pravomocné odsouzení za trestný čin je evidováno v rámci Rejstříku trestů). Naopak, takovéto společenské stigma mnohdy znesnadňuje plnou resocializaci osob, které již vykonaly uložený trest. V případě právnických osob by však tento prvek společenského odsouzení obsažený v

⁹⁸ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Tisk. 745 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva.

trestu mohl mít značný generálně preventivní význam. V konkurenčním prostředí tržní ekonomiky má dobrá pověst velkou hodnotu a její poškození trestem je pocíťováno jako značná újma. Dle některých autorů jsou delikty právnických osob natolik odsouzeníhodné, aby ukládané sankce měly větší difamační účinky typické pro trestněprávní postih, než je tomu v případě správního trestání. Správní postih právnických osob je příliš anonymní, probíhá neveřejně a „papírově“, nevzbudí širší zájem pracovníků a širší veřejnosti, nemá žádoucí kolektivní preventivní účinek. Generálně preventivní účinky trestního postihu právnických osob jsou větší.⁹⁹

Druhou rovinou, v níž můžeme trestní právo vnímat jako subsidiární k ostatním mechanismům regulace společenského chování, je nejvyšší citelnost sankcí - trestní právo disponuje nejcitelnějšími prostředky státního donucení. Tou nejvíce citelnou trestněprávní sankcí je bezpochyby trest odnětí svobody, jímž je zasahováno do nejnedotknutelnější sféry lidského bytí – svobody jednotlivce. Domnívám se, že právě možnost (dočasně) zbavení člověka osobní svobody uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody činí z trestního práva, jak jej známe dnes, onen nástroj ultima ratio, neboť právě jen v trestním řízení lze takový trest uložit. Tento trest však, abych se vrátil zpět k problematice trestní odpovědnosti právnických osob, je zde pochopitelně pojmově vyloučen. Bezpochyby nejcitelnější pro právnické osoby v úvahu přicházející sankcí je zrušení právnické osoby, jež ve svém důsledku představuje tzv. sociální smrt právnické osoby. Takto závažná sankce, jež se ve společensky nejnebezpečnějších případech jistě jeví jako vhodná, a měla by mít tudíž v právním řádu své místo, nás při zvažování otázky zavedení či nezavedení právě trestní odpovědnosti právnických osob opět nevyhnutelně nutí k zamyšlení, zda by bylo vhodné, aby byla ukládána ve správním řízení správním orgánem.

Je třeba mít totiž na zřeteli, že ona citelnost trestů, které lze dle současné trestně právní úpravy uložit, má i druhou stránku - v tradičním trestním procesu jsou známy mnohem účinnější procesní prostředky umožňující snazší nalezení objektivní pravdy a prosazení účelu řízení, než je tomu ve správním řízení (princip presumpce neviny, materiální pravdy, zásada zajištění práva obviněného na obhajobu, uplatňování zásady

⁹⁹ Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo, 2001 č. 3, s. 11.

in dubio pro reo, zákaz reformace in peius etc.). Jde také o propracovanou paletu různých důkazních prostředků či o zajišťovací opatření spojená se zásahy do občanských práv (zásahy do listovního a telekomunikačního tajemství, apod.). Mnohé z těchto prostředků jsou dobře uplatnitelné i při stíhání právnických osob. Nahlédneme-li tedy na problematiku trestní odpovědnosti právnických osob ve světle těchto institutů, jejichž účelem je předejít jakémukoli omylu či nepřiměřené tvrdosti a postihnout tak pouze skutečné pachatele trestných činů, a to v rozsahu nezbytně nutném pro zabezpečení všech cílů trestního práva, pak můžeme konstatovat, že zařazení deliktů odpovědnosti právnických osob do norem trestního práva by mohlo být vnímáno spíše jako „změkčení“ současného stavu v podobě administrativně právního trestání, kterému úprava těchto institutů chybí, než jako neadekvátní prostředek právní regulace. Vždyť především kvůli tomu, že právnickým osobám jsou ukládány velmi citelné sankce, volá se i v mezinárodní diskusi po tom, aby trestání právnických osob mělo justiční formu, aby bylo „justitiabel“.

Podstatnou odchylkou trestního procesu je především to, že na rozdíl od správního řízení, kde správní orgán je žalobcem i soudcem ve věci, je ovládáno zásadou obžalovací a uplatňují se v něm tak kontradiktorní rysy. Naopak v řízení o správním deliktu se tak výrazně projevuje platnost dávné poučky, že správa je „soudcem ve vlastní věci“: sama „odhaluje“ správní delikty a zjišťuje jejich pachatele (zejména v rámci správního dozoru), sama o nich „koná vyšetřování“ a sama také usuzuje, zda určité jednání je nebo není správním deliktem.¹⁰⁰ Proto je i právnické osoby nutno maximálně chránit před zneužitím ze strany úředníků. Právnické osoby musí požívat stejných záruk spravedlivého procesu jako osoby fyzické. Nemělo by se tedy jednat jen o jakousi jednoduchou náhražku trestního práva fyzických osob, ale o plnohodnotný právní obor.

Trestní stíhání je zásadně ovládáno zásadou legality, naproti tomu ve správním právu je často uplatňována zásada oportunité, jsou zde zvažována kritéria ekonomické účelnosti, sociálních důsledků trestu apod. Někteří autoři na podporu zavedení „pravé“ trestní odpovědnosti dále uvádí, že trestní právo disponuje širší paletou sankcí než správní právo a pro trestání právnických osob si lze představit (kromě tradičních

¹⁰⁰ Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, Poznámky k českému trestnímu právu správnímu, str. 70.

peněžních sankcí, jež zná i správní právo), další účinné sankce, jako je likvidace právnické osoby, zákaz či omezení její činnosti apod. Také poukazují na to, že i mnohdy často vysoké pokuty ukládané v rámci správního řízení jsou stále zanedbatelné v porovnání s příjmy právnických osob z nelegální činnosti.

Proti tomuto argumentu však musím namítnout, že samotná paleta možných sankcí je v rámci správního trestání potencionálně stejně široká jako paleta sankcí trestních. Je jen na zákonodárci, zda další druhy sankcí, které lépe vystihnou specifika sankcionování právnických osob, přidá do stávajících či nově přijatých předpisů správního práva, nebo je zakotví do norem práva trestního – ať už se vydá cestou zvláštního zákona, či provede zásadní změnu přímo trestního zákona a v návaznosti na ní také trestního řádu. Pouhé srovnání současné škály možných sankcí na poli správního a trestního práva však nemůže být rozhodujícím kritériem pro volbu mezi správním trestáním právnických osob nebo zavedením jejich pravé trestní odpovědnosti. V obou případech musí být možnosti postihu, co do počtu v úvahu připadajících sankcí, co nejširší. Mezníkem by zde však měla být právě výše zmiňovaná citelnost zvolených sankcí, protože kupř. ono zrušení právnické osoby by dle mého mínění, především pak s ohledem na nedokonalost současné právní úpravy správního trestání, mělo být raději ukládáno nestranným a nezávislým soudem, tedy v trestním a nikoli správním řízení.

Dle mého soudu tak argumentace subsidiaritou trestní represe za současné podoby administrativně právní úpravy nemusí zcela obstát. Na druhou stranu je nutno připustit, že při výrazném dopracování resp. přepracování úpravy „správního trestání“ by i takto významný postih v jeho rámci mohl připadat v úvahu.

Konečně je poukazováno na odchylný způsob úpravy odpovědnosti ve správním a trestním právu. Správní právo může zásadně sankcemi postihnout pouze taková jednání, jejichž protiprávnost vyplývá z porušení předem definovaných, precizních a dostatečně konkrétních pokynů, jak se má subjekt správně chovat. Správní právo tedy musí nejprve co možná nejpřesněji stanovit pravidla pozitivního chování a teprve tam, kde tato speciální pravidla nejsou dodržena, má nastoupit správní deliktní odpovědnost. Vyplývá ze samotné podstaty administrativně právní regulace, že nemá upravovat abstraktní a generálně platná pravidla chování – to má být

naopak doménou trestního práva. Z toho vyplývá, že správní právo „nedosáhne“ na takové delikty, jejichž předpoklady nebyly předem definovány správními normami. Přitom je ale skutečností, že v činnosti právnických osob se vyskytují obecně nebezpečné a škodlivé způsoby jednání, které však někdy neporušují žádný speciální správní předpis, nýbrž pouze obecný příkaz náležité opatrnosti. Deliktní odpovědnost za taková společensky škodlivá jednání by měla být založena trestním zákonem, který je s to překrýt mezery v administrativní reglementaci. K tomuto stanovisku hovořícímu ve prospěch trestní odpovědnosti právnických osob se hlásí např. Stratenwerth a zastává ho také profesor Musil.¹⁰¹

¹⁰¹ Srov. Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo, 2000, č. 7-8, s. 8.

12. Návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob

12.1. Historický kontext

V roce 2000 ustanovil tehdejší ministr spravedlnosti dr. Otakar Motejl ve spojitosti s v té době probíhajícími pracemi na rekodifikaci trestního práva specializovanou komisí, která se měla vyslovit k otázce případného zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu. Tato komise však nedospěla k jednoznačnému stanovisku. Konstatovala, že v roce 2000 žádný platný mezinárodní dokument nezavazuje Českou republiku k tomu, aby zavedla trestní odpovědnost právnických osob. Takovou povinnost neobsahuje ani právo Evropské unie, takže právní stav v České republice nevytváří žádnou překážku pro tehdy plánovaný vstup do Evropské unie.

Komise shrnula argumenty pro a proti zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, ale nedospěla k jednoznačné odpovědi na otázku, zda tyto důvody jednoznačně odůvodňují potřebu zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. Shoda podle ní panovala v názoru, že v činnosti právnických osob se vyskytují závažná protiprávní jednání s negativními společenskými důsledky, která je žádoucí sankcionovat. Sporné zůstává však to, zda k postihu těchto negativních jednání jsou dostatečné mimotrestní, tedy především administrativně právní nástroje, nebo zda je zapotřebí zavést trestněprávní odpovědnost a trestněprávní sankce. Pro obě alternativy, soudí komise, tj. pro zavedení trestní odpovědnosti i proti jejímu zavedení, hovoří stejně pádné argumenty.

Při případném zavedení trestní odpovědnosti právnických osob by se tato měla vztahovat pouze na některé druhy právnických osob, a to na právnické osoby, které mají povahu korporací. Výslovně vyňat by měl být stát a jednotky územní samosprávy. Z hlediska rozsahu trestní odpovědnosti právnických osob komise doporučila spíše taxativní výčet trestných činů, kterých by se právnické osoby mohly dopustit. Komise navrhla také paralelní trestní odpovědnost právnické a fyzické osoby za týž skutek. Dále doporučila i pro trestní odpovědnost právnických osob zachovat princip zavinění. Za poměrně obtížný problém komise považovala nalezení přesné

definice subjektů, jejichž jednání může založit trestní odpovědnost právnických osob.¹⁰²

Ve finále však komise dospěla ke dvěma protichůdným návrhům řešení. První možností je pokusit se zavést model (pravé) trestní odpovědnosti právnických osob. Druhou je pak cesta zdokonalení dosavadní úpravy správního trestání, čímž dle komise může být dosaženo rovnocenného kriminálněpolitického cíle jako v případě první z možností.

Profesor Musil již v roce 2000 doporučoval zakotvení pravé trestní odpovědnosti právnických osob s tím, že tato odpovědnost by měla být dána pouze za taxativně vyjmenované činy, a to spíše v nevelkém rozsahu, což by mělo zabránit přetížení justičního systému novými úkoly nad únosnou míru. Dále by dle Musila měl být maximálně zúžen okruh osob, jejichž jednání by zakládalo trestní odpovědnost právnické osoby, a to prakticky pouze na řídící pracovníky organizace. Stejně tak se vyslovil i pro vytvoření poměrně široké palety sankcí včetně likvidace právnické osoby. Odpovědnými by mohly být zásadně veškeré právnické osoby mající povahu sdružení osob bez ohledu na to, zda mají soukromoprávní nebo veřejnoprávní charakter, ovšem s výslovným vymezením státu a jeho organizačních jednotek. Měla by být připuštěna paralelní trestní odpovědnost právnických a fyzických osob odvozená z téhož skutkového základu. Všechny podmínky trestní odpovědnosti právnických osob by však měly být trestním zákonem stanoveny samostatně, to znamená separátně a paralelně vedle vymezení podmínek trestní odpovědnosti fyzických osob. Ovšem tam, kde je to možné, by bylo vhodné, aby podmínky individuální trestní odpovědnosti a trestní odpovědnosti právnických osob byly formulovány shodně.¹⁰³

V roce 2001 se Legislativní rada vlády České republiky přiklonila k zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, čehož výsledkem bylo vypracování vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který byl dne 21. 7. 2004 předložen Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. Tento byl však již dne 2. 11. 2004 v prvním čtení zamítnut. Kupř. Vlasta Parkanová svůj postoj k tomuto návrhu shrnula tak, že dle ní by takový zákon mohl

¹⁰² Musil, J., Prášková H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, *Trestní právo 2001*, č. 3, s. 6 – 17.

¹⁰³ Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?, *Trestní právo 2000*, č. 7 - 8, s. 9.

být dalším hřebíkem do rakve podnikatelského prostředí v této zemi. Jiná autorka jej zase přirovnala ke „kladivu na podnikatele.“ Za zmínku stojí i úvaha, proč trestní odpovědnost právnických osob nebyla zapracována přímo do trestního zákoníku, přestože se na jeho rekonstrukci pracovalo ve stejné době jako na návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. „Zřejmě jedním z důvodů, proč trestní odpovědnost právnických osob nebyla zapracována do předloženého návrhu trestního zákoníku, byla obava, aby v případě nesouhlasu poslanců s trestní odpovědností právnických osob nebyl zamítnut celý dlouho připravovaný trestní zákoník.“¹⁰⁴

V nové verzi rekonstruovaného trestního zákoníku není o trestní odpovědnosti právnických osob ani zmínka a dle důvodové zprávy k tomuto návrhu se na základě dohody ministrů spravedlnosti a vnitra úprava odpovědnosti právnických osob, včetně účinných, přiměřených a odstrašujících sankcí, upraví v návrhu správního trestání, který připravuje Ministerstvo vnitra. V mezinárodních dokumentech se požaduje odpovědnost právnických osob za jejich deliktní jednání, avšak není bezpodmínečně požadována trestní odpovědnost, proto také v některých státech Evropské unie (např. Německo) není zavedena trestní odpovědnost, ani se s jejím zavedením v budoucnu nepočítá. V rámci správního trestání bude zajištěno i naplnění katalogu doporučovaných sankcí pro právnické osoby, jako např. zbavení nároku na veřejné dávky a subvence, peněžité pokuty, dočasné, či trvalé vyloučení z komerčních aktivit, dohled, likvidace právnické osoby apod.¹⁰⁵

Ačkoli je současné zákonodárcovo stanovisko k zavedení právě trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu zamítavé, myslím, že si navrhovaná osnova vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim bezesporu pozornost zaslouží.

12.2. Návrh zákona

Navrhovaná právní úprava vycházela mj. i z doporučení obsažených ve Druhém protokolu ze dne 19. června 1997 k Úmluvě o ochraně finančních zájmů ES a ze společné akce o korupci v soukromém sektoru, který ukládá přijetí opatření, aby právnické osoby bylo možno činit odpovědnými za aktivní korupci a aby sankce jim

¹⁰⁴ Karabec, Z. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob – otevřený problém. Trestní právo, 2007, číslo 4, strana 5 – 6.

¹⁰⁵ Důvodová zpráva k novému trestnímu zákoníku.

ukládáné zahrnovaly mimo jiné i trestněprávní pokuty. Tyto dokumenty Evropské unie se staly pro Českou republiku závaznými s tím, že odpovídající úprava bude provedena v souvislosti s přijetím nové kodifikace trestního zákona, u níž bylo počítáno i se zavedením trestní odpovědnosti právnických osob.

Navrhovaný zákon o trestní odpovědnosti právnických osob neměl být zcela samostatným zákonem, ale měl navazovat na předpisy trestního práva hmotného (trestní zákon) a procesního (trestní řád). Ve vztahu k těmto předpisům se jedná o „lex specialis“, neboť ustanovení trestního zákona a trestního řádu se použijí jen tehdy, nemá-li zákon o trestní odpovědnosti právnických osob zvláštní úpravu a není-li to z povahy věci, zejména s přihlédnutím k charakteru právnických osob, vyloučeno.

Návrh zákona se nevztahuje na trestní odpovědnost podnikatelů - fyzických osob, kde postačí uplatňování trestní odpovědnosti fyzických osob podle trestního zákoníku, včetně sankcí tam stanovených.

12.2.1. Které právnické osoby mají být trestně odpovědné?

Návrh zákona pojem právnické osoby výslovně nedefinuje, ale přenechává jeho vymezení normám občansko a obchodně právním, a proto se vztahuje na všechny právnické osoby bez ohledu na způsob jejich vzniku, pokud nejsou výslovně z jeho působnosti vyňaty. Nepředpokládá se tedy trestní odpovědnost kolektivních subjektů, které nemají právní subjektivitu - tzv. faktických sdružení osob nebo společenství ve fázi formování (jako je např. v Nizozemí), neboť by to vytvářelo interpretační potíže a nebylo by to účinné. I rozsah právnických osob byl v návrhu omezen pouze na ty právnické osoby, které mají povahu korporací, tedy disponují personálním substrátem (sdružení fyzických nebo právnických osob), ať již soukromého či veřejného práva. Trestní odpovědnost a s tím spojený postih by měl být uplatňován i vůči právnickým osobám v likvidaci, čímž by byla eliminována často namítaná možnost úniku právnických osob před postihem vlastní likvidací.

Výslovně by však měla být vyňata Česká republika jako stát, neboť je pochybné, že by stát mající monopol trestat prostřednictvím svých orgánů trestal sám sebe. Návrh zákona nepředpokládal, že by trestný čin, který spáchal některý z představitelů státu, i když to bude jeho jménem, mohl vycházet z jeho zvláštních vnitřních zájmů. Má se za to, že trestné činy, kterých se dopustí představitelé státu,

jsou výlučně jejich osobními činy. Rovněž trestní odpovědnost cizích států, byť to není výslovně v návrhu zákona stanoveno, se nepředpokládá, neboť princip suverenity státu tento postup neumožňuje. Takové případy jsou řešeny v intencích mezinárodního práva. Obdobně jsou z pravomoci orgánů činných v trestním řízení vyňaty také Česká národní banka a jednotky územní samosprávy, což je v zahraničních úpravách obvyklé, s odkazem na to, že vykonávají některé státní funkce a na to, že by při opačném principu byla ohrožena jejich autonomie. Naopak výslovně není vyloučena trestní odpovědnost právnických osob, na jejichž činnosti se Česká republika nebo územní samosprávné celky účastní, anebo které s majetkem České republiky a územních samosprávných celků hospodaří, popřípadě jej spravují.

Dle Krále, jenž ve svém článku vysvětloval principy návrhu právní úpravy v otázce, které právnické osoby mají podléhat případné trestní odpovědnosti, by odpovědnosti měly podléhat obecně ty právnické osoby, které mají tzv. personální substrát, tj. mají povahu korporací. O vynětí státu z možnosti trestního postihu nebylo příliš sporu, ale u jednotek územní samosprávy nevládla zcela shoda, protože zazněly i takové názory, podpořené dosavadními poznatky z praxe, že „někteří z těch, kteří stáli v čele územně samosprávných jednotek, jednali typickým způsobem, který má mít za následek nejen jejich individuální odpovědnost, ale profit měla i územní jednotka samosprávy a bez možnosti jejího postihu se jí vlastně vyplatí obětovat někoho z těch, kteří stojí v jejím čele.“¹⁰⁶

12.2.2. Rozsah kriminalizace

Další otázkou, kterou bylo nutno navrhovatelí zákona zodpovědět, byl rozsah kriminalizace právnických osob. Při jeho stanovení přichází v úvahu několik variant řešení:

- Odpovědnost právnických osob za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákona, resp. za všechny soudně trestné delikty (v návaznosti na rekodifikaci trestního zákoníku se trestnými činy rozumí zločiny a přečiny). Tato varianta může být modifikována omezením, že právnické

¹⁰⁶ Král, V.: K trestní odpovědnosti právnických osob – východiska, obsah a systematika zákonné právní úpravy. Trestněprávní revue 2002, č. 8, s. 222.

osoby odpovídají za všechny trestné činy, u kterých to připouští jejich povaha.

- Odpovědnost právnických osob jen za vypočtené trestné činy, jejichž katalog bude (taxativně nebo demonstrativně) uveden v trestním zákoně.
- Odpovědnost právnických osob jen za taxativně vypočtené trestné činy, ale pouze takové, u kterých potřeba jejich trestního postihu, pokud byly spáchány právnickou osobou, vyplývá z mezinárodních doporučení či závazků.¹⁰⁷ Takových trestných činů by bylo asi 75.

V kontinentální právní úpravě se setkáváme jak s koncepcí obecné trestní odpovědnosti za všechny soudně trestné delikty, tak s řešením odpovědnosti za vypočtené trestné činy. Nelze však jednoznačně říci, která z variant je jediná správná, protože každá z nich má své přednosti a zároveň i nevýhody. Zřejmou výhodou koncepce, při které by právnická osoba odpovídala za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákona pokud by to nebylo vyloučeno z povahy konkrétního trestného činu (například u trestného činu dvojího manželství či znásilnění), je především fakt, že trestněprávní ochrana by tak byla ucelená a shodná s trestní odpovědností fyzických osob. Další výhodou tohoto řešení by byla jeho jednoduchost, když při budoucích změnách právní úpravy by nebylo třeba měnit ustanovení § 4 tohoto zákona. Nevýhodou však naproti tomu je skutečnost, že orgány činné v trestním řízení by musely v každém jednotlivém případě zvažovat, zda je trestní odpovědnost právnické osoby s přihlédnutím k povaze spáchaného trestného činu možná, což by zejména na počátku aplikace trestní odpovědnosti právnických osob jistě přinášelo značné problémy. Takové řešení by tak bylo v rozporu se zásadou *nullum crimen sine lege certa*. Naproti tomu stanovit odpovědnost právnických osob pouze výčtem trestných činů by bylo z legislativně-technického hlediska méně výhodné pro větší nepřehlednost a komplikovanost, ale takový taxativní výčet by přispěl k vyšší právní jistotě.

Předkladatelé návrhu zákona se vydali (obdobně jako např. finský zákonodárce) právě cestou taxativního výčtu všech zločinů nebo přečinů, u nichž přichází trestní odpovědnost právnických osob v úvahu, což učinili v § 4 navrhovaného zákona.

¹⁰⁷ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 47 – 48.

Celkem se jednalo o 154 zločinů a přečinů. Původně však byla velmi vážně zvažována i varianta, podle které by zákon o trestní odpovědnosti právnických osob nevymezoval konkrétní delikty. Zastánci této koncepce byli kupř. Král či Vantuch. Ten se domníval, že možné problémy s aplikací trestní odpovědnosti právnických osob by bylo možné řešit judikaturou. Fakt, že orgány činné v trestním řízení by musely v každém jednotlivém případě zvažovat, zda u konkrétního trestného činu, u něhož by přicházela v úvahu trestní odpovědnost právnické osoby, je s přihlédnutím k povaze takového trestného činu možná, by nemělo být důvodem pro odmítnutí této varianty. Vantuch se po předložení návrhu zákona pozastavoval nad disproporcí mezi nakonec upřednostněnou variantou s velmi obsáhlým výčtem trestných činů a zněním důvodové zprávy k návrhu zákona. Poukazoval na skutečnost, že v důvodové zprávě se na str. 4 uvádí, že trestní odpovědnost právnických osob umožní účinnější postih některých závažných jednání výslovně uvedených ve zvláštní části trestního zákona (např. činů vážně poškozujících životní prostředí, jednání spojených s organizovaným zločinem apod.). V rozporu s tím však návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob umožňoval trestní odpovědnost právnických osob jak za zločiny, tak za přečiny, za něž podle návrhu nového trestního zákona hrozil trest odnětí svobody do tří let. To, dle Vantucha, dokladuje koncepční nejasnost přístupu autorů návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Má-li zákon umožnit účinnější postih některých závažných jednání výslovně uvedených ve zvláštní části trestního zákona, potom je otázkou, proč se počítá s postihem právnických osob také pro přečiny, které lze sotva označovat za závažná jednání spojená s organizovaným zločinem.¹⁰⁸

Navrhovaná právní úprava byla odbornou veřejností kritizována zejména právě pro svůj velmi široký rozsah taxativně stanovených trestných činů, který šel dalece nad rámec mezinárodních dokumentů. Jestliže se nakonec někdy v budoucnu zákonodárce rozhodne zakotvit pravou trestní odpovědnost právnických osob do českého právního řádu, pak bude vhodné (alespoň v začátku) vydat se opět cestou taxativního výčtu deliktů, což lépe odpovídá zásadě *nullum crimen sine lege certa*, ale jejich výběr by měl být omezen jen na trestné činy, o nichž hovoří mezinárodní dokumenty.

¹⁰⁸ Vantuch, P.: K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Trestní právo 2003*, č. 10.

V souvislosti s rozsahem kriminalizace právnických osob se dále nabízí otázka, zda by právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob měla případně obsahovat i některé zvláštní skutkové podstaty trestných činů nad rámec obecné právní úpravy. Král k této otázce uvádí, že takovou možnost vyloučit nelze, spíše se ale může jednat o modifikaci některých skutkových podstat trestných činů zakotvených v trestním zákoně, upravených tak, aby byl jasnější výklad ve vztahu k právnickým osobám a jejich odpovědnosti.¹⁰⁹

12.2.3. Vztah mezi trestněprávní odpovědností právnických osob a individuální trestněprávní odpovědností osob fyzických

Tento vztah může zahrnout tři základní situace:

- Především může být odpovědnost založena na ztotožnění právnické osoby a fyzické osoby. O takový případ se jedná, když pachatel trestného činu při jeho spáchání působil v rozhodovacích orgánech právnické osoby nebo když osoba, jež byla členem takového rozhodovacího orgánu, dovolila spáchání trestného činu. Tato odpovědnost se pojmově neliší od běžné trestněprávní odpovědnosti. V takovém případě se vedení společnosti samo přímo účastní spáchání trestného činu.
- Druhý model propojení mezi právnickou osobou a fyzickou osobou, jež spáchala trestný čin, je analogický s konstrukcí odpovědnosti příkazce známou z občanského práva. V tomto případě odpovědnost vyplývá z toho, že právnická osoba nedohlížela nebo nedostatečně dohlížela na činnost fyzických osob odehrávající se v okruhu působnosti právnické osoby. Předpokladem pro odpovědnost je v takovém případě to, že v činnosti právnické osoby nebyla dodržena péče a opatrnost žádoucí z hlediska zabránění trestnému činu. V těchto situacích (individuální) pachatel trestného činu je ve službách právnické osoby, a to v pracovním nebo služebním poměru nebo jedná na základě pověření obdrženého od zástupce právnické osoby. Samozřejmě je možné i přímé pověření provést trestný čin ze strany právnické osoby.

¹⁰⁹ Král, V.: K trestní odpovědnosti právnických osob – východiska, obsah a systematika zákonné právní úpravy. Trestněprávní revue 2002, č. 8, s. 223.

- Třetí možností propojení mezi právnickou osobou a pachatelem trestného činu je anonymní vina. O tu se jedná tehdy, když je možno s jistotou prokázat, že znaky trestného činu byly naplněny v činnosti určité právnické osoby a pachatelem je zřejmě některá osoba patřící do jejího vedení nebo jednající v jejích službách, přičemž však pachatele nelze individualizovat.¹¹⁰

Zamítnutá osnova zákona nabízela řešení zaviněného deliktního jednání právnické osoby podle principu tzv. **příčitatelnosti**. Osnova dle důvodové zprávy k ní vychází ze skutečnosti, že právnické osoby jsou subjekty práva odlišné od fyzických osob, jsou uměle právem vytvořeny a nadány způsobilostí k právům a povinnostem, způsobilostí k právním a protiprávním úkonům a odpovědností v právních vztazích. Vzhledem k tomu, že vznik a existence právnických osob představují určitou právní konstrukci, musí být právem zkonstruován i způsob jednání právnických osob jako subjektů práva navenek, poněvadž právnická osoba jako celek nemá vlastní vůli, nemůže tedy podle ní jednat a navenek ji projevovat. Proto náš právní řád stanoví, že vlastní jednání právnické osoby představují ty projevy vůle, které jménem právnické osoby činí její určité orgány nebo zástupci jako fyzické osoby a právní následky spojené s těmito projevy vůle (ať již v podobě právních úkonů, nebo protiprávních úkonů) se přičítají přímo právnické osobě jako subjektu práva.

Formální podmínka trestní odpovědnosti byla stanovena v ustanovení § 5 definujícím podstatu jednání právnické osoby (tedy způsob spáchání trestného činu):

„(1) Trestným činem spáchaným právnickou osobou je čin spáchaný jejím jménem, v jejím zájmu nebo na úkor či v zájmu jiného, pokud naplňuje znaky některého z trestných činů uvedených v § 4, jednal-li tak

a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu,

b) ten, kdo je oprávněn činit jménem právnické osoby nebo v jejím zastoupení právní úkony,

c) ten, kdo v rámci této právnické osoby vykonává řídicí či kontrolní činnost, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku, zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo

d) zaměstnanec při plnění pracovních úkolů.

¹¹⁰ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 54 – 55.

(2) *Trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v odstavci 1.*

(3) *Ustanovení odstavce 1 se užije i tehdy,*

a) jestliže právnická osoba platně nevznikla,

b) je-li právní úkon, který měl založit oprávnění k jednání za právnickou osobu, oprávnění k zastupování nebo příkazní poměr, neúčinný, nebo

c) není-li jednající fyzická osoba za takový nebo jiný trestný čin trestně odpovědná.

(4) *Trestným činem se rozumí i pokus trestného činu nebo příprava k trestnému činu, nestanoví-li trestní zákon jinak.“*

V § 6 nazvaném „Přičitatelnost trestného činu právnické osobě“ je pak obsaženo ustanovení představující základ trestní odpovědnosti právnických osob. Jde o ustanovení, které je **odlišné od** ustanovení o **zavinění fyzické osoby** v trestním právu. Bylo použito úpravy, která nabízí určité spojení fyzické a právnické osoby s trestným činem tak, jak je uvedeno v tomto ustanovení, neboť je zřejmé, že v činnosti každé právnické osoby hraje významnou roli lidský faktor:

„Právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu uvedeného v § 4 tohoto zákona, jestliže

*a) trestný čin byl spáchán na základě protiprávního **rozhodnutí**, schválení nebo úkolu jejích orgánů nebo osob uvedených v § 5 odst. 1 písm. a), b) nebo c), nebo*

*b) trestný čin byl spáchán proto, že její orgány nebo osoby uvedené v § 5 odst. 1 písm. a), b) nebo c) **neprovedly taková opatření**, která měly vykonat podle zákona nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména nevykonaly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.“*

Zákon tedy sice předpokládá určité materiální důvody odpovědnosti právnické osoby za spáchané trestné činy, ale jsou tvořeny dvěma způsoby, a podmíněny objektivním následkem a určitým projevem právnické osoby navenek. Současně bylo přihlédnuto k tomu, že i vnitřní kontrolní činnost je třeba považovat za součást činnosti, v níž může být shledána odpovědnost právnické osoby za trestný čin. Jako materiální podmínka je pak požadována protiprávnost.

Takto konstruovanou odpovědnost nelze spojovat s pojmem viny, přesto však není možné tvrdit, že jde o odpovědnost zcela objektivní (v podstatě jde o obdobnou odpovědnost za kvazidelikt, jaká je konstruována v § 337 návrhu trestního zákoníku o trestném činu opilství nebo v § 201a platného trestního zákona o témže trestném činu). Je požadována jednak souvislost s páčáním trestného činu a jednak je přihlédnuto i k povaze právnické osoby, jejíž zájmy mohou být jiné než zájmy jednotlivce. Důvody pro stanovení odpovědnosti právnické osoby založené na přičitatelnosti je třeba vykládat jako alternativní, což znamená, že k odpovědnosti stačí zjištění existence jedné z forem odpovědnosti.¹¹¹

Z hlediska základních forem jednání (konání a opomenutí) se v případě právnických osob nečiní rozdíl mezi omisí pravou a nepravou, jako je tomu u osob fyzických. Na právnické osoby lze dle navrhovatelů oprávněně klást vyšší nároky ohledně povahy porušených (nesplněných) právních povinností, tedy v případě právnických osob není nutné rozlišovat porušení či nesplnění obecných a speciálních právních povinností, neboť pro právnickou osobu v podstatě vždy půjde o povinnost speciální, jejíž nesplnění při naplnění všech dalších znaků konkrétního ve zvláštní části trestního zákona uvedeného trestného činu zatíží právnickou osobu jako pachatele trestného činu.

Právnická osoba odpovídá za trestný čin jen tehdy, jestliže zaviněně neučinila nezbytná opatření k odvrácení nebo odstranění následků uvedených u jednotlivých trestných činů ve zvláštní části trestního zákona anebo takové následky zaviněně způsobila. V rámci navrhované úpravy byla řešena tedy i subjektivní stránka z hlediska jejího rozsahu tak, že by měla zahrnovat možnost právnické osoby při

¹¹¹ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Tisk. 745 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva.

zachování řádné péče následek odvrátit nebo odstranit, anebo pokrývat skutečnost, že právnická osoba následek zaviněně způsobila.¹¹²

Vůči předložené koncepci přičitatelnosti zazněly velmi kritické názory, že z takto koncipované trestní odpovědnosti by se fakticky nedalo vyvinít, protože trestní odpovědnost by šla právnické osobě přičíst i tehdy, pokud neprováděla potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců, a nebránilo by jí dokonce, ani nepodařilo-li by se zjistit, která konkrétní osoba jednala nepovoleným způsobem. Výsledkem by byla faktická objektivní odpovědnost, tedy odpovědnost bez zřetele na zavinění - tedy ne pouze rozhodování statutárního orgánu, ale též rozhodování **zaměstnance** by mohlo být přičteno právnické osobě a právnická osoba by mohla být postižena zánikem, propadnutím majetku. Takto široký výčet je však velmi nebezpečný a vede k obavám, zda by to nebylo v praxi zneužíváno. Například hospodářská konkurence by mohla využívat tento zákon k nekalému boji. Nebylo by obtížné nasadit někam nějakého zaměstnance, který by provedl konkrétní úkon vedoucí k trestnímu stíhání právnické osoby. Výsledkem by pak byla faktická objektivní odpovědnost, odpovědnost, ze které není úniku.

Otázkou zavinění právnických osob, byť v souvislosti se správními delikty právnických osob, se v české literatuře zabývala Prášková. Její závěry však mohou být užity i při posuzování zavinění v právu trestním. Prášková dospěla po zvážení všech kladů i záporů v úvahu přicházejících variant, že jako nejvhodnější by bylo konstruovat odpovědnost právnických osob (a fyzických osob provozujících určité kvalifikované činnosti) za porušení nebo nesplnění právních povinností jako odpovědnost objektivní s možností liberace. Konstrukce objektivní odpovědnosti s liberačními důvody totiž odstraňuje obtíže spojené se složitým a nákladným zjišťováním a prokazováním zavinění konkrétních fyzických osob a zároveň umožňuje vzít v úvahu okolnosti protiprávního jednání právnické osoby, kterým nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat za podmínek konkrétního případu, příp. přihlédnout k dalším okolnostem. Tím je sníženo nebezpečí

¹¹² Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Tisk. 745 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva.

nepřiměřeně tvrdého postihu právnické osoby a nespravedlivého potrestání.¹¹³ Podrobnější seznámení s argumenty pro aplikaci této konstrukce již zaznělo výše.

Trestní stíhání fyzické osoby a trestní stíhání právnické osoby pro týž skutkový základ se dle navrhované osnovy nevylučuje. V návrhu tak bylo počítáno se **souběžnou** trestní odpovědností právnické osoby a osoby fyzické, resp. s případnou samostatnou odpovědností kterékoli z nich. Navrhovatelé se tak nevydali obdobnou cestou jako třeba maďarský zákonodárce, který zakotvil akcesorickou povahu řízení proti právnické osobě, jež nemůže probíhat samostatně proti právnické osobě, ale může být zahájeno pouze v případě řízení proti fyzické osobě. Nevydali se ani cestou zákonodárce polského, kdy polská právní úprava umožňuje shledat právnickou osobu odpovědnou jen v případě, že fyzická osoba byla dokonce pravomocně odsouzena za tento trestný čin (případně řízení bylo podmíněně zastaveno či zastaveno z důvodů vylučujících trestnost fyzické osoby jako pachatele). Čímž ovšem zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob pozbývá do značné míry smyslu, neboť jedním z důvodů „pro“ byla potřeba postihnout alespoň subjekt, v jehož prospěch byl delikt spáchán, jestliže se nepodaří zjistit konkrétního pachatele, fyzickou osobu. Lze proto konstatovat, že zvolená cesta souběžné trestní odpovědnosti se jeví jako celkově vhodnější. Pro tento závěr hovoří i fakt, že obě výše zmíněné zahraniční právní úpravy byly podrobeny oprávněné kritice ze strany GRECO.

Na otázku, zda případně nekoliduje s principem tzv. zákazu ne bis in idem, si lze také odpovědět záporně. Tento princip totiž chápeme jako zákaz dvojího postihu stejného pachatele za týž skutek. V případě souběžné trestní odpovědnosti právnické a fyzické osoby však nejde o stejné subjekty trestní odpovědnosti. Z tohoto důvodu k porušení principu ne bis in idem nedochází. Respektive nedochází k tomu v rovině právní. Fakticky však může nastat situace, a nemusí být až tak ojedinělá, kdy právnická osoba, společnost s ručením omezeným, je „tvořena“ jediným společníkem, který je i statutárním orgánem, jednatelem. V takovém případě může dojít k postihu fyzické osoby za trestný čin dle individuální odpovědnosti za zavinění a souběžně může na tuto osobu dopadnout nepříznivý následek sankce uložené právnické osobě, jestliže bude dána též odpovědnost právnické osoby.

¹¹³ Prášková, H.: Správní delikty právnických osob, AUC – Iuridica 1992, č. 4–5, s. 88–89.

12.2.4. Změna právnické osoby a účinná lítost

Velmi problematickou součástí trestní odpovědnosti právnických osob ve všech zahraničních úpravách, které byly při zpracování návrhu posouzeny, je otázka změny právnické osoby z hlediska trestní odpovědnosti. Proto po vzoru slovinské úpravy bylo převzato ustanovení o právním nástupnictví právnické osoby a současně bylo přihlédnuto k tomu, že změna právnické osoby je vázána na specifické procesní postupy občanského nebo obchodního práva. Trestní odpovědnost právnické osoby přechází na právního nástupce této osoby jen tehdy, když právní nástupce nejpozději v okamžiku vzniku právního nástupnictví věděl nebo vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům mohl vědět, že se právnická osoba před vznikem právního nástupnictví dopustila trestného činu. Trestní odpovědnost právnické osoby prohlášením konkurzu, vstupem do likvidace nebo zavedením nucené správy nezaniká. Přešla-li trestní odpovědnost na více právních nástupců právnické osoby, přihlédne soud při rozhodování o druhu a výměře trestu nebo ochranného opatření též k tomu, v jakém rozsahu na každého z nich přešly výnosy, užítky a jiné výhody ze spáchaného trestného činu, případně i v jakém rozsahu kterýkoliv z nich pokračuje v činnosti, jež byla předmětem spáchaného trestného činu.

Ustanovení o účinné lítosti předpokládá specifické podmínky zániku, které jsou přízpusobeny povaze právnické osoby, zejména pokud jde o činnost kontrolních orgánů právnické osoby. Upřednostňuje se reparativní a restituční aktivita právnické osoby před trestní odpovědností, a proto je účinná lítost vymezena v širším rozsahu než u fyzických osob.

12.2.5. Sankcionování právnických osob

Zavádět trestní odpovědnost právnických osob by nemělo smysl, pokud bychom neočekávali zvýšení efektivity ukládaných sankcí. Někteří autoři zastávají názor, že přesnější je hovořit o sankcionování právnických osob než o jejich trestání, protože dle jejich názoru lze potrestat pouze fyzickou osobu, a sankce ukládané právnickým osobám pojímají nikoli jako tresty, ale jako sankce svého druhu. Toto odlišování má svůj původ především v odlišném účelu sankcionování fyzických a právnických osob. Účelem trestu dle soudobého trestního zákona (a tedy pouze ve vztahu k osobám fyzickým) je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému

v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím výchovně působit i na ostatní členy společnosti. Ovšem takto vymezený účel trestu lze na právnické osoby vztáhnout jen částečně. U sankcionování právnických osob se do popředí dostává především jeho preventivní účinek a naopak resocializační funkce je výrazně potlačena. Cílem odpovědnosti právnických osob podle veřejného práva by mělo být předcházet protiprávnímu jednání tím, že budou právnické osoby pod hrozbou sankce motivovány k přijetí vhodných vnitřních regulačních procesů, které zajistí účinný dohled vedení nad jednáním zaměstnanců. Náklady právnické osoby spojené s porušením práva by měly být vyšší, než jsou náklady spojené s jeho dodržováním.¹¹⁴

Zvláštností sankcionování právnických osob je i to, že případná sankce vždy dopadne na jednotlivé fyzické osoby, z nichž se právnická osoba „skládá“. Podobný efekt však má, jak bylo řečeno již výše, alespoň v ekonomické rovině i ukládání pokut v rámci správního trestání.

Specifický charakter sankcionování právnických osob se nepochybně musí promítnout i do katalogu v úvahu přicházejících sankcí. Jestliže bychom se při zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob vydali cestou některých zahraničních právních úprav, kdy jako příklad lze uvést Nizozemí, Dánsko, Finsko, Rakousko či Švýcarsko, které „vystačí“ s jedinou univerzální sankcí, jíž je samozřejmě peněžitá sankce či pokuta, nepochybně bychom se dostali do střetu s odpůrci zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, kteří by - a nutno podotknout, že nikoli nesprávně - argumentovali tím, že tuto sankci znají i naše administrativně právní předpisy, čímž by se sankcionování právnických osob instrumenty trestního práva stalo do značné míry nadbytečným.

Jsem přesvědčen, že jedním ze základních principů jakéhokoli sankcionování by mělo být vystižení dostatečné individualizace spáchaného skutku a jeho pachatele, a to prostřednictvím druhu a výměry ukládaných sankcí. K naplnění tohoto principu je nepochybně vhodné užít po vzoru jiných zahraničních právních úprav (např. úpravy francouzské, maďarské, polské či slovinské) širší škálu v úvahu připadajících sankcí (a

¹¹⁴ Kavěna, M.: Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlament České republiky. Parlamentní institut. Studie č. 5. 270, 2007, s. 3.

jejich případných kombinací), jejichž pečlivě zváženým uložením by tak sankcionující orgán veřejné moci byl schopen lépe vystihnout individuální okolnosti spáchaného deliktu stejně jako jeho pachatele. Pokud dále připustíme, že jednání právnické osoby sleduje i jiné než ekonomické cíle, pak možnost uložení pouze majetkové sankce nemusí vést ke splnění účelu sankcionování právnických osob. Proto by právní úprava sankcionování měla umožnit i postižení jiných práv a svobod.¹¹⁵

Touto cestou se vydali i předkladatelé zamítnuté osnovy zákona, která dělila sankce ukládané právnickým osobám (v souladu s trestním zákoníkem) na tresty a ochranná opatření - lze tedy hovořit o dualismu trestních sankcí. Ačkoli je mnohdy kritizováno používání pojmu „trest“ v případě sankcí ukládaných právnickým osobám, rozumím důvodům, které navrhovatele k použití této terminologie vedly. Trestní zákon (ať platný či rekodifikovaný) stejně jako teorie práva dělí trestněprávní sankce na tresty a ochranná opatření. Důvodem tohoto dělení je fakt, že každá z obou skupin trestněprávních sankcí má svá specifika a sleduje odlišné cíle. Aby mohl být zachován význam pojmu trestněprávní sankce i jeho podmnožiny pojmu ochranné opatření, bylo by třeba při neochotě použít slovo trest v rámci sankcionování korporací nalézt jiné významově podobné slovo, které by tuto terminologickou mezeru zaplnilo. Mám však obavu, že český jazyk již nedisponuje žádným přiléhavým termínem, jímž by bylo možno plnohodnotně nahradit pojem trest v případě trestněprávních sankcí ukládaných právnickým osobám, které nejsou ochrannými opatřeními.

Nejzávažnějším trestem měl být trest zrušení právnické osoby. Další skupinu tvořily tresty majetkové, kterými jsou propadnutí majetku, peněžitý trest a propadnutí věci. Dále návrh zákona upravoval tresty zakazující nebo omezující činnost, jimiž jsou zákaz činnosti, zákaz účasti ve veřejné soutěži a zákaz nebo omezení přijímat veřejné dotace nebo subvence. Samostatně byl pak upraven trest zveřejnění rozsudku ve sdělovacích prostředcích. Dále návrh zákona upravil ochranné opatření, kterým mělo být zabránění věci. V té souvislosti je vhodné připomenout, že i za současného právního stavu lze v trestním řízení právnické osobě uložit ochranné opatření zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty podle § 73 odst. 1 písm. c), d) tr. zák., jako de lege lata vůbec jedinou pro právnické osoby v úvahu přicházející trestněprávní sankci.

¹¹⁵ Vaníček, D.: Trestní sankce ukládané právnickým osobám, Trestní právo 2006, č. 10, s. 14.

Odborná veřejnost kvituje s povděkem navrženou podobu peněžitého trestu ve formě denních pokut, která tak navazuje na připravenou rekodifikaci trestního zákoníku, stejně jako zohlednění práv a zájmů poškozeného, neboť neuváženým uložením peněžitého trestu právnické osobě by se mohly odčerpat finanční prostředky potřebné k náhradě škody poškozenému. Zároveň však byla této úpravě peněžitého trestu vytýkána přílišná stručnost, pokud jde o kritéria pro ukládání jednotlivých denních pokut. Zásadním nedostatkem je také absence úpravy postupu, který by měl následovat po dobrovolném nezaplacení uloženého peněžitého trestu. Zakonodárce by se mohl inspirovat např. rakouskou úpravou, která mj. počítá i s přitěžujícími a polehčujícími okolnostmi při výměře peněžité pokuty a zná institut podmíněného prominutí peněžité pokuty respektive její části.

Zvláštní pozornost je taktéž vhodné věnovat zcela novému typu trestu – zveřejnění rozsudku ve veřejném sdělovacím prostředku. Jde o takový typ trestu, který je požadován v řadě mezinárodních dokumentů, přičemž jeho účelem je poskytnout veřejnosti informaci o tom, že se právnická osoba dopustila trestného činu. Takovýto postup bude přicházet v úvahu zejména tehdy, když činnost právnické osoby, která byla postižena v trestním řízení, byla nebezpečná z hlediska společenského nebo hospodářského. Nezanedbatelným rozměrem bude také posílení funkce generální prevence, neboť dobré jméno má v konkurenčním prostředí tržní ekonomiky značnou hodnotu, jak o tom již ostatně byla řeč výše.

Sankce zrušení právnické osoby jakožto trest nejpřísnější přichází dle návrhu zákona v úvahu zejména tam, kde se právnická osoba svou podstatou začlenila např. do organizovaného zločinu, a vytvořila jeden z významných článků organizace. Stejně jako v některých zahraničních úpravách by se takovýto nástroj měl i u nás používat pouze proti vysoce zločinným organizacím, které jsou pro společnost velmi nebezpečné. Některé právnické osoby, u nichž trestní odpovědnost připadá v úvahu, by však z tohoto trestu měly být vyloučeny. Bezsporně by se mělo jednat o právnické osoby veřejného práva. Lze totiž souhlasit s francouzským autorem Planquem, že likvidací takové právnické osoby by byl ohrožen veřejný zájem, který vedl k jejímu založení (například veřejné vysoké školy). O tom, že by veřejnoprávní korporace byla přímo založena za účelem páchaní kriminální činnosti není nutno hovořit. Planque dále

velmi přiléhavě argumentuje mnohdy povinným charakterem veřejnoprávních korporací. Nelze si představit, že obec by byla rozpuštěna a poté nahrazena jinou obcí, která by ve skutečnosti byla tvořena stále stejným personálním substrátem.¹¹⁶ K tomu je však třeba dodat, že v případě návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob byly jednotky územní samosprávy zcela vyňaty z pravomoci orgánů činných v trestním řízení.

Je však pravdou, že i samotná účelnost sankce zrušení právnické osoby, zvláště vůči velkým hospodářským subjektům, by mohla být otázkou. Odpověď na ní však dle mého soudu může přinést pouze aplikační praxe. Vzhledem k tomu, že se jedná o nejcitelnější sankci, již lze právnickou osobu postihnout, bylo by, jak již bylo glosováno výše, vhodné, aby byla ukládána nezávislým a nestranným soudem spíše než správním orgánem. A jako další pojistku před možným zneužitím takto silného právního instrumentu jsem schopen si představit právní úpravu, dle níž by uložení takto citelné sankce mohlo být samo o sobě ex lege dovolacím důvodem, aniž by bylo třeba vytýkat jakékoli vady rozhodnutí, kterým byla tato sankce uložena. Dovolání jako mimořádný opravný prostředek má centrální devolutivní účinek – rozhoduje o něm Nejvyšší soud České republiky. Tento nejvyšší justiční orgán v soustavě obecných soudů by pak byl garantem zákonného a spravedlivého rozhodnutí. Inspirací pro tuto myšlenku je samozřejmě určitá paralela, alespoň co se nejvyšší citelnosti sankcí týče, s ukládáním trestu odnětí svobody na doživotí u pachatelů fyzických osob.

Jestliže se tedy shodneme na vhodnosti širšího katalogu sankcí, z nichž některé by mohly být i velmi citelné jako např. zrušení právnické osoby, pak bychom dle mého soudu měli být zajedno i v upřednostnění soudní, tedy trestněprávní, formy jejich ukládání.

12.2.6. Procesní úprava

Podrobnější rozebrání procesně právní části návrhu zákona by dle mého soudu již přesáhlo tematický rámec této práce. Uvážíme-li však, že až v trestním řízení dochází k realizaci norem trestního práva hmotného, nelze procesní aspekt tématu zcela pominout. Proto si dovolím alespoň velmi stručně vyzdvihnout alespoň ty

¹¹⁶ Planque, J.-C.: La Détermination de la personne morale pénalement responsable. Paris: L'Harmattan, 2003, s. 121 – 123.

nejzajímavější prvky či instituty procesní části zamítnutého návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

Předkladatelé osnovy se pokusili vytvořit jakýsi „vedlejší trestní řád“ navazující na „vedlejší trestní zákon“ obsažený v prvních třech hlavách návrhu. Nestanoví-li zde obsažená procesní ustanovení jinak, mělo by být užito pro trestní řízení ve věcech právnických osob přiměřeně ustanovení trestního řádu.

Jednou ze zajímavostí návrhu, a ne zcela nepraktickou, je zakotvení společného řízení proti právnické i fyzické osobě, jestliže jejich trestné činy spolu souvisí. Jejich trestní odpovědnost je však v tomto řízení nutno posuzovat samostatně. Pokud pak mají být v průběhu takového společného řízení prováděny úkony trestního řízení ve vztahu k oběma těmto osobám, provádějí se zpravidla nejprve ve vztahu k osobě fyzické. O důvodech takového postupu však již důvodová zpráva k návrhu zákona nehovoří a pouze uvádí, že se nejedná o kogentní požadavek.

Právnická osoba, proti které bylo zahájeno trestní stíhání, musí oznámit neprodleně orgánům činným v trestním řízení, že budou prováděny úkony směřující k jejímu zrušení, zániku nebo přeměně, a to před provedením těchto úkonů, jinak jsou tyto úkony neplatné. Stejně tak právnická osoba, proti které bylo zahájeno trestní stíhání, nemůže být do doby jeho pravomocného skončení zrušena a nemůže dojít k její přeměně, ani k jejímu zániku, s výjimkou případů, kdy by důsledky takového opatření byly nepřiměřené povaze spáchaného trestného činu. V takovém případě trestní odpovědnost právnické osoby přechází na jejího právního nástupce. Je zřejmé, že tato ustanovení navazují na hmotně právní část návrhu zákona týkající se změn či zrušení právnické osoby z hlediska trestní odpovědnosti. Účelem je znemožnit právnické osobě uniknout trestní odpovědnosti tím, že zanikne nebo dojde k její změně. A jako přiměřené zajišťovací opatření bylo navrženo složení peněžní částky odpovídající výši předpokládaného peněžitého trestu nebo náhradní hodnotě za předpokládaný trest propadnutí věci nebo ochranné opatření zabrání věci ev. možnost poskytnout jinou podobnou záruku.

Návrh zákona také obsahoval speciální zajišťovací opatření, které by mělo umožnit již v přípravném řízení soudu na návrh státního zástupce a v řízení před soudem předsedovi senátu obviněné právnické osobě dočasně pozastavit výkon

jednoho nebo více předmětů činnosti nebo uložit omezení nakládání s majetkem této právnické osoby. To by však bylo možné jen v případě, že by existovala důvodná obava, že obviněná právnická osoba bude postupovat způsobem uvedeným v § 67 písm. c) trestního řádu, tedy že bude opakovat trestnou činnost, pro níž je stíhána, dokoná trestný čin, o který se pokusila, nebo vykoná trestný čin, který připravovala nebo kterým hrozila. Důvodová zpráva uvádí, že do určité míry se tímto ustanovením nahrazuje ustanovení trestního řádu o vazbě v případě osoby fyzické.

Navrhovatelé předpokládali, že si právnická osoba ke svému zastupování v rámci řízení vedeného proti ní zvolí na základě své svobodné vůle zástupce. Pokud by tak neučinila, o určení zástupce rozhodne z úřední povinnosti orgán činný v trestním řízení. Zástupce může být pouze jeden, a to výlučně fyzická osoba, která tak bude právnickou osobu v trestním řízení zastupovat v rozsahu práv a povinností obviněného, ovšem s tím, že zástupci nepřísluší právo zvolit právnické osobě obhájce.

A právě další ustanovení týkající se obhajoby právnické osoby si od některých autorů vysloužila důvodnou kritiku. Obviněná právnická osoba může mít, jak vyplynulo z výše uvedeného, vedle zástupce také svého obhájce, přičemž ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě nebudou v případě právnických osob aplikována. Oné kritice pak bylo podrobena především ustanovení, dle něhož obviněná právnická osoba nemůže mít stejného obhájce jako obviněná fyzická osoba ve společném řízení. Kupř. Vantuch¹¹⁷ k tomu uvádí, že přitom si lze dobře představit možnost, aby fyzická i právnická osoba měly stejného obhájce. Důvodová zpráva se však touto možností vůbec nezabývá. Dle Vantucha by to mohlo být v praxi velmi citlivé, zejména v případě, že právnickou osobu bude tvořit obviněný jako jediná osoba. Pokud tento obviněný bude chtít své zastoupení obhájcem, nenalezneme v zákoně ani v jeho důvodové zprávě zdůvodnění, proč by si měl zvolit jednoho obhájce jako fyzická osoba a druhého obhájce jako právnická osoba. Jeví se nelogické, aby si třeba jen z finančních důvodů zvolil obhájce pouze jako právnická, ne však jako fyzická osoba (nebo naopak). Je obtížné zodpovědět otázku, proč by zvolený obhájce fyzické osoby nemohl obhajovat i právnickou osobu, tvořenou právě jen touto fyzickou osobou.

¹¹⁷ Vantuch, P.: K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Trestní právo 2003, č. 10, str. 8.

Obhájce by byl vždy od svého klienta obeznámen se všemi aspekty své obhajoby jak fyzické osoby, tak i právnické osoby. S touto argumentací nelze než souhlasit.

V procesní části návrhu mě však zaujalo ještě jedno ustanovení. Dle něj může být právnické osobě uložena pořádková pokuta ve výši do 500.000,- Kč, a to za předpokladu, že zástupce této právnické osoby přes předchozí napomenutí ruší řízení nebo se k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu chová urážlivě, nebo pokud bez dostatečné omluvy neuposlechne příkazu nebo nevyhoví výzvě, které mu byly dány podle trestního řádu nebo podle navrhovaného zákona. Je nepochybné, že právnická osoba bude v rámci trestního řízení jednat svým zástupcem, jehož úkony budou mít pro právnickou osobu i předpokládané právní důsledky. Není sporu ani o účelnosti existence právních instrumentů sloužících k zajištění toho, aby se zástupce právnické osoby dostavoval k úkonům trestního řízení, u nichž je jeho účast požadována, či poskytoval orgánům činným v trestním řízení jinou potřebnou součinnost. Stejně tak je možno považovat za účelné, že splnění těchto povinností lze vymoci i s důsledky pro samotnou právnickou osobu (i dle platné právní úpravy je možné právnické osobě uložit pořádkovou pokutu ve výši až 50.000,- Kč – srov. rozh. č. 7/1997 Sb. rozh. tr.). Nejsem však přesvědčen o správnosti postupu, kdy k tíži právnické osoby půjde také hrubé či urážlivé chování fyzické osoby vůči orgánům činným v trestním řízení. V takovém případě je sice uložení pořádkové pokuty pro zajištění řádného chodu a vážnosti řízení zcela na místě, ovšem pouze vůči této konkrétní nevhodně se chovající fyzické osobě, neboť její jednání v této sféře již postrádá jakoukoli souvislost s právnickou osobou. Povinnost chovat se v souladu se zásadami slušného chování a zajistit tak důstojnost jednání má směřovat především vůči fyzickým osobám, ať již jednají jménem svým či jménem jiného - fyzické či právnické osoby.

13. Nejsme sami, kdo si láme hlavu, jak dále

Stejně jako Česká republika i Slovenská republika přešlapuje na místě v otázce právní úpravy deliktů odpovědnosti právnických osob, jež by splňovala veškerá kritéria vyplývající z mezinárodních závazků a doporučení.

První vládní návrh rekonstruovaného trestního zákona, který byl předložen Národní radě v únoru 2004, počítal s doplněním obecné části nového trestního zákoníku a současně navrhovaného nového trestního řádu o několik ustanovení, která by zakotvila pravou trestní odpovědnost právnických osob, a to za všechny trestné činy, pokud trestní zákon tuto odpovědnost výslovně nevyklučuje. Pachatelem může být jen fyzická osoba, pokud zákon nestanoví něco jiného – trestní odpovědnost právnické osoby je možná jen za přesně vymezených podmínek stanovených v trestním zákoně. Trestný čin je spáchaný právnickou osobou, když při její činnosti jednal v rozporu s obecně závazným právním předpisem její statutární orgán nebo jeho člen, člen kontrolního orgánu nebo jiná osoba za právnickou osobu oprávněná jednat.

Tato koncepce však nebyla realizována a přibližně dva roky od předložení tohoto návrhu byly Národní radě Slovenské republiky předloženy dva v podstatě obsahově totožné návrhy na zavedení trestní odpovědnosti právnických osob ve formě samostatného zákona. První variantu představoval poslanecký návrh, druhou pak vládní návrh, který podstatně zúžil rozsah kriminalizace právnických osob – jednalo se o 44 trestných činů odvozených z mezinárodních dokumentů závazných pro Slovenskou republiku. Ani jeden z těchto návrhů však neprošel legislativním procesem v Národní radě.

Nepřijatá vládní osnova samostatného slovenského zákona o trestní odpovědnosti právnických osob stanovila, že trestný čin (z výčtu uvedeného v § 4 zákona) je spáchaný právnickou osobou, když je spáchaný v její prospěch jejím statutárním orgánem nebo jeho členem, kontrolním orgánem nebo jeho členem nebo jinou osobou oprávněnou zastupovat právnickou osobu nebo za ni rozhodovat. Trestný čin je spáchaný právnickou osobou také tehdy, když některá z těchto osob nedostatečným dohledem či kontrolou, které byly její povinností, byť z nedbalosti, umožnila spáchat trestný čin osobou, která jednala v rámci oprávnění, které jí bylo

svěřeno právnickou osobou, nebo na spáchání trestného činu použila jinou právnickou či fyzickou osobu. S tím, že žádná z výše uvedených osob nejednala podvodně.

Pro slovenské trestní právo, které by v budoucnu zavedlo trestní odpovědnost právnických osob, doporučují Čečet a Segeš koncipovat zavinění právnické osoby tak, že trestný čin je spáchán právnickou osobou, jestliže jej spáchali v jejím jméně a pro její prospěch její orgány nebo zástupci, kteří jednali v rozporu s obecně závaznými předpisy nebo nedodrželi potřebnou míru opatrnosti.¹¹⁸

Velmi mne zaujalo ustanovení upravující zásady ukládání trestů a ochranných opatření, kdy při určování druhu trestu a jeho výměry a při ukládání ochranných opatření soud přihlédne též k tomu, aby byla postižena právnická osoba jen tak, aby byl zabezpečen co nejmenší vliv na zaměstnance, její věřitele a jiné třetí osoby.

Oproti České republice však Slovenská republika již přijala zcela nový trestní zákon (zákon č. 300/2005 Z. z.) současně s rekonstruovaným trestním řádem (zákon č. 301/2005 Z. z.). Podle nového slovenského trestního zákona může být pachatelem trestného činu jen fyzická osoba (§ 19 odst. 2 slov. tr. zák.). Přesto je do budoucna zvažována možnost přijetí samostatného zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, čímž by bylo vyhověno kritice v rámci hodnocení implementace obsahu rámcových rozhodnutí do vnitrostátního práva, s níž se ostatně potýká i Česká republika.

Ministerstvo spravedlnosti Slovenské republiky se však neaktuálněji vydalo ještě jinou, dalo by se říci kompromisní, cestou a předložilo návrh zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů. Záměrem tohoto návrhu je korigovat nedostatky nového trestního zákona ve světle zkušeností s jeho aplikací a také zavést sankcionování právnických osob, prostřednictvím kterých fyzické osoby spáchaly trestné činy, což sama předkládací zpráva označuje jako nejdůležitější přínos navrhované úpravy. Tímto by mělo dojít k implementaci mezinárodních a nadnárodních závazků a doporučení Slovenské republiky na zavedení odpovědnosti právnických osob v rovině trestního práva. Důvodová zpráva pak poskytuje výčet 28 pramenů těchto závazků a doporučení.

¹¹⁸ Čečet, V, Segeš, I.: Trestná zodpovednosť právnických osob?, *Justičná revue* 2001, č. 1, s. 25.

Výslovně zdůrazňuje především 4 z těchto dokumentů, jimiž jsou:

- Úmluva Rady Evropy o praní špinavých peněz z roku 1990
- Úmluva Rady Evropy o praní špinavých peněz a financování terorismu z roku 2005
- Rámcové rozhodnutí Rady Evropské unie o uznávání peněžitých sankcí z roku 2005
- Rámcové rozhodnutí Rady Evropské unie o uznávání konfiskací z roku 2006

Nadto důvodová zpráva k návrhu zákona předpokládá podpis připravované Úmluvy o ochraně dětí před sexuálním vykořisťováním a sexuálním zneužíváním, který obsahuje dokonce sankci propadnutí majetku fyzických a právnických osob pocházejícího z příjmů z trestné činnosti sexuálního zneužívání a vykořisťování dětí a používaného pro trestnou činnost související se zneužíváním dětí a také sankci uzavření podniku fyzické či právnické osoby používaného ke zneužívání dětí. V případě sankce uzavření podniku je však možná i administrativní cesta její realizace.

Nebýt vázanosti Slovenské republiky výše uvedenými závazky, mohla by dle důvodové zprávy bez větších problémů zavést občanskoprávní odpovědnost právnických osob za trestné činy spáchané fyzickými osobami v jejich prospěch formou institutů přiměřeného finančního zadostiučinění a vydání prospěchu z trestného činu (případně modifikovaným vydáním bezdůvodného obohacení). Ovšem vzhledem k těmto závazkům je potřebné zavést výkon sankcí trestní povahy vůči právnickým osobám uloženým nejen cizími orgány, ale také orgány Slovenské republiky. V opačném případě by se totiž z hlediska vnitrostátní právní úpravy jednalo o nepřipustnou disproporci spočívající v tom, že výkon sankcí trestní povahy vůči právnickým osobám by bylo možné uskutečnit jen v případě, že by byly uloženy cizími orgány. Ve svém důsledku tak není možno konstatovat, že by byl požadován závazek zavést pravou trestní odpovědnost právnických osob do trestního zákona, ale vzhledem k obavě z faktické diskriminace s možnými ústavněprávními důsledky, se předkladatelé návrhu zákona rozhodli vydat kompromisní cestou a zavést nové trestněprávní sankce v podobě ochranných opatření vůči právnickým osobám. Těmito ochrannými opatřeními jsou zabránění určené peněžní částky (zhabanie určenej peňažnej

částky) a zabrání majetku (zhabanie majetku). Zabrání určené peněžní částky by mělo spočívat ve výroku soudu o uložení finanční částky, kterou by byla právnická osoba povinna uhradit, a v případě jejího neuhrazení by se přikročilo k výkonu uloženého ochranného opatření zabráním této částky. Soud může právnické osobě uložit sankci zabrání určené peněžní částky (v rozmezí jednoho až pěti set milionů slovenských korun), když byl trestný čin spáchán nebo došlo k účasti na něm návodem či pomocí v souvislosti s:

- a) výkonem oprávnění zastupovat tuto právnickou osobu
- b) výkonem oprávnění přijímat rozhodnutí jménem právnické osoby
- c) výkonem oprávnění vykonávat kontrolu v rámci této právnické osoby
- d) zanedbáním dohledu nebo náležité péče v této právnické osobě

Pro uložení druhé z navrhovaných sankcí - zabrání majetku (nebo jeho určené části) - platí v zásadě obdobné podmínky, avšak toto ochranné opatření by se mělo týkat pouze taxativně stanovených trestných činů, u nichž je soud při odsouzení fyzické osoby za splnění požadovaných podmínek povinen uložit trest propadnutí majetku. Obě sankce není možné uložit současně a ani jednu z těchto sankcí nelze uložit orgánům veřejné moci Slovenské republiky nebo cizího státu při výkonu státní moci a mezinárodním organizacím veřejného práva. Prokurátor je povinen podat návrh na ochranné opatření bez ohledu na to, zda se v rámci trestního stíhání ve věci zjistí, kdo trestný čin spáchal. Paralelně se do trestního řádu zakomponuje uznání cizozemských rozhodnutí trestní povahy ukládajících peněžité sankce a propadnutí majetku právnickým osobám prostřednictvím přeměny na ochranná opatření, která se ukládají právnickým osobám v trestním řízení podle slovenského trestního práva. Podmínkou pro takové uznávání by měla být skutečnost, že dožadující stát je smluvním státem Úmluvy o praní špinavých peněz.

Dle důvodové zprávy k návrhu zákona tak Slovenská republika materiálně naplní požadavek zavést a uznat trestněprávní odpovědnost právnických osob za trestné činy fyzických osob, i když ji formálně právně nevyjádří, neboť právnické osoby dle slovenského práva nejsou objektivně schopné nést deliktní odpovědnost ve

smyslu odpovědnosti za vinu resp. zavinění, které jsou vázány na psychický (duševní) vztah k jednání.¹¹⁹

Výše uvedený návrh novely slovenského trestního zákona je jistě zajímavým podnětem vycházejícím navíc z obdobného právního prostředí. Je však nezbytné důsledně uvážit, zda by navrhované pojetí sankcionování právnických osob bylo pro českého zákonodárce skutečně vhodným inspiračním zdrojem. Ačkoli současný český trestní zákon rovněž počítá s možností uložení trestněprávní sankce právnické osobě – konkrétně se jedná o ochranné opatření zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, je třeba velmi pečlivě zvážit, zda tak citelné sankce, jakými navrhované zabránění určené peněžní částky dosahující výše až 500 milionů slovenských korun či dokonce zabránění veškerého majetku nepochybně jsou, by neměly postihovat pouze pachatele trestného činu resp. z procesního hlediska obviněného, který má ke své ochraně trestním řádem garantované velké množství procesních práv, než zúčastněnou osobu, kde je paleta práv sloužící k ochraně jejího postavení nesrovnatelně chudší. Proto si dovoluji toto „šalamounské řešení“ v podobě quasitrestní odpovědnosti navrhované Ministerstvem spravedlnosti Slovenské republiky označit za sice možné, ale zdaleka nikoli optimální.

¹¹⁹ Návrh zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 300/2005 Z. z. Trestní zákon v znení zákona č. 650/2005 Z. z. a zákona č. 692/2006 Z. z. (včetně předkládací a důvodové zprávy k tomuto návrhu zákona).

14. Závěr

Čím hlouběji jsem díky odborným článkům a publikacím, v nichž byly prezentovány nejrůznější pohledy na otázku trestní odpovědnosti právnických osob, do této kontroverzní problematiky pronikal, tím více jsem si vzhledem k přesvědčivosti argumentace představitelů obou oponujících si táborů, s nímž jsem byl průběžně konfrontován, uvědomoval svou vlastní názorovou nevyhraněnost v této oblasti.

Domnívám se, že finální stanovisko každého jednotlivce k možnosti zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob do našeho právního řádu je primárně ovlivněno způsobem jeho nazírání na pozitivní právo a měrou jeho ochoty připustit v případě potřeby i zásadní zásah do základních právních principů, jimiž jsou jednotlivá právní odvětví ovládána.

Uchopí-li totiž problematiku deliktní odpovědnosti právnických osob právní dogmatik, téměř jistě vezme za výchozí bod svých úvah jednu ze základních zásad soudobého trestního práva hmotného – zásadu individuální odpovědnosti fyzické osoby za zavinění. Z obavy, že by zavedením pravé trestní odpovědnosti právnických osob došlo k rozboření jednoho ze základních pilířů „jeho“ systému, raději v konfrontaci s reálnou a čím dál tíživější potřebou efektivní regulace protiprávních aktivit korporací odkáže na již existující právní instrumenty umožňující sankcionování právnických osob. Právní dogmatik proto jako řešení aktuálních problémů spjatých s protiprávní činností korporací velmi pravděpodobně upřednostní přepracování civilně právních a především pak administrativně právních prostředků regulace činnosti právnických osob než provedení tak zásadního zásahu do systému práva trestního.

Jestliže se však dané problematiky chopí pragmatik, ve své podstatě pozitivista plně si uvědomující, že právní řád je pouhým účelovým lidským výtvořem (navíc nejednou politickým) a jako takový se musí postupně vyvíjet a včasné reflektovat společenské změny a požadavky, pak s největší pravděpodobností při svých úvahách vyjde ze skutečnosti, že zákonodárce již právnickým osobám přiznal plnou právní subjektivitu včetně deliktní odpovědnosti, a to nejen v rovině civilně právní, ale dokonce i v rovině administrativně právní. Proč tedy nezohlednit skutečnost, že právě

díky přiznané subjektivitě se vedle řádné podnikatelské činnosti mohou korporace dopouštět i velmi závažných protispolečenských jednání s velmi zásadními škodlivými důsledky, přiznáním deliktní způsobilosti i na poli trestněprávních předpisů? Jestliže jsou korporace schopny páchat takovou činnost, pak jsou jistě schopny nést také její důsledky. A jestliže je tato činnost tak zásadní společenské nebezpečnosti, pak je vhodné jí čelit tím nejúčinnějším a nejcitelnějším, co má právní řád k dispozici – instrumenty trestního práva.

Ačkoli věc zdaleka není takto černobílá a s takovou její schematizací se nelze plně spokojit, mohu konstatovat, a to i přes uznání legitimacy nejednoho argumentu odpůrců pravé trestní odpovědnosti právnických osob a přes nejaktuálnější postoj České republiky k problematice deliktní odpovědnosti právnických osob v podobě záměru přepracovat současnou podobu správního trestání a zachovat tak princip individuální trestní odpovědnosti fyzických osob, že se na danou problematiku dívám spíše očima liberála či pragmatika ve výše uvedeném smyslu. Po zhodnocení všech argumentů pro i proti jsem tedy nucen přiznat, že jsem schopen si zakotvení pravé trestní odpovědnosti právnických osob do našeho právního řádu představit. Jedním dechem však musím podotknout, že případné zavedení trestní odpovědnosti právnických osob bych rovněž vnímal, ne-li přímo jako zboření, pak jistě alespoň jako zásadní narušení celého současného pojetí trestně právní odpovědnosti, proto by muselo být provedeno velmi citlivě. Jak uvádí profesor Jelínek ve své monografii: „Zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je průlomem do integrity ustáleného klasického systému trestní odpovědnosti a jako každý podstatný zásah do nějakého systému může způsobit jeho oslabení, nestabilitu nebo dokonce jeho zhroucení.“¹²⁰ Otázkou zůstává, zda sledovaný kriminálněpolitický cíl vyváží toto riziko.

Je třeba si uvědomit, že ačkoli by to znamenalo vstoupit na nám dosud neprobádanou půdu a současně s tím rozrušit jeden ze stávajících pilířů trestního práva, je nepochybné, že zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob do vnitrostátních právních řádů jednotlivých evropských států je neoddiskutovatelným trendem poslední doby. Přestože dosud nejsme přímo donuceni k tomuto kroku žádným mezinárodním mechanismem, měli bychom být vůči těmto tendencím

¹²⁰ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007, str. 7.

senzitivnější a zejména s ohledem na naše členství v Evropské unii reálně zvažovat trestně právní formu postihu společensky nejzávažnějších deliktů korporací. Zpočátku snad jen těch, o nichž hovoří mezinárodní dokumenty, avšak s možností jejich postupného rozšiřování dle aktuálních společenských potřeb – mezinárodních i vnitrostátních. Takovéto další rozšiřování by však nemělo proběhnout dříve, než by si institut trestní odpovědnosti právnických osob našel v našem právním řádu své pevné místo, tedy poté, co teorie spolu s aplikační praxí odstraní všechny „dětské nemoci“ nového systému. S ohledem na to, že by se skutečně jednalo o velmi citelný zásah do nejelementárnějších principů trestního práva, bych se z opatrnosti přikláněl spíše k formě zvláštního zákona, aby tak zákonodárce předešel obavám z „kontaminace“ právní úpravy klasické individuální trestní odpovědnosti fyzických osob, a to i přestože se domnívám, že by bylo vhodné upravit co nejvíce institutů shodně.

Ačkoli nepochybuji o schopnosti právnických osob právně relevantně jednat (ať po právu či v rozporu s ním), byť tak mohou činit vždy výlučně prostřednictvím osob fyzických, nedomnívám se na rozdíl od některých autorů, že by právnická osoba byla nadána svou vlastní, původní, vůlí. Z tohoto důvodu nelze dle mého názoru zcela přejmout soudobé pojetí zavinění v trestním právu i pro účely úpravy trestní odpovědnosti právnických osob, kteréžto jsou pouhou právní konstrukcí. Jako nejzásadnější a nejrizikovější otázku proto vnímám podobu úpravy vztahu mezi jednáním fyzických osob a vznikem odpovědnosti právnické osoby za toto jednání. Zákonodárce by tedy měl věnovat zvýšenou pozornost tomu, jak se vypořádat s problematikou subjektivní stránky u právnických osob a s přesným vymezením okruhu osob, jejichž jednání je sto založit trestní odpovědnost právnické osoby. Jak jsem již uvedl výše, v rámci řešení problematiky subjektivní stránky se nabízí dvě základní možnosti - uznat požadavek na „zavinění“ právnické osoby v jiném smyslu slova než v případě osob fyzických a výslovně konstatovat, že je odvozeno právě od zavinění fyzické osoby za právnickou osobu v konkrétním případě jednajících, nebo založit odpovědnost právnických osob na principu jakési viny vedení podniku, jejímž obsahem by byl chybný výkon tzv. rizikového managementu. V žádném případě bych ale neodvozoval odpovědnost právnické osoby od odpovědnosti osoby fyzické v podobách, jak to činí maďarská či dokonce ještě striktněji polská právní úprava, neboť

by zavedení trestní odpovědnosti korporací pozbylo do značné míry svého smyslu. Řešení obsažené v zamítnutém návrhu zákona nazvané jako „přičitatelnost“ se mi jeví jako inspirativní – postihnout přímo jednání vedoucích pracovníků či zaměstnanců na jejich příkaz, stejně jako hrubé zanedbání kontrolních činností řídicích složek korporace. Na druhou stranu by tato odpovědnost neměla tendovat k odpovědnosti absolutní a měla by být konstruována tak, aby byla co možná nejméně zneužitelná v konkurenčním boji, jak to bylo naznačeno již výše. Prospěch právnické osoby z protiprávního jednání vnímám jako další vhodnou podmínku vzniku odpovědnosti korporace. Stejně tak nepochybuji o vhodnosti souběžné trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob, neboť se domnívám, že tento způsob řešení není v rozporu s principem *ne bis in idem* a je kriminálněpolitický žádoucí.

V otázce sankcionování jednoznačně preferuji cestu co nejširší palety možných sankcí, aby tak mohl být v každém jednotlivém případě dostatečně vystihnout skutek i jeho pachatel. Věřím, že mezi těmito sankcemi by mohl své místo nalézt i „trest“ zrušení právnické osoby. A jak jsem již několikrát zdůraznil, právě možnost uložení takto citelných sankcí by měla být jedním z hlavních důvodů, proč se i přes řadu možných obtíží s tím spojených nakonec přiklonit k zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob - tedy zajistit, aby tak citelné sankcionování mělo justiční formu. Trestní proces je mnohem lepším garantem zákonného, nezávislého a spravedlivého rozhodování než ukládání sankcí správními orgány.

Přestože jsem se k možnosti zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob nakonec vyjádřil v zásadě kladně, opět musím zdůraznit, že můj příklon k tomuto způsobu řešení aktuální situace není zcela bezvýhradný. Uvědomuji si, jak citlivě by muselo být k problematice zákonodárcem přistoupeno, aby nedošlo k naplnění důvodných obav odpůrců pravé trestní odpovědnosti. Zároveň musím přiznat, že nenavrhuji-li i přes výše prezentované dílčí postřehy a názory na jednotlivé v úvahu přicházející právní instituty konkrétní komplexní podobu právní úpravy *de lege ferenda*, a to v podobě, která by byla sto efektivně zajistit účel sledovaný mezinárodními závazky a doporučeními a uspokojit tak reálnou potřebu regulace protiprávních aktivit korporací a která by zároveň byla akceptovatelná nejen odbornou veřejností, ale také politickými elitami (což by však jistě dalece přesáhlo rámec této

práce i její účel), je zaujetí jakéhokoli jednoznačného stanoviska v otázce zavedení pravé trestní odpovědnosti korporací pouze takto „od stolu“ v podstatě velmi alibistické.

Vzhledem ke kontroverzi vybraného tématu, jeho mezinárodnímu rozměru a celkové obsáhlosti této problematiky jsem nejednou pocíťoval limitaci doporučeným rozsahem této práce. Již v jejím úvodu jsem naznačil svou snahu soustředit se vedle základního přiblížení problematiky především na ty její aspekty, které budu považovat za stěžejní, ale také na ty instituty či způsoby řešení, na něž nepanují v naší či zahraniční odborné veřejnosti shodné názory. Této myšlence jsem se pokusil zůstat po celý čas věrný a doufám tedy, že v této práci nebylo nic podstatného opomenuto a zároveň jsem nerozptýlil pozornost zbytečným výčtem jen okrajových či povrchních faktů. Stejně tak doufám, že rovnocenný prostor byl v této práci věnován jak argumentaci zastánců, tak i odpůrců zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob.

Byla-li nemalá část práce věnována podobám jednotlivých zahraničních právních úprav či mezinárodních dokumentů, nutno podotknout, že v případě jakéhokoli hledání inspiračního zdroje v těchto právních úpravách musíme vždy pečlivě zkoumat, zda se daný právní institut vyskytuje také v obdobném právním prostředí. Je totiž zásadní chybou srovnávat jednotlivé prvky koncepčně zcela odlišných právních řádů. Tato skutečnost se pak promítá především do zásadní odlišnosti principů anglosaského práva, kde je trestní odpovědnost právnických osob kontinuálně tradičním institutem, od principů ovládajících kontinentální právní řády, kde si své místo po delší odmlce teprve postupně znovu nachází.

Doufám, že jsem veškeré nároky kladené na tuto práci plně uspokojil a za sebe mohu upřímně konstatovat, že její zpracovávání pro mne bylo přínosem.

15. Seznam použité literatury

15.1. Monografie a komentáře

- 1) Baumann, J., Weber, U., Mitsch, W.: Strafrecht: Allgemeiner Teil – Lehrbuch. 11. Auflage. Bielefeld: Giesecking, 2003
- 2) Dreyer, E.: Droit pénal général. Champs Université, Flammarion 2002
- 3) Dusil, V.: Trestní právo a řízení správní, Slovník veřejného práva československého, Polygrafia, Brno 1938
- 4) Gerloch, A.: Teorie práva, Plzeň 2004
- 5) Gropp, W.: Strafrecht: Allgemeiner Teil. 2. Auflage. Berlin. Springer, 2001
- 6) Hendrych, D. a kol.: Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C. H. BECK, 2006
- 7) Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004
- 8) Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Linde Praha, a.s., Praha 2007
- 9) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné - Obecná část. Zvláštní část. 2.aktualizované vydání. Linde Praha, a.s., Praha 2006
- 10) Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné - Obecná část. Zvláštní část. 3.přepřacované a aktualizované vydání. Linde Praha, a.s., Praha 2008
- 11) Kavěna, M.: Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlament České republiky. Parlamentní institut. Studie č. 5. 270, 2007
- 12) Mates P. a kol.: Základy správního práva trestního, 3. vydání. Praha: C. H. BECK, 2002
- 13) Miříčka, A.: Trestní právo hmotné, Všehrd, Praha 1934
- 14) Namyslowska-Gabrysiak, B.: Odpowiedzialność karna osób prawnych. Warszawa: C.H.Beck 2003
- 15) Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 2. přepřacované vydání. Praha: Aspi Publishing, 2004
- 16) Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné, 5. vydání, Praha: Aspi, 2007

- 17) Organizovaný zločin v České republice III, Praha: Institut při kriminologii a sociální prevenci, 2004
- 18) Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Tisk. 745 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva
- 19) Pelikánová, I. a kol.: Obchodní právo, I. díl, Codex Praha 1993
- 20) Peška, Z.: Československá ústava, Čs. Kompas, Praha 1935
- 21) Planque, J.-C.: La Détermination de la personne morale pénalement responsable. Paris: L'Harmattan, 2003
- 22) Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, Poznámky k českému trestnímu právu správnímu
- 23) Pocta Otovi Novotnému, CODEX 1998, Trestní odpovědnost právnických osob.
- 24) Roxin, C.: Strafrecht: Allgemeiner Teil – Band I: Grundlagen Der Aufbau der Verbrechenslehre. 3. Auflage. München: C. H. Beck, 1997
- 25) Solnař, V.: Základy trestní odpovědnosti, 1. vydání, Academia, Praha 1972
- 26) Spencer, M. P.: A Look at Corporate Crime in Spencer, M. P., Sims, R. R. (ed.): Corporate Misconduct (The Legal, Societal and Management Issues). Westport, London: Quorum books, 1995
- 27) Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol.: Obchodní zákoník. Komentář. 10., podstatně rozšířené, vydání. Praha: C. H. Beck, 2005
- 28) Wells, C.: Corporations and Criminal Responsibility. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2001

15.2. Odborné články

- 1) Bartošíková, M., Pipek, J.: Vztah obchodněprávní a trestní odpovědnosti statutárních orgánů a členů statutárních orgánů, Právní praxe v podnikání, 1/1999
- 2) Čečet, V, Segeš, I.: Trestná zodpovednosť právnických osob?, Justičná revue 2001, č. 1
- 3) Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákoníku

- 4) Huber B.: Trestní odpovědnost korporací (Požadavky v rámci mezinárodních konvencí a jejich aplikace v evropských zemích). Trestní právo, 2000, č. 9
- 5) Janda, P.: Trestní odpovědnost právnických osob. Právní fórum. 2006, č. 5
- 6) Karabec, Z. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob – otevřený problém. Trestní právo, 2007, č. 4
- 7) Král, V.: K trestní odpovědnosti právnických osob – východiska, obsah a systematika zákonné právní úpravy. Trestněprávní revue 2002, č. 8
- 8) Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? Trestní právo, 2000, č. 7-8
- 9) Musil, J., Prášková H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, Trestní právo 2001, č. 3
- 10) Prášková, H.: Správní delikty právnických osob. AUC - Iuridica 1992, č. 4-5
- 11) Šámal, P.: K úvodním ustanovením připravované rekodifikace trestního zákona, Trestněprávní revue 2002, č. 12
- 12) Teryngel, J.: K trestní odpovědnosti právnických osob a osob za ně jednajících. Trestní právo 1/96
- 13) Teryngel, J.: Ještě k rozlišení odpovědnosti právnických a fyzických osob. Trestní právo 12/1996
- 14) Vaníček, D.: Trestní sankce ukládané právnickým osobám, Trestní právo 2006, č. 10
- 15) Vantuch, P.: K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Trestní právo 2003, č. 10